Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0001-5

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0002-1

De diuina prouidentia: contra mūdi ſapientū circa hāc varia ⁊ mirabilia erramēta.

Libri tres.

¶ Primus de priſcorū philozophorū Platonicorū: Peripateticorū: Stoycorūq; Ciceronis: Auicēne et Algaſelis ethnicorū circa ꝓuidentiā: errore et varia hallutinatiōe.

¶ Secūdus de noſtratiū hoc eſt: legē agnoſcentiū vt rabi moyſi: Maurorū: Manicheorū et reliquorū chriſtianoruꝫ opinatione: et hinc de prouidentia veriori ratione.

¶ Tertius de prouidentie diuine Conditiōe: amplitudīe infallibilitate: certitudine: et particularitate: deq; cōcordantia. philozophorū cū theologis chriſtianis.

AD LECTOREM.
Conradi Vuimpine de fagis.

Erratus veterū, ſi gliſcis noſſe ſophorum
Qui cunctis caſū rebus ineſſe putant
Cauſanturq;: deus ꝙ nil ratione gubernet
Irrita: ſed fieri cuncta ſub orbe ſinat
Inſtituūtq; homines, nullius vindicis ira
Poſſe pati et facere peſſima queq; libet
Abſciſſum hunc lege: ſed longa vtilitate: libellū
Nam canit eternū: qui regit: omne deum.

UNIV. U. LANDESBIBLIOTHEK HALLE (SAALE)
T. q. 116.
80 L 1039

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0003-7

Illuſtriſſimo principi ac domĩo: do
mĩo Joachimo Marchioni Brãdenburgẽſi: Sacri Romãi
imperij archicamerario Electori. Stetinie Pomeranie: Ca
ſſubie ⁊ Vãdalorũ duci: Nurnbergẽſiũ Burgrauio ⁊ Rugie
principi Conradus Vuimpina de Buchen: ſe cõmẽdat.

Onſueuere: illuſtriſſime prĩceps: q̃ quicpiã edere
volũt: quoſdã ſibi deligere: editiõis ſue vel patro-
nos vel cẽſores: quo: hoc pacto vel defenſa ab im-
probis: vel purgata mẽdis: audentior terſiorq̃ ac pollitior
prodeat in orbẽ. Qđ cũ mihi in p̃ſentiarũ in his: p̃mũ tribꝫ
de ꝓuidẽtia libris: hinc de p̃deſtinatiõe duobus: tertioq̃ de
fato: pariter tribus: deq̃ bona fortũa duobꝫ: ac totidẽ de in-
ſõnijs: Itẽq̃ de nobilitate corporũ aĩarũq̃ celi: tribꝫ: reli-
q̃ſq̃ a me (deo auſpice) Frãcophordij: diudũ ſcriptis: nũc vo
edẽdis: faciundũ viderẽ: ac iccirco: quẽ ĩ hũc vſũ: ⁊ patronũ
et cenſorẽ deligerẽ: diu anxius pependiſſẽ. Tandẽ in mentẽ
venit Illuſtriſſima celſitudo vr̃a: Sereniſſĩe p̃nceps: qui ĩ
vtrãq̃ partẽ: omniũ: quos hac tẽpeſtate terra alit preſenta
neã: et defendẽdi ab ĩprobis ⁊ purgãdi a neuis: ⁊ potentiã
⁊ ſcientiã haberet. Quorũ miſſofacto primo: vtpote potẽtia
qua extra cõtrauerſiã noſtro hoc euo: Brãdenburgẽſiũ illu-
ſtriſſia familia: oĩbus quaquauerſũ p̃ſtat: De ſecũdo: hoc eſt
ſciẽtia: hoc citra adulationẽ dixerĩ: Tantã hãc eſſe: tanq̃ ad
mirandã: vt in nullo vnq̃ theutonici ſoli p̃ncipe: ingeniũ
offenderĩ perſpicatius: Eloquiũ diſertius: acumẽ diſſerẽdi co-
pioſius: Adeo de phĩe: p̃ſertim miſtice iſtius: hoc eſt: abdite:
nõquidẽ ſuperſtitioſe (ſed naturalis magie minĩe ꝓhibite)
abditis penitiſſimiſq̃ archanis: emuncte preſſeq̃ diſſerẽtẽ:
vt extra fidẽ id rerer: niſi crebrius corã experimento depre-
hendiſſem: Adeoq̃ a pluribus recognitũ famigeratũq̃: vt
iniuria fieret ſũmo principi: niſi id q̃ late famigaretur: di-
laudetur: ac ĩuulgaretur. Proinde optĩo loco: hec mea: de pro-
uidẽtia: de predeſtinatiõe: de fato: de fortũa: de inſõnijs: de
aĩarũq̃ et corporũ celi nobilitate opera: editiões et libros
forenõ ãbigo: ſi hoc tanto patrono a ronchis defẽdantur: ac tã
acuto cenſore limentur. Dedicans iccirco ea: quantilla ſint
ꝯpella: e medijs tamen philoſophicis: aſtrologicis: noſtrati

buſq₃: hoc eſt: theologicis deprompta: vti itura ſub auras:
(quantū merent̄) defendat a locutuleis: purgetq₃ (ſi quibꝯ
ſcatent) erratis. Ac vbi per maxiorū negociorū; quibꝯ obſtri
gitur celſitudo vr̄a faſcē illi adeſſe nequiuerit. Saltez id cui
piā ex his quos et in aula ducali et in florētiſſia quoq₃ Frā
cophordiana Achademia ad philozophandū ſecretaq₃ phi
lozophie ſcrutādū: haud ſecus: ac aliter: Siracuſanus Dio
niſius: aut Octauiꝰ Auguſtus: alit: velit cōmēdare: quo ſic
preſſum: caſtigatūq₃ p̄mū hoc de prouidētia diuina opus:
hinc vero alia quoq₃: in lucē prodeāt: quod eo: ego cenſeo: fa
cilius quo vere doctorū quorūlibet: potiꝰ q̄z ſciolorū zophi
ſtarūq₃: diſcrimē perferre: ymo efflagitare vltro audent hec
noſtra: nō tam nūc edita: q̄z queuis altera: poſthac in lucem
edenda. Ad gloriā optimi maximiq₃ dei: Laudēq₃ ſerenita
tis vr̄e: Ex Frācophordiāo Gymnaſio. Anno a natali chri
ſtiano Sedecimo ſupra Milleſimū Quingenteſimum.

AD LECTOREM EIVSDEM CONRA
di Vuimpine de fagis.

Cum tot ſint caſus: ſint tot diſcrimina mundi
Et labor: anxietas: luctificuſq₃ dolor
Que regū temerāt aulas: inopūq₃ proſeucas
Ac ſine delectu queq₃ ſub axe premūt
Stulte putas forſan: ꝙ nil mortalia curet
Qui regit omnipotēs aſtra: ſolū: mare:
Sicut docta cohors: ſed in hoc indocta ſophorum
Caſibus aſcripſit quicquid in orbe fuit
At (mihi crede) regit: curatq₃: ſed arbiter ingens
Vltima cū primis ſub ratione ſinit
Vt quē expectatū ſua nō pacientia mollit
Afficiat geminis excrutiatq₃ modis
Sis pius ergo: & lōganimem ne temne tonantem
Nā dare pro meritis premia iuſta ſolet.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0005-8

In de prouidentia dei et erga Illã philozophorũ erramenta: Prologium.

Vi rerũ: auſpitia: euẽtus: ⁊ viciſſitudines a mũdi
labentis origine: accuratius aĩaduerterũt: huc-
cine cogitatuũ venere: vti oĩa caſibus fortuitis
nulla prouidẽtia moderatis: gubernari arbitrarentur: hijs:
illiſipſis. hec cogitandi argumentũ ſubmĩſtrantibꝰ q̃ ſũma
ſectando dũtaxat veſtigia rerũ. Pauciſſima ex innũeris in
mediũ acerſire poſſumus. Adam ꝓthoplaſtus: vnius pomi
morſu mundũ precipitẽ traxit: quẽ ne id immenſe calamita
tis inferret: hunc qui creauit deus ſi voluiſſet: vel potuiſſet
ne ſic impingeret: vel non creando: vel reprimẽdo cohibere
indubie valuiſſet:: Abel: Chayn germanuz fratrẽ confodere
linquitur: nec inter fratres vnicos tum vaſti orbis accolas:
pax aſſeruatur. Enoch eo traducitur quo Adam expoliatur
Orbis diluuio obuoluitur: cũ antehac: ne fieret neue abſor-
beretur (ſi qua mortaliũ cura) a deo ꝓuideri poterat. Sed
hec ex innũeris pauciſſima que quaquaverſum per vaſti or
bis diuaganti imperia: ſe magna miraqꝫ ac ꝑter phas ius
quoqꝫ obueniẽtia obiectarent: ſi modo Egipti: Dinaſtiam:
Arginorũ: Corinthiorũ: Latinorũ: Sirorũ: Samnitiũ: ma
cedonũ: hunorũ: Longobardorũ: Gallorũ: Anglorũ: Hiſpa
norũ: dacorũqꝫ et reliquorũ regna (quorũ nec ſatis nomĩa
conſtãt) horrida: inexiſtimabiliaqꝫ: ac penitus ĩcredibilia.
in mediũ reuocare: vlla ex parte liceret. Sed horret memi-
niſſe malorũ: que dij ipſi: ſi vſpiã iuſtitie eſt aut mẽs ſibi cõ-
ſcia recti nõ niſi lachrimis cernere poſſent: Verũ ad monar
chias ꝯuerſis liquet ex Aſſirijs ſardanapali luxu in Perſas
atqꝫ ab his ĩ Medos: hĩcqꝫ interfecto Dario: ĩ macedonas
rerũ ſummã: defeciſſe: ſublatoqꝫ Alexandro (vt cetera miſſa
fatiamus) in romanos orbis imperiũ: fortũe ambiguis pa-
ſſibus conceſſiſſe. In quibus ſucceſſionarijs viciſſitudinibꝰ
quot cedes: quot ſtrages: inmatureqꝫ mortes: quis referẽs
lachrimis temperabit. Cũ de vnius Troiane vrbis excidio
magnanimus ille Eneas (cui nec eiulare quidem pro virili

concedit. Jnfandū ait: regia iubes renouare dolorē: Troyanas vt opes: ⁊ lamētabile regnū. Eruerit Danai: quecꝫ ipſe miſerria vidi: Quis talia fando: Mirmidonū doloſū ve: aut duri miles vlixi Tēperat a lachrīs: ⁊ rurſus Quāq̄ꝫ anim⁹ memiſſe horret luctuqꝫ refugit Jncipiā: Sꝫ his quoqꝫ miſſis: vnū hoc recēſere liceat: a Julio Ceſare dictatore ad Carolū vſqꝫ: Reges Imperatoreſqꝫ romāoꝝ: ſex ſupra ſeptuagīta extitiſſe: quoꝝ vn⁹ ſibi mortē ꝯſciuit: q̄ttuor veneno extincti. Jnterēpti gladio tres atqꝫ triginta: reliquos dūtaxat fatis conceſſiſſe ſubnexa carmina produnt.

Iulius interijt Ceſar graſſante Senatu
Addidit Auguſtū: diuis matura ſenectus
Sera ſenex capreis exul Nero fata peregit
Ter decies perijt repetito vulnere Caius
Claudius ambiguo concluſit fata veneno
Matricida Nero proprio ſe perculit enſe
Galba ſenex perijt ſeuo proſtratus Othone
Mox Otho famoſus clara ſed morte potitur
Prodiga ſuccedūt perimendi ſceptra Vitelli
Laudatū imperiū mors breuis Veſpaſiano
At Titus orbis amor rapitur florētibus annis
Sera grauē perimūt ſed iuſta pericula Fratrē.

Poſt ea aūt tēpora: quot arbitrere: ſiti lege interēptos cum paſſim ī diuerſas orbis partes regnādi libido ex regib⁹ tyrānos ꝓpagauit: q̄ vi q̄ꝫ ꝟtute dū gubernacula capeſſerūt: īdubiā ſūt vi necēqꝫ ꝑſentaneā experti. Sed peragratis etiā: (vt ad alia diuertamur) vaſti orbis climatibus: q̄d aliud in ꝓſpectu q̄ꝫ vbi olī īnūere vrbes: regius faſt⁹: Tēpe ameniſſima: hominū frequētiſſia Emporia: Jmo vt ſemel dicat: Vrbes Opida regna et Jmperia. Jllic nūc viciſſitudine q̄daꝫ primū deſeri cepta: alio ſenſim deferri cōmertia: dirutis vr

bibꝫ:ſublatis regibus:vaſtā ſolitudīnē ꝑdūſſe: Vbi eīm mō antiq̄ illa Aſſirioꝝ Niniue:vbi Suſis:vbi Tyrus:ſuperbuꝫ Iliū:vbi ferox Cartago:q̄ ter temerando auſa eſt romanaꝫ rumpere pacem. Et vt Ouidianis vtamur:

Omnia verti
Cernimus: atq̨ alias aſſūmere robora gentes
Cōcidere has:ſic magna fuit cenſuq̨ viriſq̨
Perq̨ decē potuit tantū dare ſāguinis annos
Nūc hūilis veteres tatūmodo Troya ruinas
Et pro diuitijs:tumulos oſtendit auorum
Clara fuit Sparte:magneq̨ viguere Micene
Nec nō & Cecropis:nec nō Amphiōis arces
Vile ſolū Sparte eſt:alte cecidere Micenæ
Oedipodiomie quid ſunt niſi noīa Thebæ
Quid Pandiomie reſtāt niſi nomen Athenę

Sed his lictis:ad leges ſectaſq̨ ꝓcedamꝰ. Populꝰ oli peculiaris deo Iſraheliticus ex ethnica ydoloꝝ ſuperſtitiōe ſelectus:legē iureiurādo firmatā cepit. At is nūc reprobꝫ:quibꝫ calamitatibꝫ cū lege nō īuoluit. Mortuis videlicꝫ nedū ſed ⁊ mortiferis eiuſdē ceremonialibꝫ declaratis: Veriſſīa chriſti relligio(quā pridē totꝰ recepit orbis)ſuos modo āgiportus q̄bꝫ intercludit offendit. Aſia capta eſt:ſub iugū Affrica miſſa:vniꝰ Hirte Europe angulis vix tuta q̄eſcit:alias āpliſſimi orbis partes ſpurca Mahumetis ſuperſtitio īuaſit peruaſitq̨ atq̨ ſupp̄ſſas tenet. Ac cuꝫ Moyſen Mahumetēq̨ natura pares:verū gr̄a lōge diſpares:hoīes tū: Inſtrumentū vetꝰ:ac Saracenica ſecta:legiſlatores habeāt. Euāgeliū deus chriſtꝰ edidit inuulgauit miraculis aſſeruauit:mirabile dictū ē:cur q̄ cernit oīa deus:abolita dudū veteri:nunc nouā quoq̨ ſuā linquat a ſpurca hominū colluuie nō negligi ſolū ſed cōculcari vti nuper in Cōſtantinopolitano excidio:cōſputa cruce:irriſis ymaginibꝫ: peſſūdatis ſanctoꝝ ſta

tuis:ſtupratis deo dicatis ꝟginibᶜ:ceſis ſūme arcis ſacerdo
tibus:Interēptis paſſim chriſticolis exploſa illic prorſᵘ eſt
atqꝫ ꝓſligata. Id quod de duobᶜ nr̄a tēpeſtate chriſtianoꝝ
imperijs:duodeci regnis prouincijs pluribus: vrbibuſqꝫ ſu
pra ducētis recēſere mens refugit horret calam⁹ ſcribendo.
Sed duꝫ hec peregrina querimur:domeſticis malis obuol-
uimur. Ex Mediolano ꝗppe fama malū quo nō aliud velo-
ci⁹ vllū:volat interemptos Heluetiorū milia duo de vigiti.
Gallorūqꝫ haud pautiores:dū rex Mediolanū obſidere ni-
titur aut arti⁹ cingere muros: Illiqꝫ Heluetiorū plebs me
diolanēſis ducis patrona:renititur:hinc ergo conſertis ma
nibus mutuis ſe vulneribᶜ ad internitionē vſqꝫ cōſternunt.
Mirabilis deus:ſi qua ꝓuidētia:ſiqua mortaliū cura:aſpi
cis hec:et nutu qui tremefacis olympū tantiſper graſſari ſi-
nis martē triſte rubentē. Verū cum miri vocabulo ea ſigni-
ficemus que rara inſolitaqꝫ obueniūt:nō ꝙ̄ paſſim per mun
di climata a priſcis ſeculis obtigerūt:mirari deſinam⁹ que
nō fatū (quo ſic extra norā dij fiant) ſed hominū procax te
meritas dominādiqꝫ libido excitat ⁊ ꝓpagat:Hiſqꝫ etiā ne
ctam⁹:que mare:vl' ꝙ̄ oīa circūfluit Occeanus.bello paceqꝫ
naufragijs ſūmergit obruit abſorbet:q̄le triſte ſpectaculum
nuper:ſed nr̄o tamē euo:trecētis ferme nauibᶜ incauto pro-
curſu:ſcopulis illiſis (dū fantaſticū:ꝑ indice ꝟo ignē naute
ſectant̄)balticū mare exhibuit. Sed ad viciniora concedā⁹
mores hominū:aſtus:inſidias:dolos:cōmēta fraudū: Ille
cebras:ꝑſtigias:luxus:deſidiā:inertiā: et reliq̄ id genus cri
minū inūera ſi aduerteris:quid his cruētius:q̄d nequi⁹:q̄d
copioſius. Et tamen ex alto Iupiter periuria ridet. O quot
miſelli ferqꝫ ⁊ vappa hominū furcas cōſcēdūt: gemoniaſqꝫ
ſchalas experiūtur:plectūtur capite:rotis quatiūtur:diſcer
puntur:crepitātibus vruntur flāmis:quorū iudices maiori
noxa inceſtati nec cenſurā ſubeūt nec penas experiūtur:hoc
vno dūtaxat damnatis preſtabiliores ꝙ hij clam (ob imbe
cillitatē:metūqꝫ) hij vero palā ob potentiā ſed maiora tamē

Prologium.

ſuffurantur rapiūt predantur. Quot oppreſſorū lamenta:
quot opprimentiū tripudia: a quot inopū cruētis fame fau
cibꝭ abreptus panis: laſciuiēti fit hero nauſea potius q̄ ci‑
bus. Quot eccleſiaſticis ſuffarcinati titulis: vt ne greſſ⁹ q̇dē
aptare poſſint: et (veluti repagulis man⁹ pedeſqꝫ ⁊ hūeros
eorū obligātibꝭ) opp̄mētibꝭ bn̄ficijs ⁊ ſacerdotijs onuſti: q̇bꝭ
tamē adeo cure dei obſequiū eſt: vt nihil inuitius capitis co
rona ferāt: malintqꝫ cōmutatis vicibꝭ: equites: maritiqꝫ et
ſatellites q̄ cleri videri: modo inopē abſqꝫ hac elemoſia po‑
ſſint traducere vitā. Sed fugit me dies priuſq̄ perfūctorie
ſaltē ex īmenſa turbationū farragine: q̄ indies infera ſupe
ris miſceri: oīaqꝫ iniquiſſime cōuolui cernim⁹: pauxillū ali
quid accerſiamus: vt hinc liquido pateat nō deeſſe craſſiſſi‑
mū errādi argumentū: hijs q̇bus alioquī nō eſt ſolide intel
ligētia ſcripture. vł deū penit⁹ nullū eſſe: opinādi. Vel (vbi
ſi q̇ſpiā fuerit) circa cardines celi hūc ambulare: nec nr̄a cō
ſiderare verati⁹ exiſtimādi. Subeſſeqꝫ cūctis mortaliū acti
oībꝭ: q̇bus moderētur vel poti⁹ irrite ferant̄ fortunā atqꝫ ca
ſus. Pro tragica ſn̄ia qua Seneca ait. Res hūanas ordine
nullo fortūa regit: ſpargitqꝫ manu mūera ceca peiora fouēs
Hincqꝫ verūeſſe: hūc calūnie eſſe proximū: nō qui deteriora
egerit: ſed qui mala inferēti: minus obſiſtere potuerit: vīqꝫ
igitur ſuā et ſalutē: nō in deo: qui nil mortalia curet: ſed ma
nu ingenio: cōmentiſqꝫ habendam: curādūqꝫ icc irco vti ne
quaq̄ virtute (que exulat) ſed dolo inſidijs factiōibus ſeſe
tueatur. pacē pariat: partamqꝫ his artibus quibus parta ē
(non iuſticia: ꝙ huic nuſq̄ locus ſit) Sed commentis doliſ
qꝫ malis firmet et ſtabiliat: Et vt ſemel dicatur. Corrodat:
congerat: rapiat: quaquaverſum vt habeat e quibus edat vi
uat bibat donec infelix exigat euum: nam neqꝫ poſt mortē
vlla ſit vel pena vel voluptas. Perhibente idipſum et ſimili
prope Tragedia querulanti conſumatiſſimo omnium diui
narum humanarumqꝫ rerum Eccleſiaſte dum ait.

In de diuina prouidentia:

Vidi calūnias que ſub celo gerunt̃ ⁊ lachrimas innocentū
et neminē conſolatorē nec poſſe reſiſtere eorū violentie cun
ctorū auxilio deſtitutos. laudauiqꝫ (adÿtiēs) magis mortu
os ꝙ viuētes: et feliciorē vtroqꝫ iudicaui: qui nec dū natus
eſt: nec vidit mala que ſub ſole ſūt. Inſuper quoqꝫ queſtus
quia eque eueniāt vniuerſa: iuſto et bono: maloqꝫ: imolanti
⁊ ſacrificia contēnenti: nexuit: q̄ꝛ hoc ſit peſſimuꝫ inter oīa
que ſub ſole ſunt: q̄ꝛ eadem cūctis obueniant: vnde et corda
filiorū hominū malitia impleant̃ contēptuqꝫ in vita: ⁊ poſt
hec ad īferos deducerent̃: quanꝙ nec deſint: qui nec quideꝫ
infera ſuperave vel agnoſcāt vel confiteant̃: qualiter et Sa
tiricus ait. Eſſe aliquos manes ⁊ ſubterranea regna hoc pu
eri dicūt qui nondū ere lauant̃. Hÿs alÿſqꝫ innūeris (q̄ nō
mihi ſi ligue centuꝫ ſint oraqꝫ centuꝫ: ferrea vox: calamuſqꝫ
pernitior aura: minīa ex parte percurrere poſſeꝫ) vaſti orbis
caſibus: labore: anxietatibus: luctificiſqꝫ doloribꝫ. Arbitran
dū eſt priſcos rerū ſcrutatores permotos vti ī diuerſas pari
ter et aduerſas de diuina prouidentia ſentētias cōceſſerint
Alÿs cū Dyagora deū infitiantibus. Alÿs nō aliud: ꝙ natu
rā (hoc eſt) etheris inferorūqꝫ nexū deū faciētibus. Alÿs nu
llā efficientē rebus cauſā preſtituētibus. Sed oīa caſuali
materie fluxu prodÿſſe cōtendētibus. Pleriſqꝫ etiā dū deū
rerū prouiſorē infitiari: indecens offenderunt: ad inferiora
hec: eius tamen diſtendi prouidentiā diſcredentibus. Ple-
riſqꝫ hūanas saltē actiones diuine gubernationi ſubducen
tibꝫ. Alÿs vero etiā e regione cunctas etiā nature actiones:
deo tribuentibꝫ: ac per hoc prouidentiā nimiū diſtēdentibꝫ
Quorū opinationes erramētaqꝫ breui Epitomate: in tabel
lā: vt aiūt: pingere redigereqꝫ mens eſt: diſquiſiturus ꝑmū
Sit ne in rebus hūanis vlla dei prouidētia. At ſecūdo que
nā illa: et ad quanta ſe diſtendat: quantaqꝫ noſtre induſtrie
natureqꝫ relinquat obeunda. At tertio quonā pacto ſimul
ibi conſtēt diuīa iſta prouidētia rerūqꝫ varietas et cōtingē-
tia: Ac iuxta horuꝫ vnūquodqꝫ mundi ſapientum erratus.

Prologium.

Ac demũ quo ad cõfieri poterit: illorũ nobiſcũ cõcordantia Cõfiſus vti his perfũctorie obitis atq; recẽſitis eorũ: reſpõ deri queſtiõibus arguciõibuſq; poſſimꝰ: qui tot ſupradictis permoti caſibus ⁊ mũdi diſcrimiꝭ aliter (ac par eſt) de deo diuiaq; ꝓuidẽtia cõiectrãt atq; cõmentant̃. Sed interſticta antehac per libros et capita dicẽdi mãteria ex veſtiblo nũc intro concedamus.

LIBER PRIMVS VERSAT PRISCO-rũ philoſophorũ: & aliorũ mũdi ſapientũ Ethnicorũ circa diuinã prouidentiam: Erramẽta Capitibus Tredecim.

CAPVT PRIMVM.

De priſcorũ philoſophantiũ erga diuinã ꝓuidentiã erratu: cõfutatiõeq; eorum: qui materie caſuali fluxu omnia cõſtare perhibuerunt.

Caput Secundum

De Platonis triplici: rebus ꝓpoſita ꝓuidẽtia: deq; illius tertio prouiſore: demõe: rõnabiliter mundo preſtituto. Caput Tertium.

De Auicẽnæ Algaſeliſq; college: erga rerũ productionẽ & diuinã prouidentiam: circa ea q̃ ꝓducta opinatiõe. Caput Quartum.

Qꝫ geminis cauſis q̄dam poſt cõmentatorẽ cõuincere nitunt̃ Areſtotelica ſentẽtia ad ſigularia queq; diuinã non diſtendi prouidentiam.

Caput Quintum.

Qꝫ neq; deus aliqđ extra ſe ĩtelligere poſſit quo

ſic ſingulariū quorūlibet habere valeat ꝓuiſionē.

Caput Sextum.

Qꝫ ꝑdictis minie obſtātibus adhuc ſentētia Areſtotelica: dei cognitio ſe extēdit ad oīa intra extraqꝫ illū conſiſtentia: etiā aduſqꝫ minima.

Caput Septimū.

Qꝫ Areſtotelis verba et ſñiam ꝓprie preſſeqꝫ non acceperunt: qui illū ſingulariū cognitionē adeo remouiſſe ſcriptū reliquere.

Caput Octauum.

Ratiões qbꝫ probare nitunꝉ Areſtotilē ꝓhibuiſſe deū nō oīa cognoſcere ſingularia nec aliqđ extra ſe: diſſoluūꝉ.

Caput Nonum.

Ratiões quoqꝫ qbus cōtendebaꝉ Areſtotelē ſenſiſſe deū extra ſe nihil intelligere: diſſoluuntur.

Caput Decimum.

De Ciceronis ſñia: a diuīa ꝓuidētia. actus hūanos ob eorū variabilitatē futurorūqꝫ cōtingentiū ꝑſciētiā: a deo ſubducere moliētis.

Caput Vndecimum.

De cōtraria Stoycorū erga prouidentiā opiniōe q vt ꝓuidentiā ſeruēt: oīa neceſſitati ſubdunt.

Caput Duodecimū.

Stoycoꝝ ſentētia: vti ab auguſtianis Cicerōianiſqꝫ aliter atqꝫ aliter erronea iudicaꝉ. Ita & diuerſimo de etiā vel excuſaꝉ vel cōdemnaꝉ: Et prio ab diuo Auguſtino hoc moderamine.

Caput Tredecimum.

Cōfutaꝉ ſecūdo: Stoycoꝝ opinatio: ꝓfligataqꝫ neceſſitate: oſtenditur prouidere deū et ꝑſcire oīa.

De priſcorū philoſophantium erga diuinā prouidentiā erratu: confutationeqꝫ eorū qui materie caſuali fluxu: oīa conſtare perhibuerunt.

Caput primum.

E diuina ꝓuidentia etſi: diuerſa: diuerſos a mūdi origine ſenſiſſe: varij: varijs ſint cōmētati: Unicꝰ tamē Cicero: in deorū natura: ea cōpendario perſtrinxiſſe videri geſtit: dū coactis omniū in duas potiſſimū opiniones de vtriſqꝫ ſic ad lineā infit. Inprimis magna diſſenſio eſt: eaqꝫ niſi diiudicetur in ſūmo errore: neceſſe eſt homīes: atqꝫ in maxima rerū oīm ignoratiōe verſari. Sūt eñ (adijcit) philoſophi: et fuerūt: qui omnino nullā habere cenſerēt rerū hūanarū procurationē deos: quorū ſi vera ſententia: ꝗ poteſt eſſe pietas: que ſāctitas: que relligio? hec eñ oīa pure et caſte tribuēda dijs ita ſunt: ſi aīaduertantur ab his. et ſi aliquod eſt a dijs īmortalibus hūano generi tributū: Sin aūt dij: nec poſſunt iuuare: nec volūt nec omnīo curāt. Nec quid agamus aīaduerterunt: Nec eſt: qđ ab his ad hominū vitā pertinere poſſit: quid eſt: ꝙ vllos deis īmortalibus cultus: honores: preces adhibeamus. In ſpe aūt ficte ſimulatiōis: ſicut relique virtutes. Ita pietas ineſſe nō poteſt: cū qua ſimul ⁊ ſanctitatē ⁊ relligionē tolli neceſſe eſt quibus ſublatis perturbatio vite ſequit̄ et magna confuſio. Atqꝫ haud ſcio: an pietate aduerſus deos ſblata ſublata eſſꝫ fides et ſocietas hūani generis ⁊ vna excellentiſſima virtus iuſtitia tollatur: Sūt et alij philoſophi: et hij quidē magni atqꝫ nobiles: qui deorū mente atqꝫ ratiōe omnē mundū adminiſtrari et regi cenſeāt. Neqꝫ vero id ſolū ſed etiā et ab eiſdem vite hominū cōſuli et prouideri. Nā et fruges et reliq̄ que terra parit: et tempeſtates ac tēporuꝫ varietates celiqꝫ mutatiōes: quibus oīa (que terra gignat) maturata ⁊ pubeſcētia a dijs īmortalibus tribui generi hūano putant. Quibus verbis tametſi ꝙ̄ breuiſſime geminā videat̄ ſed penitꝰ

diuerſā ď prouidētia perſtrinxiſſe priſcorū opinationē.
Tamē nos hinc dūtaxat dicēdi argumēto deſūpto: ac-
cerſitis primū ex nomīe philozophis: reuocatiſq; ī me
diū omniū: quātū in hoc vaſto errorū cāpo confieri po
terit: deliris halutinatiōibus: oſtendemus in lōge plu
res q̄ʒ gemias ſupradictas: illos conceſſiſſe: erratus et
opinatiōes. In confeſſo equidē eſt fuiſſe primores: qui
oīm toto orbe cōſtantiū: nō niſi materiale agnoſcerent
principiū: quo velut vnico oīa conſtarēt eiuſq; fluxu
refluxuq; et cōſtituerent: deſtituerēturq;: e quib; Tale
tē Milleſiū autorē ducēq; deſignāt oīm vnū exordiuʒ:
aquā exiſtimantē: Quē paucis inſecut9 Anaximander
rerū omniū gubernatoreʒ īfinitū quoddā ens (quo pa
riter oīa cōſiſterent) inſtituit: oblitus explicare elemē-
tū ne id an elemētatuʒ: q̇ddā ve ſublimius eſſet. A quo
paucis deſciſcens poſterior Anaximenes: aereʒ: q꜡ is in
corporeus ſpiritalē quandā vim regitiuā habere pre ce
teris videretur. Quē inſecuti Heraclitus et Hipaſius:
qui emūctioris naris ſe quiddā adiecturos putātes: ig
ni ob actiuā qualitatē rerū ſūmā tribuerunt: edacē ei9
vim facili: alia moderare potuiſſe: arbitrati. Quod cuʒ
ne ſatis Democrito: ob cōpoſitā molē: placuiſſet. vti vi
delicet elemētorū aliquod cūcta principādi ꝛ gubernā
di vī ſibi arrogaret. Ad athomos reruʒ auſpitia reiecit:
figura ordine poſitione differētes. Quibus haud abnu
ens Epicurus: pōdus dūtaxat adijciendū putauit: quo
ꝓpenſius ad inuicē confluētibus vel defluētibus atho
mis concitatior rerū vel ꝓductio vel corruptio ꝓdiret.
Hij certe (vt ceteros miſſos faciam9) tam ingētes viri:
eouſq; mentes nō ſuſtulerūt: vti vel mūdo vel mortali
bus vllā diuinā prouidentiā: ſed nec aliquā effectriceʒ
cauſam: materie colluuie illimē rebus ꝑficere potuerit

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0015-3

Taletis: Diagore:

Omnia cõciduo quodã: caſualiqꝫ fluxu et refluxu con
ſtare in hũanis: ac rurſũ diſſolui: arbitrati. Quibus cuꝫ
inſuper Agrigẽtinꝰ Empedocles p̄ſtabiliꝰ philozopha-
ri vellet: coactis in vnũ alloꝝ ſigillatĩ ſingulorũ dictis
nõ vnũ vt ipſi: ſed elemẽta q̄ttuor oĩm fecit ꝑncipia: q̄
vti ad ſe dimouẽdi in ſpetiẽqꝫ ꝓdeũdi efficatiã haberẽt
amicitia liteqꝫ ſuperadiectis gubernari iſta perhibuit
predeceſſoribꝫ ſuis hoc vnico p̄ſtãs ꝙ actiuã etiã cauſã
vlla ex parte ſaltẽ accerſiuit quã Anaxagoras veluti bo
no omine excepto: poſthac explicaturus: pro lite amici
tiaqꝫ: intellectũ quendã ſeparatũqꝫ et diuinũ: rerũ mo
deratricẽ cauſã: quo ex cahos cõfuſo in ſpetiẽ prodirẽt:
ſuperinduxit Sextus hoc ipſo p̄ſtantiuſqꝫ philozopha
tus: quo ex vniuerſis cõmẽoratis ſolus hic: primũ: diui
nã videt̃ aſſeruaſſe rebuſqꝫ aſciuiſſe ꝓuidentiã. Sentẽ
tia ꝑfecto adeouſqꝫ priſcis illis admirata: inuiſaqꝫ: vt
paulo defuerit quin (ꝙ nouos inferre putaret̃ deos) la
pidibꝫ ab Athenieſibus obrueret̃. Offenſis ſcilicet fami
geratiſſimis ſua tẽpeſtate cõtradictoribꝫ: Siſipho: Di
agora: Theodoro cyrenaico: reliquiſqꝫ tanto errore ĩce
ſtatis: vt facinus exiſtimarẽt maioribꝫ hoſtijs piandũ.
ꝙ deũ (quẽ alioquin aĩal quoddã ſecuriſſimũ omniqꝫ
bono repletũ: omniſqꝫ expers ſolicitudinis aſſerebãt)
mortaliũ gubernaculis p̄ſtituere. ad inferiorũqꝫ guber
nacula capeſſenda. Veluti capitis diminutiõe mulcta
re Anaxagoras ille niteret̃. Reuera ex horũ halutina-
torũ elatiorũ magis q̄ꝫ capatiorum: caterua: quos p̄ce
dẽter Cicero taxauit: ꝙ nedũ a mũdo pietatẽ: ſed omnẽ
relligionẽ iuſtitiãqꝫ amolirent̃: delire iſte vetule forſã
haud quaq̄ꝫ diſſimiles: quĩymo amentiores q̄ cũ Tale
tẽ Milleſiũ: erramentoꝝ parẽtez: celeſtiũ obſeruatorez
(dũ nõ ſatis greſſũ ꝓſpiceret) cogitabundũ in cõciduũ

duxiſſet. Reſupine illi iacẽti: ſtulte dixit. Celū ſuſpicere
moliris: dum q̄ ante pedes ſunt proſpicere nequis: me
ritas ergo das errati penas: hec anus ad mūdi ſapien
tē. Sed archierronē qui ſcilicet autorē omniū deū rerū
opificē: mundiqꝫ perpetuā ratōe gubernatorē: inter tot
nature abdita penitiſſime ſcrutata: ignorare maluit q̄ꝫ
diſiectis ignorantie nebulis: qui nā eſſet: humilius in
dagare. Diagore tamē: docto alioquin philoſopho p̄ſta
bilior: ꝙ is deficiēte indice: quē rerum gubernatorez ſa
lutaret: dinoſcere nequibat. Ille vero et etate poſterior
et diuinarū inſtitutor: rerū: totiens: vti deos vereretur
monitus: ne quidē vt vllū mūdi rectorē deū confiteret̄
adduci potuit aut cohortari. Non ſatis ſue arrogantie
argumēti relinqui arbitratus: niſi pudenda hac: fatua
magis q̄ꝫ vllis argumentis fulcita opinatione: deū ſo-
lus inficiaret̄. Pliniane haud diſpar ſtoliditati: qui cū
fortunā mortalibus cūctis (ꝙ hāc vnicā omnibus reb9
preſto optarēt) per irriſum magis q̄ꝫ animū: deam con
ſtituiſſet. eouſqꝫ dementie venit: vt ſi modo alius: in or
be deus eſſet: hic certe reruz natura foret: a qua omnia
queqꝫ ſint que vel futura ſint: propagentur. foueantur
et amplificent̄. Inſignes profecto: alioquī hoīes: verū
hoc ipſo oſtentatui: vel a deo vł fortūa expoſiti: vt habe
antur quibus per apoſtolum diceretur: Qui cum ſapiē
tes ſe eſſe dicant ſtulti facti ſunt et obſcuratū eſt inſipi
ens cor eorum. Vti etiaz nature manifeſtiſſima illi vel
ignorarent vel inficiarentur et ſimul cum inſipiēte nō
eſſe deum confiterentur. Sed quando hij magis ſuper
ba temeritate quam obrepēti mortalium cuiquam ig-
noratione: deliraſſe cernuntur. Hos linquamus perin-
de qui digni non ſint: de quibus verba fiant. Quippe

Democriti:Empedoclis:

Quippe quos ſue profeſſionis Didaſculi iam dudū ex ſibilarunt a rectaqꝫ philozophādi ſchola exploſerunt. Perhibēte Cōmentatore: vniuerſos illos: et qui rerū primordia: vł materiā vel reliqua elemēta cōſtituerūt: quiqꝫ litē amicitiāqꝫ: vel intellectū diuinū rerū ꝓceſſi oni: ſed in earū dūtaxat exordijs adhibuerūt: e mundo dei ſollicitudinē ſuſtuliſſe: qđ illis tanto īertius licuit: quanto: extra omnē veri cōiecturā: in rerū naturis ope rationibuſqꝫ nullū extare motionis finē aſſeuerarunt. Ac pro hoc rerū conditionē diſtinctionē: et ad opus in clinationē: vel caſuali ꝯcurſui vtpote fortuito athomo rū vt Democritus: aut paris fortūe materie fluxui: aut elementoꝝ coytui: vt priſci ferme oēs. Aut nature: ſiue ſuperioꝝ directiōi corporū: vt Plinianiſte: Diagoraſqꝫ tribuerūt. hoc vno tamē nondū concordati. Celeſtia ne corpora: ſuapte natura nullo principiāte: aut dirigēte ſemper ita cōſtiterint: perpetuāqꝫ infera hec dirigendi legē vimqꝫ obtinuerint: vt his ſaltē ſuſpectis grā pro meritis habeatur. An aliūde hanc virtutē illa mutua uerint: aut caſu quodā ſurſū ductis: elemētis (qđ veri quidē aſtruūt) illic cōpacta ſint et perſeuerent. Quorū quoduis dixerint: a ſentētia dilabunt. qua deos penit inficiantur. ꝙ vtiqꝫ vel celeſtes hij motores vel his ſu perioꝛ: īmobilis quidā dans cūcta moueri: hij ſunt: qƀ acceptū referre cogimur quicq̄d penes elementa elemē tataqꝫ benefitij indies experimur: excipimꝰ: his nutri mur: fouemur et cōſeruamur. Qđ ſi etiā ex ſurſū ductis vel ſuapte (nullo ꝓhibente) cōſtenſis caſualiter ꝯponē tibus: celos conſtare putarūt. Stultiores eo magis re putādi extāt: quo inferioribus his imbecillioribꝫ: caſu et fortuna ſuperioribus ab eis factis. celeſtia hec tenui et ignobili ortu dedecorāt. eterna ſcilicet caſualia aſſe-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0018-0
DFG

rentes: cū inferiora: omni labe varietatis oppreſſa: celeſtibus principijs dignentur. Sed faceſſant tandē hinc ſtulti hij: opinatores: elatiores ꝗ̃ doctiores qui dū pietatē relligionēq; e medio his fabulis tollāt. ſimul omnē humani cōuictus ſocietatē e viuis ſuffurātur. Inq; illorū vices diuus ille heros ſuccedat cuius mēs: celos: os ethera ſcindit.

Caput Secundum.

De Platonicorū: triplici rebus ꝑpoſita ꝓuidētia deq; Auicenne Algaſeliſq; circa eandem ſententia.

Cedat inq;: ſecundo ordine Plato: ille quē: ſoluz genuiſſe mundū Areſtoteles irriſit. fortaſſe eñ duz diuini nomenclaturā peculiariter obtinuit: emūctioris quiddaz: ille et de rerū primordijs et diuina prouidētia cōcionabitur. Sed ne quidē nos ſentētia fallit: quippe: nō iſte: vnā dūtaxat. ſed trinā (Gregorio nixeno referente) rebus preſtituit gubernādis prouidentiā. quo nō mancus vt reliqui: verum poti⁹ ſupernūerarius. ne dicaz ſuperuacane⁹: offendat. Vnā equidē: diuus ille Plato: prouidentiā primā precipuāq; confitet. que rebus ſuperis vniuerſalioribusq; cauſis (quib⁹ tot⁹ hic mūdus ciuſq; ꝯtēta ſed gn̄a ſpetieſq; dūtaxat gubernant) moderatrix ſūma ꝑficit. Aliāq; hic ſcd̄o loco: q̄ gn̄abiliū corruptibiliūq; ſigillati dirigēde diſpoſitioni ꝯſtituitur: ſecūdis dijs (ſuo interp̄tamēto) donatā: qui celeſtes obeūtes ſperas: motricuz voluēdi reuoluēdi orbes: offitio potiūt. et hic tertiā humāis ꝑfectā rebus: q̄ ob varios caſ⁹: variaq; diſcrimīa quibus mutant in horas demōibus: miris ſcilicet opificibus ⁊ mille: vti aiūt: artificib⁹. decreta eſt ꝓuidētia.

Triplici prouidentia.

Inſinuãtibus idipſuꝫ Platõis in Thimeo verbis q̄bꝫ
deū deorū: dijs ſecūdis loquentē inducēs inquit. Huiꝰ
vniuerſi gn̄is ſementeꝫ faciā: vobiſqꝫ tradā: vos cetera
exequi par eſt. Ita īmortalē celeſtēqꝫ naturaꝫ: mortali
textu extrīſecus ambiatis. iubeatiſqꝫ naſci: cibūqꝫ ꝓui
deatis et incremēta detis. Id qđ de hoc ipſo Platone
textus cōmento 44. duodecimi primi ph̄ie cōmētator
ſcripſit. Platonē videlicet ī obſcuris ſuis verbis expli
cauiſſe: qꝛ angelos manu ſua deus primū creauerit. his
precipiēs altera creare: quo ille q̄etus: ſpectator forſan
magis q̄ꝫ operator cōſideat. Nexo ꝙ id forte anſā Iſra
helito p̄buerit populo: ſabatiſſimi in lege ſua tam legi
ttime obſuandi: inexp̄ſſam indicinaꝫ. Secūdorū deoꝝ
angelorūqꝫ nomīe motores. quos reuoluēdis orbibus
ſecūdeqꝫ ꝓuidentie offitio: fūctos p̄ſcripſit. Platoneꝫ
ipſū inaudiri voluiſſe: quod vel hinc cōiectari poteſt: ꝙ
nedū Platonici: verū peripatetici pleriqꝫ potiſſimūqꝫ
cōmentator ex orbiū motuūqꝫ nūero nixi ſūt angeloꝝ
paucitatē perſtringere. Cauſati ſcilicet alioquin ange
los: niſi mouēdi reuoluēdiqꝫ prouintiā ſubeāt: ī natura
ocioſos exiſtere: errore ꝓfecto haud minori in infinito
hoc ſpirituū celeſtiū nūero coauguſtādo. q̄ꝫ in rerū om
niū ꝓuidentia nō vnū ſed triplices gubernatores nun
cupādo: quod nos alibi latius cōmentabimur. Quāqꝫ
vt et tertij ꝓuiſoris memorē: neſciā: ſi abnueris veritati
proximū in hoc Platonē extitiſſe. dūꝫ rebus hūanis ꝓ
uiſoris loco: demonas p̄ſtituit. cōſulto equidē id videri
poteſt: et nr̄a īprimis tēpeſtate: qua vitio om̄i ī p̄cipiti
cōſiſtēti. ius exulat: virtus ꝓ ꝓbro habet̄: probitas lau
dat̄ et alget. verū: fraudibꝫ: cōmentis: aſtu: ſimultatibꝫ:
inſidijs: affamijs: ſuperſtitiōe: hypocriſi: luxu: inertia:

De Auicenne:

factionibus:oīa intētant.q̄ haud quaq̄ꝫ alia ſūt q̄ꝫ dia boli:primi mēdatioꝝ parētis ſugeſta. Verū dū nec hec demones cōmiſſa ſed permiſſa poti⁹ a deo oīm ꝓuiſore obeūt.falſo his qui tyrānidē ſiciūt regēdi ordinē tertiū Plato decreuit:quo ſic tria regna ex vnius dei monar-chia interſtincta cōmētaret.At hec parti⁹ modeſtiuſqꝫ nūc hic tranſiſſe libet.dū nō ſentētiā: ſed verborū inuo lucra potius:platonis(q̄ triplicē hūc illi inſtituiſſe pro uidentiā imputāt)fortaſſe recenſēt.Eſt equidez in cōfe ſſo:in Parmenide illū:vbi de reruz omniū vno ꝓncipio diſſerit:illic perſtrinxiſſe.quēadmodū ipſuz vnū rerum omniū principiū eſt:ſuper oīa:omīaqꝫ ſub illo.quoctiā pacto ipſū extra omnia ſit: et in omnibus omniaqꝫ ex illo per illud atqꝫ ad illud et cetera id genus plurima. que amplā indicant(modo recte inſpiciātur)Platoni cū fidei noſtre prouidentia: cōcordandi prouinciā:quā et in calce cū eoipſo ſubijſſe nō negligemus.Verū inte rea is inter errones ſupputari ſe patiatur . ⁊ quidē pri-morē hancqꝫ ſibi calūniam(ſi modo calūnia eſt)nō no bis qui narratoris vice fungimur:non condemnatoris ſed demonibus ſuis:quos humanis preſtituit rebus re ferat acceptā . quo ſic qualem ſibi delegit regem illius non indoleſcat experiri legē. Licaonis exemplo:qui cū neſcio quem deum: hoſpitio excepiſſet neqꝫ ſatis hūa-niter obſeruauiſſet: eius diuinitatē ꝫ tocius domus ſue conflagratione perſenſit. Aut ſi quottidiana:domeſti-caqꝫ manis maleficarum exempla:que dum demonas Platonis inſtituto:ſibi patronos delegerint:crepitan tibus cruſte flāmis crebrius experiuntur.quia in deli-gendo prouiſore:incomoduz ſint dogma ſecute.Sed de his hactenus.Iā ad Auicennā Algaſelēqꝫ cōcedam⁹.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0021-6

Caput Tertium.

De Auicenne Algaſeliſꝙ erga rerũ productionẽ et prouidentiã:opinatione.

Erum ne Plato ſolus hic deſipuiſſe videreť:
dũ nõ vniꝰ ſũme ꝓuidẽtie ſed triũ ſimul ſibi
ſubordinatorũ ſolicitudini hoc ꝓuidẽdi mu
tius ĩpoſuiſſe ſatiꝰ putauit. Succeſſit illi haud modi-
ca ĩtercapedine:ſed maiori ſñie diuerſitate:Auicẽna Al
gaſelꝙ collega. Arbitrati nõ ſolũ:nõ decere primã illã
ſuꝑmãꝙ cauſã mundane illiꝰ machĩe(et ſi quo ad vni
uerſaliora dũtaxat vti Plato cẽſuit)ꝓuiſorẽ inſtituere.
illũꝙ tãtarũ nũero rerũ ꝓuidẽtia onuſtare. Sed eius
dũtaxat ad primã ſub ea:intelligẽtiã ⁊ cauſalitatẽ ⁊ cu
rãdi ꝓuintiã diſtendere. et id ꝗdẽ hoc cõmẽto haud ille
pide ex Areſtotelica phĩa cõcĩnato. dũ ille ĩ nono ꝑmo
phĩe:prioꝙ de gñatiõe ſcriptũ reliꝗt. Idẽ manẽs idez
nõ ſit aptũ facere niſi idem. Equidẽ cũ nihil magis idẽ
ſimplitiuſꝙ et actualius extet prĩo intelligente: certe
dũ ſe intelligẽdo res ꝓducat. nõ poſſit ille(ꝗ vnica ſua
ĩtellectiõe:ꝗcquid ſue eſt ſciẽtie et facultatis:haud ĩdu
bie haurit et exhaurit)nõ niſi vnũ: hoc eſt primã cum
ſuo celo(aliarũ tamẽ poſt ſe hĩc ꝓductiuã)ꝓducere in
telligentiã. Alioquin enim neꝙ vnica intellectione ſe
totam cognoſceret:nec perfectiſſime operatiõis in fine
perfectionis opus ſua dignuz maieſtate producere cer-
neretur:quod deniꝙ etiã hoc pacto:vtpote minus ſtrẽ
nue agẽs: nõ ſatis ſue actualitati: omnĩode perfectiõi
infiniteꝙ virtutis valori conteſtaretur. ſi non vnica in
telligentie parturitione: perfectiſſimuz eniteret ſuã ex
hauriẽtẽ gignendi vim: fetum:ſiue mentis prolem. At
ĩtelligẽtia hoc modo tota videlicet intelligibilis verbi

College: Opinione.

cognitiōe exp̄ſſa: q̄ñ ī nō nihil potētie cōceſſit: dū a pri
mo actualiſſimoqꝫ productore abſceſſit. ſupra ſeipſum
quoqꝫ rurſus reflexa: intelligēs quod in ea eſt ſimplici
tatis: participateqꝫ puritatis: ſecūdā intelligibili acti
one. enititur exprimitqꝫ intelligentiā. et dū quod in ea
eſt intellectualitatis cōcipit: animā exſerit quādā: pri
mi orbis eternū motorem. Dūqꝫ viciſſim tertio hic qđ
in ea potentialitatis eſt mente repetit. corpꝰ p̄mi orbis
producit. ſicqꝫ micātibus in ea tribus perfectiōalibꝫ vir
tutibus. tres quoqꝫ effectus exprimit. quoꝝ vnū dūtax
at primo optimoqꝫ entiū expreſſiſſe: ob integerrimam
perfectionū ſuarū vnitatē ſatis extitit. Hec vero ſecun
da a prima proxime producta cū ſuo celo: motriceqꝫ in
telligētia: pari triplicitate virtutū cōſpicua. pari nixu
et intelligibili propagatione. tertiā exprimit cum ſuo
celo aīaqꝫ motricē intelligentiā. ⁊ id quidē cōtinuato
advſqꝫ lune motricē: ordine. Hec em̄ lunaris orbis pre
ſes intelligētia: ob eius ad primū ens: ſeiūctiorē diſtan
tiā. Paulo magis potentialior effecta: q̄ꝫ ſe productiue
quadret virtuti. vnā dūtaxat poſt ſe intelligentiā agen
tem: nūcupatā: exerit intelligentiā: oīa in his inferiori
bus moderantē. Et quādo quilibet quod ꝓpagat: velut
prolē diligit: illiqꝫ prouidet. conſequēs certe eſt vt dum
Auicēna Algaſelqꝫ vniuerſi ordinē hac ſua cauſarū cō
cinnatione aſſeuerare contendūt. Nō ſolū ipſe dei pro
uidentiā rebus ſubtrahūt. ſed pulcherrimū vniuerſi or
dinē (quo oīs bōitatis perfectio conſtat) interrūpere ꝓ
fligareqꝫ hac ſua cōmentatione contendūt. Subtrahē
tes hoc ipſo: nedū ab his que ī actiuoꝝ paſſiuorūqꝫ ſpe
ra generandi corruptiōiſqꝫ viciſſitudine premūtur (vt
Plato) diuinā ꝓuidētiā. Sed nec ſuper iſta celeſtiaqꝫ
⁊ vniuerſalia (que Platonicꝰ p̄io prouiſori ſubducere

temperauit)illi prouidentie ſubiecta aſſeuerant. Quo
prodit: vt mancā aut nimiū arctam: faciāt illi diuinaꝫ
prouidentiaꝫ: que inter proxima ſepta p̄me a ſe genite
intelligētie cōpreſſa: nec q̄ poſt ſunt cernat: ne quid vſ-
piā mortaliuꝫ eſt prouideat atqꝫ dinoſcat. Verū natu
re neceſſitate: haud quaq̄ꝫ creatoris libertate: produci
res autūmantes: eo inſolētie pergūt. vti optimuꝫ maxi
mū (eius omniſcientie potentieqꝫ perfectiōe hijs argu
ciolis ſublata) ne deū quidē eſſe amētioribꝫ rationellis
coarguant: Id quod nemo ratiōis vlla ex parte cōpos
vnq̄ꝫ intentauit. Inferis ſuperiſqꝫ et quicquid eſt bar
barice gētis (etiā ſi veruecū ī patria coaluerint) id deū
eſſe definientibus quo videlicet maius nil queat dici
aut cogitari. Sed dū de diuina ꝓuidentia cōfirmandi
magis q̄ꝫ confutandi priſcorū opinationes hoc Epito
mate: prouintiā ſuſcepimus. nolumus (ne cū laruis lu
ctari putemur) incaſſū hic latius digladiari. Id vnum
mente repoſtū: conteſtatūqꝫ tamen relinquētes vti cre
datur nō poteſſe vniuerſaliſſimū: preſtabiliſſimūqꝫ et
primū omniū effectū (omnis pote donarij diuini fūda
mentū: quo ſolo ſublato nihil quod ſuperſtraueris cōſi
det) niſi ab vniuerſaliſſimo preſtabiliſſimoqꝫ principā
te prodire: et ſi qua illius effectus quicpiā ꝓpagaturā
ſe ex particularibus cauſis intētauerit. Id hāc nō aſſe
qui: niſi ꝟtute primi participata: etiā ſi oībus excuſſis
viriū āgulis: ſūmā vim experiatur. At liquet oīm p̄mū
precipuiſſimūqꝫ effectū: haud aliud q̄ꝫ eſſe ipſū (quā et
rerū primā iccirco creatarū pħi ſalutāt) exiſtere: conuī
cūtur igitur (quicūqꝫ rerū aliquatenus hūanaruꝫ diui
narūqꝫ neſcij non ſunt (vti clara voce per auras confi-
teanꝫ. Optimi maximi dei (veluti primi incōplexi p̄n
cipij actionē. ad intima ad extrariaqꝫ: ⁊ ad īfima quoqꝫ

contingere:dū horū nihil ſiue in vniuerſo:ordinē ſum-
mū ymū:ſiue mediū teneat. exiſtendi modi expers eſſe
poteſt: ac per hoc velint nolint halucinatores iſti:nece
ſſe eſt: rerū omniū etiā infimaruȝ(quas illi ne ꝓuiſore
dignas alioquin putāt)ꝓuiſorē deū cōſtituāt atqȝ aſſe
uerēt:eiuſdeȝ pari ambitu ad extrema entiū:prouiden
tia diſtenta. Id quod mihi Plato quoqȝ perſenſiſſe vi
ſus eſt.quātūuis in calce defecerit: dū ſecunduȝ intelli
gibiliū:intellectionūqȝ ordineȝ:effectuū quoqȝ cauſas
ī rerū ordinē traduxit.vti verbi cauſa:quoniā ens vnū-
qȝ primū eſſet:noſtri intellectus impreſſus.ſub quibus
nullo interuallo vita: et ſub hac intellectualitas: eſſet
iccirco primū omniū principiū.quod eſſe influeret:hic
ſub eo intelligentia cui peculiariter vita dicaretur:ter-
tioqȝ tertia quedā mens cui intelligere ſuperadijceret
quibus reſpondenter in vniuerſi ordine:eſſendi vis: vi
uendi poteſtas et intelligēdi ratio velut a ſupradictis
cauſis effectus ſubnecterent. Que quanqȝ nō vndiqua
qȝ ſolida ſint:argumentū tamē preſtant:falſū recte iu-
dicari:quod priſci errones cōmētant. Optimi maximi
videlicet dei nec cauſalitatē:nec ſcientiā:nec prouiden
tiā ad omnia quouis modo eſſe participantia: diſtēdi.
Quod tamen et Areſtotelem(alioquī nature legibus
multa tribuentē)non cenſuiſſe:cōtra Empedoclem eiꝰ
hec verba indicāt.dū inquit inſipientiſſimū entiū deū
eſſe ſi diſcordiā ignoraret. Ob qđ et his miſſiſfactis eiꝰ
quoqȝ Areſtotelis de ꝓuidētia ſñiam hic ſubnectemꝰ.

Caput Quartum.

Qđ geminis cauſis:quidā poſt Cōmentatorē conuin-
cere nitūtur Areſtotelica ſentētia:ad ſingularia queqȝ
prouidentiam non diſpandi.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0025-9
DFG

De Areſtotelis Sententia

Reſtotelis inde de diuina prouidentia: ſen
tētiā bifariā eius interp̄tes: exceperūt. Qui
buſdā em̄ eundez. Ad īdiuidua paſſim queqꝫ
quoquomodo conſiſtētia: deſignataqꝫ: dei ſolicitudinē
extendiſſe arbitrātibus. Alij (vti Cōmentator et mlta
cius interp̄tamenti cohors) e diuerſo contendūt. extē-
diſſe quidē ad indiuidua: diuinā prouidentiā: Areſtoti
lem. verū non ad oīa prorſum ſed ad ea. eorūqꝫ euētus
et actiones: quarū radix et principiū: in ipſa ſpetieruz
ſuarū aut generis ambitu: vniuerſitateqꝫ contineant
et relucceāt. nequaq̄ꝫ vero ad ipſa quanto ſunt vltīa ſig
natione determinata. vti et exemplo cōprobare Cōmē
tator nitit. ſeruorūz: liberorūqꝫ ſub vno patrefamilias
domeſtice rei bonū curantiū. quorū hij multa quidem
agant. ſed quādo non oīa ad rei domeſtice comoditatez
ordināt. ne quidē a patrefamilias dinoſci poſſunt. Fili
orū vero opera: nequeāt incognita: patri eſſe. q hec oīa
obliti priuatorū: ad familie bonū referant. Pari ratōe
cū multa extra nature ſpetiei continētiam indiuidua.
obeant: aſtiſtant: complectant. que illic relucere neq̄āt.
ne quidē hec tam varia q̄ꝫ multa et indiuidua. et indi
uiduis obuenientia. aut ea deſignātia a deo ſciri poſſe
aut preuideri. dicēte eodez Cōmentatore in de ſentētia
patrū. et Areſtotele quoqꝫ. deū nō videre quedā (et nū
cupatim vilia) ſatius extet q̄ꝫ hec illū et cernere et in-
telligere exiſtimare. Quā deniqꝫ ſententiam Auerrois
ibi dearticulās ait. Aliqualiter verū eſſe. deū circa vnū
quodqꝫ ſollicitari indiuiduūz: aliqualiter vero non. cū
em̄ nullū indiuiduū propriā habeat diſpoſitionē (adij
cit) que nō in aliquo ſue ſpetiei modo reperiatur. verū
vtiqꝫ eſt. hoc modo erga id indiuiduū deum ſolicitari.
Si quid vero indiuidue proprietatis actioniſqꝫ extet.

quod ab vniuerſali ſpetiei cōtinētia: nō deſudet aut ex-
primi poſſit: id minīe: diuine poſſe ſubeſſe ſolicitudini:
ꝙ id nec phas quidē ſit diuine bonitati. Sicqꝫ (vt pau
cis dicat̄) deum non habere de ſingularibus: vltima de
ſignatione. Hoc eſt locis: tēporibus: actiōibus: offitijs ⁊
ſi quid in hūanis variū ſepe: multūqꝫ ꝗbuſlibet: in ho-
ris: obtingit: deſignatis ꝓuidentiā: ex Areſtotelis ⁊ ver
bis et ſentētia: Cōmentatorē perhibuiſſe: ex noſtratibꝫ
pleriqꝫ definiūt. perhibētes id ab eo ipſo Cōmentatore
cōprobari intētatū eſſe gemīa radice. vtpote primū hīc
ꝙ demōſtrare ſe Cōmentator iactet: Areſtotelicis ver-
bis et ſentētia: deū nec ſingularia determinatiſſima in
telligere. et hinc ſecūdo ꝙ neqꝫ quidē: ex eiuſdē Areſto-
telis ſentētia: deus quicpiā extra ſe queat ītelligere: qđ
vtiqꝫ oporteret ſi indiuidua determinatius hoc eſt ſub
affectionibus ſingularibꝫ cognoſcere deberet. et aduſqꝫ
illa ſuam prouidentiaꝫ diſtendere. Ad quorū primi oſtē
ſionē: vtpote ꝙ deus ſingularia vltīa deſignatione: hoc
eſt (vti diximus) locis: figuris: tēporibus reliquiſqꝫ que
in momēto: aliter atqꝫ aliter: deſignant indiuidua: cog
noſcere nec velit nec poſſit quinqꝫ aſtiſtūt noſtrates (ex
Cōmentatoris tamē delectu) argumēta ⁊ ratiōes. qua
rū prime ex duodecīo metaphiſice cōmēto 37. deſūpte
ſñiaꝫ hanc faciūt. ꝙ vtiqꝫ demōſtrata: ⁊ deſignata: hoc
eſt oculis ſubiecta: cōtrectādaqꝫ manibꝫ: omniū gñali-
ter ſingulariū: vel etiā ſigillatī agnitorū noticia: nihil
preſtabilis perfectiōis ſpeciuoce adijciat athomeqꝫ cog
nitioni. quin potius hinc vilitas quedā cognoſcenti et
cognoſcibili quoqꝫ ex harū cōcretione particulariuꝫ de
ſignationū inuehatur. Sicuti nihil hinc limpidiꝰ: cer-
tiuſqꝫ: qui vniuerſalē triangulū ꝙ tres habeat equales
duobꝫ rectis: adiecta etiā particularis et in puluere de

ſcripti:triãguli noticiã:cognoſcit.eo:qui vniuerſaliter:
nulla adiecta ſingularis notiõe:ſiue noticie: ꝙ tres ha
beat:deꝑhendit. Nõ igiť nec cõmoda nec oportuna eſt
diuĩe iſti vel ſciẽtie vel ĩtelligẽtie:adiecta. hec particu-
lariũ:ſiue vltia deſignatõe:determĩatorũ noticia.quod
latius ꝑſcripto duodecimi meta.tercio cõmẽto: Cõmen
tator ꝑſequiť. Quo deniqꝫ etiã loco(paulo tamẽ demi
ſſius infra)quiq̃geſimo videlicet cõmento. in eandem
aſſeruandã ſententiã ſecundã ſubijciſſe illũ: rationem
adijciũt iſtã. Impoſſibile eſſe infinita determinari aut
ab aliqua ſcientia cõꝑhendi.cũ ipſa infiniti natura fi-
nẽ excludat.quod ſcilicet nequeat vel in actu puro:eſſe
vľ preſentaneo:ſiſti.cuius eſſe in ꝓceſſu:in fieri:⁊ nũq̃
in facto eſſe:cõſiſtat. Nemo aũt:in mentẽ reuocãs: ma
terie indefinitionẽ(que ſingularitatis principiũ nũcu
patur)indiuidua ĩfinita. vtpote nec penes nos:nec na
turã(vt Porphirius dixit)nũerata:negauerit. Neq̃ũt
igitur his affecta affectionibus: ſiue Mauis hecceita
tibus) vel a deo intelligi vel prorſum: qnaquaverſum
prouideri. Ad qđ cõmonſtrandũ: tertiã ex eiuſdez in de
ſomno ⁊ vigilia cõmẽtatione rationẽ acceſſiũt talẽ. de
claratuz videlicet eſſe in ꝓma phia. Qđ intellect⁹ libe
rat⁹ a materia naturas ĩtelligat vniuerſales:et ĩpoſſi-
bile ſit ꝙ det rationẽ indiuidualẽ omnĩo.cũ nõ habeat
naturã apprehẽdendi intẽtionẽ particularẽ. forme em̃
(adijtiẽs)vniuerſales nõ indiuiduãtur niſi ꝓpter mate
riã.et ſi intelligẽtie abſtracte cõprehenderẽt ĩdiuiduũ.
neceſſario(inq̃t)eſſent et ille materiales. At tũc neq̃dẽ
niſi ſm tactũ agerẽt. Id ex cõmento ex quo formata ra
tiõe ſilogiſtica tali. Nulla forma q̃ eſt tota quiditas et
natura ſubſiſtẽs põt habere in ſe ſimilitudinẽ reꝑſenta
toriaz alicui⁹ ſignati ĩdiuidui. At eiuſmõi de⁹ eſt:eiuſqꝫ

diuitas: q̄re ⁊c̄. hac inq̄ꝫ formata rōe ꝯuiciſſe ſe iactāt:
Areſtotelica ſn̄ia. deū nō intelligere īdiuidua. Adijcien-
tes hīc quartā talē. Impoſſibile eſt (inq̄t Cōmētator)
attingi indiuiduū ſignatū: aut aliqđ incōmutabile: in
ſua īcōmūicabilitate niſi indicio et apꝑhenſiōe demō
ſtrata et deſignata. ſub certo ītentionali ſitu: vt hāc iſtā
ve albedinē. At deꝰ cū ſit prorſus īmaterialis: ⁊ tota na-
tura ſubſiſtēs nequit habere demōſtratiuū iuditiū ⁊ ſi-
tuatiuū. Alioquin ſua operatio quoqꝫ materialis eſſet:
q̄re nec ſingulare ꝯgnoſcit. Hāc rōnē: ex deciōnono ter-
tij de an̄ia cōmento deſumi aiūt: vbi Cōmentator inq̄t
Intelligētia em̄ agēs nihil intelligit ex eis q̄ ſunt hic:
et rurſus ex eiuſdē 28. vbi ꝯcorditer ſubijcit: qꝛ materia
nō ſit cauſa: receptionis in ſe: niſi indiuidualis forme.
Verū q̄nto poſt hec ex perſpectiuali quadā viſiōe q̄ntā
elicere moliūť: ad idē rationē iſtā. Viſio ſm̄ perſpectiuū
nō fit niſi ab quadā intentionali pyramide quali ſimi-
le ſit ymaginatio ⁊ interiorū ſenſuū perceptio. fit enim
gn̄aliter oīs ſenſatio: hoc modo. vt cono exiſtēte in oc[u]lo
baſis ſit in viſo. hoc aūt fit: per appriatā ſpetiē in repſē-
tādo. Ac id q̄ditati ſbſiſtenti neq̄t ꝯgruere. q̄re neqꝫ deo
quā rōnē inſinuare videri Cōmētatorē perhibēt 14. ter-
tij de an̄ia cōmēto. vbi de intellectu loquēs ait. Vn̄ ne-
ceſſe fuit ip̄m nō eſſe corpꝰ: nec formā in corpore. et cuꝫ
nō fuerit corpꝰ: nec in corpore ꝟtus: nō erit etiā forma
imaginatiōis. Inferiꝰ quoqꝫ de poſſibili loquēs ait. ꝙ
ex hoc appareat: qđ nō ſit aliqđ hoc: nec corpꝰ: nec ꝟtus
in corpore. qm̄ ſi ita eſſet reciperet formas: ſm̄ ꝙ ſūt ſic
diſpoſitiōes ī formis īdiuidualibꝫ ſiue ſpūalibꝫ ſiue cor-
poralibꝫ. his Cōmētatoris argutijs arbitrāť noſtrates
q̄dā cōꝓbauiſſe. qꝛ Areſtotelica ſn̄ia nō extendať diuīa
ꝓuidētia ad q̄qꝫ q̄uis đſignatiōe đtermīata ſingłaria.

ꝙ deus ſingularia nõ cognoſcat

Adſtipulãtibus cũ Algaſele Auicẽna dũ in octauo metaphiſice inquit. Nõ cognoſcit deus in ſua ſignatiõe ſingularia verũ modo quodã vniuerſali: cognoſcens eq̃dem regulas cauſarũ vniuerſales: ex quibꝫ ſingulares determinatiq; effectus prodeũt. hos ille ſed vniuerſaliter et ſm regulas gñales cognoſcit. Noſcẽs em̃ Aſtrologus ſolis luneq; labores: coytus et oppoſitiões: celiq; tum extantes habitudines: graduſq; eorũ: p̃ſtit haud dubie annis: aliquot multis: eorũdẽ futuras Eclipſes pari cõditione oĩm particulariũ effectuũ deus cauſas preſciens: et effectus quoq; (quanto his cõprehendũt et relucẽt) cognoſcit intelligitq; quãto ex cauſis depẽdent pre cognitis. nõ ſi quid aliũde obtigerit: et id q̃dẽ de radice prima: qua per indiuiduorũ vltĩa deſignatõe determinatorũ ab intellectu diuino (Cõmẽtatoris ſententia) remotionẽ etiã a diuĩa prouidẽtia ſubtraxerunt eorundẽ curationem.

Caput Quintum.

Nõ neq; deus aliquod extra ſe ĩtelligere poſſit: quo ſic ſingulariũ habere valeat prouiſionem.

At poſtq; rationibus quinq; p̃cedenter cõmõſtraſſe autumãt Cõmẽtatorẽ: deũ ſingularia (etiã Areſtotelica ſñia) nõ intelligere. Nunc totidẽ etiã rationibus idipſũ moliũtur: quo a ſingularibus diuĩa ſubtrahat̃ prouidẽtia: ꝙ deꝰ extra ſe nihil penitꝰ intelligat etiã Cõmentatoris iuxta Areſtotelici textus interp̃tamentũ: ſentẽtia. Ait em̃ (inquiũt) Cõmẽtator: deũ nihil extra ſe intelligere: maxime hic primo patere. Nõ ſi aliquid aliud a deo eſſet in diuĩo ſuo proſpectu per modũ: intuitũ eiꝰ terminãtis: neceſſario

multitudo aliqua et multiplicitas in diuīo eſſet proſpe
cta. At ipſū: nō tam Areſtotelice q̄ philozophantiū ali
orū ſententie: reluctatur. dicēte ſuper capite ſn̄ia patrū
Cōmentatore: ꝙ primus eſt ſimpliciter oībus intelligē
tijs abſtractior: et icci͂rco abſq; om̄i multiplicitate: ſim
plex omnīo. expers videlicet omnis cōpoſitiōis: que in
grueret vel ꝓpter alietatē ītellect⁹ et ītellecti. vel ꝓpter
intellectoꝝ multitudinē. Intellectorū em̄ (adijcit) mlẗ
titudo in eodē intellectu: alietatē conſequiẗ que īueniẗ
in eo. hec Cōmentator ad lineā quibus primo ꝓpoſitū
cōmonſtratur. Secūdo vero idipſū quoq; ex tertio de
anima cōmento 25. deprehenditur: dū Cōmentator ait
Qđ in om̄i abſtracto intellectu: q̄ aliud intelligit: opor
teat ponere materiā qui eſt poſſibilis ītellectus aliter
nō eſſet intellectorū mlẗitudo in eis. Icci͂rco (nectēs)
nulla forma eſt liberata a potentia ſimpliciter: niſi pri
ma: que nihil extra ſe intelligit. Tertio idipſum hac ra
tiōe cōprobāt: ꝙ ſi creature per modū ſecūdarij obiecti
relucerēt in diuīo ītellectu: eſſent ibi alia ītellecta: que
nō adunarenẗ: ⁊ vnū fierēt cū diuīa eſſentia: vex id Cō
mētatori haud parū diſplicet. perhibēti in de ſentētia
patrū: ꝙ cōuenit ꝙ ītellecta ſint vnū et adunēẗ ſimpli
citer om̄ibus modis: qm̄ ſi remanerēt (adijcit) ītellecta
plura: et nō adunarenẗ cū ītellect⁹ eſſētia: eſſet tū aliud
eſſentia ab eiſdē: qđ in p̄mo ente diſconuenit apprime.
Hinc deniq; idipſū q̄rto Cōmētatoris ſn̄ia deducūt: q̄
in eodē cōmēto ait: ꝙ ignorauerit hoc Themiſti⁹: q̄ dix
erit ꝙ poſſibile eſſet deū multa ītelligere intellectu ſu
bito: hoc eſt ſimul et ſemel. hoc aūt cōtradicit (dicit Cō
mētator) ſmoni meo cū dixerim⁹: ꝙ intelligit ſe ⁊ nihil
aliud extrinſecū. Ac tandē quīto vltioq;: per idipſuz: ꝙ
Cōmentator ibidez duodecioq; meta. ait ꝙ ſucceſſio in

tellectorū faceret deo laſſitudinē cū vellet ītelligere ea
⁊ nūerare ea ſimꝉ. hoc aūt nō cōuenit: vt ſit ī eo mꝉtitu
do: he ſūt p̄ſtabiliores argutie: q̄bꝫ ↄuīcere ex nr̄is (hoc
eſt eccleſiaſticis) q̄dā nitūꝝ: Areſtotelē ſenſiſſe q꜠ cū Cō
mētatoris ſn̄ia. Areſtotelica poſitiōe de⁹ extra ſe nil po
ſſit ītelligere. Jdcirco nec valeat: de⁹ ſingꝉaria q̄cꝫ ⁊ q̄q̄
verſum: in mūdo res exiſtētes ītellgere. ac per hoc nec
quomodolibet: q̄buſlibet etiā prouidere. quo ſic Areſto-
teles (q̄ alioqui grāde ī natura miraculū extiterit: red
dit⁹ ſcilicꝫ mortalibꝫ (vt Cōmētatoris verbis vtamur)
vt natura ī eo experiatur: quātū poſſit alicui dare ītellī
gētie ⁊ perfectiōis) hallucinatorū: errātiūcꝫ nō deeſſꝫ
ↄtubernio: q̄ licꝫ rerū cacumīa trutinādo ī duo diuiſit:
q̄cquid in orbe fuit. adeo tn̄ cecucierit: vt deū oīm per-
fectionū pelagus: intelligētie. omiſciētiecꝫ perfectiōe
deſtituerit. Nature quocꝫ neceſſitate: poti⁹ q̄ꝫ arbitrīj
libertate: operas nauare īſinuauerit. Jlliuſcꝫ ſapiētiā:
q̄ a fine ad finē pertingēs fortiter oīa diſponit ſuauiter
ītra ſepta cohibere nitiꝝ vniuerſaliū. ⁊ ne ſingꝉaria cog
noſcat: aut his ꝓuideat. in ſpeciebꝫ iubet cū Platōe di
uinā cōquieſcere ſapientiā. ne ad vlteriora quecꝫ: ſuaꝫ
diſtendat prouidentiam.

Caput Sextum.

Nō predictis minīe obſtātibus adhuc: ſentētia Areſto-
telica: dei cognito ſe extendit ad omnia intra extracꝫ
illū conſiſtentia. etiam aduſcꝫ minima.

Ed qn̄ p̄dicta: q̄ in mediuꝫ accerſita ſūt: pro
Areſtotelis opiniōe. ſentētia. nō modo ſapiē
tū. ſed ⁊ vulgi cōtradicit exiſtimatiōi. Cōmō
ſtrandū erit aliquot ratiōibus. dei ꝓuidētiā. nō dūtax-
at ad quedā (vti etiā Areſtotelis interp̄tamēto cōmen-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0032-7

ratorē aſſeuerauiſſe cōteſtati fuere) verū ad ſingularia
queq;: ſe potiꝰ diſtēdere: etiā: hac ipſa Areſtotelica (nō
rectius ītelligat̄) textꝰ cōtinētia. In cōfeſſo em̄ ē: etiaꝫ
Areſtotelis tradutiōe. deū ſicut eſt: ſuū eſſe: ita et illum
ſuū exiſtere ītelligere cū eſſe ab ītelligere: ob infinitam
ſimplicitatē nequeat ſecerni. vñ ſicut illiꝰ eſſe ſeparatū
eſt. ita et eiuſdē quoq; ītelligere neceſſe eſt ſeparatū cō
fiteamur. At iā cōceſſū eſt: ꝙ ſi aliq̄ ſit forma ſeparata:
nihil illi: qđ quidē ad eius rōnē pertineat: poſſe vllatēꝰ
deeſſe. Cū igit̄ ſic̄ eſſe diuinū ſeparatū eſt: ita et intelli-
gere ꝯſequēs vtiq; erit. vti ſicut ī dei eſſe ⁊ ſubſtātia cō
tineat̄ oīs eſſendi rō. Ita in eiꝰ quoq; ītelligētie ratōe:
omne qđ quouis pacto ītelligere exter: cuiuſcūq; etiaꝫ
intelligētis. et illo quoq; diuīo ītelligere (eminentiꝰ tm̄
q̄ꝫ enarrari poſſit) cōp̄hendat̄: deficiētibꝫ videlicꝫ a prī
me cauſe enarratione oībus (vt autor cauſarū inq̄t) lig
uis: et cū ītelligere ſit ꝓ modo exiſtēdi. Liq̄do certe cō-
ſtat: ꝙ ſic̄ diuinuꝫ eſſe eſt vnū ſimplex et eternū: ꝙ pari
greſſu deus ſimpliciſſimo vno ītuitu eternaꝫ fixāq; de
ſingulis habeat intelligētiā. Preterea nō poteſt id qđ
abſtractū eſt: niſi vnicū exiſtere. vti ſi abſtractā nigredi
nē ymagineris vnicā neceſſe eſt cōfitearis. cuiꝰ partici
patiōe reliq̄ cōſtarēt om̄es participare. Cū igit̄ vti ſola
dei ſubſtātia eſt ipſū abſtractū eſſe. ita ⁊ eiuſdē ſola ſub
ſtātia eiꝰ: ipſū intelligere eſt abſtractū: reliquis omnibꝫ
eſſe ⁊ ītelligere participatū habētibus: ⁊ extra ꝯtrauer
ſiā. om̄e qđ in participato quodā vel eſſe: vel ītelligere
cōtinet̄: eminētius lōge: copioſiuſq; ⁊ ꝓ̄ſtabilius in eo
qđ: per eſſentiā tale eſt: et intellig t: eſſe dep̄hēdit̄. adeo
vt Areſtoteles incōuenietiſſimū metipſe ſupputauerit
nobis quicpiā cognitū eſſe debere qđ deū latere cenſere
mꝰ. dicēte eo tertio p̄me p̄hie Empedocli: īſipiētiſſimū

Cognoſcat determinate.

ētiū deus eſſet ſi diſcordiā ignoraret: lōge igiẜ de⁹ ꝗꝫ
creata q̄uis intelligētia cognoſcit etiā determiāta ſin-
gularia. Adde ꝙ ſi perhibuerim⁹ deū ſeipſū cognoſcere
neceſſe eſt: perfectiſſime ſeipſū ↄgnoſcat ↄfiteamur. At
tū primū res perfectiſſime noſciẜ: cū ꝟtus quoqꝫ illius
ꝗꝫta ſit: ad quātaqꝫ ſe extēdat cognoſcaẜ. dicēte Areſto.
ſeptio meta. Tūc vnūquodqꝫ perfecte ſciri dū ſciaẜ ex
ꝗbus ſit: q̄libus ⁊ quātis. Extēdit aūt ſe ꝟtus diuia: ad
ſingula queqꝫ: quouis modo eſſe participātia: ſiue hec
ipſa īmediate: ſiue mediātibus ſecūdis cauſis fiat par-
ticipatio: cū vtiqꝫ cauſa ꝑma ꝓ eius vigoroſa ꝟtute. pl⁹
effectibus: ꝗꝫ cauſe īprimat ſecūde: vti ab eodē Areſtote
le perhibeẜ. quomō ergo latebūt: dei cognitionē indiui
dua: haud quaꝗꝫ alio ꝗꝫ a deo (cui⁹ peculiaris effectus
eſt eſſe) exiſtēdi vim obtinentia. Ceterū ſicuti cauſa eſt
quodā modo in eius effectu per ſui ſimilitudinē parti
cipatā. Ita oīs effectus eſt in ſua cauſa excellētiori mō
ſm virtutē ipſi⁹. In cauſa igiẜ ꝑma oīm q̄ de⁹ eſt. opoꝛ
tet oīa eminētius exiſtere in natura ꝗꝫ etiam in ſeipſis
etiā Areſtotelica ſñia. Qd̄ autez eſt in aliquo opoꝛtet:
in eodē exiſtat modo ſubſtātie illi⁹. Subſtātia autē dei
(oīm ↄſenſu philoſophātiū) eſt ipſū intelligere eiuſdez
Oportebit igiẜ oīa q̄ quocūqꝫ modo reb⁹ inexiſtūt etiā
ſingularib⁹ in deo intelligibiliter ꝑexiſtere: ſm eiuſdez
ſbſtātiā: Vn̄ oīm perite ſilogiſantiū: cōſentanea aſſer-
tiōe: ↄfiteamur neceſſū eſt. deū noſcere oīa etiāqueqꝫ in
diuidua. q̄re minīe obſiſtētibus ꝑdictis: Cōmētatoris
interꝑtamēto: ↄcinnatis rōnibus: nō eſt: nec fuit certe
vnꝗꝫ Areſtotelica ſñia vti (ſicuti Auerrois cōmentatōe
elicere ꝑdicti ↄtenderūt) a deo optio ſingulariuz vltīa
ſignatiōe determiātoꝝ remouereẜ cognitio atqꝫ ꝓuidē
tia. Veruz hāc Areſtoteli vel calūniā vel inpoſturā: illi

Qd' Areſtotelē nō itellexerūt

inurere intētarūt: q̄ cuiꝰ mentē: aliter: ac veritas habet penitus exceperunt. qđ nos quo verioꝛ narratio extet: verbis ferme ad lineā obſeruatis. diui Thōe acq̄natis interp̄tamento indicabimus hoc modo.

Caput Septimū.

Qđ Areſtotelis verba: et ſentētiā: pꝛopꝛie pꝛeſſeq; non acceperūt: qui illū ſingularū cognitionem: adeo remouiſſe: reputarunt.

Aſit nempe. diuus ille Acquinas: p̄ſcriptos Cōmētatoꝛis aſſeclas: errādi occaſionem ex Areſtotelis demonſtratione duodecimi Methaphiſice offendiſſe. Sed hos eiuſdē Areſtotelis energiā: minīe aſſecutos: qđ oſtēſurus: aliter: ac illi duodecimi meta. c. ſnīa patrū iterp̄tādo: ſubicit ad lineā. Sciendū eſt igitur (inquiēs) ꝙ ſecunduz Platonicos: oꝛdo intelligibiliū p̄exiſtebat oꝛdini intellectuū. Itaq; itellectus participādo intelligibile: fieret intelligēs actu: et per hūc modū (ſubicit) etiam Areſtoteles oſtēderat: pꝛius in eodē libꝛo: ꝙ ſupꝛa intellectū et appetituz itellectualē: quo celū mouetur: eſt quoddā itelligibile participatū ab ipſo intellectu celū mouēte: ſic dicens. Suſceptiuū intelligibilis ⁊ ſubſtātie et intellectus agit: vt agens: quaſi dicat. actu intelligit ſm ꝙ habet: iā participatū ſuū intelligibile ſuperius. Et ex hoc vlterius cōcludit: ꝙ illud intelligibile ſit magis diuinū: ⁊ interpoſitis quibuſdam: mouet queſtionē de intellectu: huius diuiniſſimi cuius participatiōe motoꝛ celi eſt itelligēs actu. Quia ſi iſtud diuiniſſimū nō intelligit: nō erit inſigne aliquid ſed ſe habebit vti doꝛmiēs. Si aūt intelligit: erit pꝛimo dubitatio: quomodo intelligat: qꝛ ſi intelligit participādo aliquid aliud ſuperiꝰ: ſicut per par

Qui illum ſingularia:

ticipationez eius inferioꝛ intellectus intelligit: ſequit̃
ꝙ erit aliquid aliud p̄ncipale reſpectu ipſius:qꝛ ex quo
per participationē alterius intelligit: nō eſt intelligēs
per ſuā eſſentiā. Ita ꝙ ſua ſubſtātia ſit ſuū intelligere.
ſed magis ſua ſubſtātia erit in potētia reſpectu intelli
gentie. Sic em̄ ſe habet ſubſtātia cuiuſlibet participan
tis:ad id qđ per participationē obtinet.et ita vlterius
ſequit̃:ꝙ illud diuiniſſimū nō erit optīa ſubſtantia.qđ
eſt contra poſitū. Mouet etiā conſequēter aliā dubita
tionē(ſubicit B. Thomas) de eo quod intelligit̃ ab op
tima ſubſtātia.ſiue em̄ detur:ꝙ ſubſtātia pꝛimi ſit ipſū
eius intelligere:ſiue ſubſtātia eius ſit intellect⁹ qui cō
parat̃ ad ītelligere vt potentia.dubiū erit quid ſit illđ:
quod intelligit, pꝛima ſubſtātia. Aut em̄ ītellligit ſeip
ſum:aut aliqđ diuerſū a ſe.et ſi detur ꝙ aliquid diuerſū
a ſe intelligat:erit vlterius dubitabile.vtrū ſemper idē
intelligat:aut quādoq; vnū:quādoq; aliud.⁊ qꝛ poſſet
aliquis dicere:ꝙ nihil differt:quid intelligat.mouet ſu
per hec dubitationē. Vtrū aliquod differat vel nihil in
quocūq; intelligēte:intelligere aliquod bonū vel intel
ligere quodcūq; cōtingēs. ⁊ reſpōdet ſatiſfatiens huic
dubitationi:qꝛ de quibuſdā abſurdū eſt intelligere. Cu
ius poteſt eſſe ſenſus duplex:vel qꝛ abſurduz eſt intelli
gere de quibuſdā. Vtrū ea intelligere ſit ita bonū:ſicut
quedā alia:cū q̄dā reſpectu alioꝛū ſint: vel multo peio
ꝛa:vel multo melioꝛa. Alius aūt ſenſus eſt:qꝛ videmus
ꝙ intelligere quedā in actu apud nos:videt̃ eſſe abſur
dū. Vnde ⁊ alia littera habet aut incōueniēs meditari
de quibuſdā. Habito igitur ꝙ melius eſt intelligere ali
quod bonū: q̄ȝ intelligere minus bonū concludit:ꝙ id
quod intelligit pꝛima ſubſtātia eſt optimū:et ꝙ intelli
gendo nō mutatur:vt nunc intelligat vnū:nunc aliud

Ultima determinatione

et hoc probat dupliciter. Primo quidē: quia cū intelligat id quod eſt nobiliſſimū: vt dictum eſt: ſequeretur. ſi mutaretur: ad aliud intelligibile: ꝙ mutatio eſſet ī aliquod indignius. Secundo quia talis viciſſitudo intellectuū iam eſt motus quidā: primū aūt principiū oportet eſſe omnibus modis īmobile: deinde redit: ad determinandā primā queſtionez. An ſcilicet dei ſubſtātia ſit ſuū intelligere: et an eſſe dei ſit ſuū intelligere: quod ſic dupliciter probat. Primo quidez probat: ꝙ ſi prima ſbſtātia nō eſt ſuū intelligere: ſed eſt ſicut potētia: adhuc probabile ſit: ꝙ continue intelligere eſſet ei laborioſum hoc aūt dicit eſſe probabile: ex eo ꝙ in nobis ſic accidat ſed quia in nobis poteſt accidere non ex natura intellectus: ſed ex viribus inferioribus: quibus vtimur intelligendo. Ideo nō dixit eſſe hoc neceſſariū in omnibꝫ: Si tamē hoc probabile accipiatur: vt verū: ſequetur ꝙ continue intelligere ſit laborioſū prime ſubſtātie. et ita nō poterit ſemper ītelligere: qđ eſt ꝯtra ꝑmiſſa. Secūdo ꝓbat per hoc. ꝙ ſi ſua ſubſtātia: nō eſſet ſuuz intelligere: ſequeret̃ ꝙ aliqđ aliud erit dignius: q̃ꝫ eius ītellectus: ſcilicet res intellecta per cuius participationē ſit ītelligēs. Q̄ncūqꝫ eñ ſubſtātia intelligētis nō eſt ſuū intelligere: oportet ꝙ ſubſtātia ītellectꝰ nobilitet̃ et perficiat̃ per hoc: ꝙ actu intelligit aliqđ ītelligibile: etiā ſi illud ſit digniſſimū. Om̄e aūt per qđ aliq̇d fit actu: nobilius eſt. vn̄ ſequetur ꝙ aliqđ īdigniſſimū intelligibile ſit dignius q̃ꝫ intellectꝰ: q̇ nō eſt intelligens: per eſſentiā: q̃re ſignificandū eſt hoc ſcilicet: ꝙ aliqđ ītellectuz aliud ab ipſo ſit perfectio diuini ītellectꝰ: qꝛ ad perfectionē ipſiꝰ ītelligere pertīet nobilitas ipſiꝰ ītellecti qđ patz ex hoc ꝙ ī nobis ī q̇bus differt ſuba ꝯgnoſcētis a ꝯgnitiōe ac qualidigniꝰ ē q̄dā nō videre q̃ꝫ videre: ⁊ ita ſi ſic ſit ī deo

ꝙ eius intellectus nõ ſit ſua intelligẽtia: ⁊ aliquid ali
ud intelligat: nõ erit ſua intelligẽtia optima: quia non
erit optimi intelligibilis. Relinq̃r ergo ꝙ ſeipſũ ĩtelli-
gat cũ ipſe ſit nobiliſſimũ entiũ. Patet igit̃ (ſubijcit B
Tho.) p̄dicta v̾ba ph̄i diligẽter ꝯſiderãti: ꝙ nõ ẽ ĩtẽtio
eius excludere a deo ſimpl̃r aliarũ reruꝫ cognitionẽ: ſed
qꝛ nõ intelligit alia: a ſe quaſi participãdo ea: vt per ea
fiat intelligẽs: ſicut fit in quocũqꝫ intellectu. cuiꝰ ſub-
ſtantia nõ eſt ſuũ intelligere. Intelligit aũt oĩa alia a
ſe intelligẽdo ſeipſũ: inquãtuꝫ ipſius eſſe eſt vniuerſale
et fontale principiũ oĩs eſſe: et ſuũ intelligere quedam
vniuerſalis radix intelligẽdi: omnẽ intelligentiã cõpre
hendẽs: quare liquet. Neqꝫ Cõmentatorẽ: nec qui illiꝰ
cõmentationi p̄cedẽter innixi: perhibuerũt Areſtotelẽ
a deo ſingulariũ remouiſſe cognitionẽ: eiuſdẽ Areſtote
lis ſententiã ĩtellexiſſe: quod nos quo: minus ſuſpecta
interp̄tatio eſſet: nõ noſtris: ſed diui Acquinatis et ver
bis ⁊ interp̄tamẽto (vti prediximus) hic iccirco cõpro
bandũ intentauimus. Vñ et argumẽtationes ſiue rati
onellas has quinqꝫ Cõmentatoris. viminibus textas
ab aſſeclisqꝫ ſuis productas: diſſoluemus hoc modo.

Caput Octauum.

Rationes quibus probare nitunt̃ Areſtotelẽ perhibu-iſſe: deũ nõ oĩa cognoſcere ſingularia: nec aliquod extra ſe: diſſoluũtur.

At quando: qui p̄cedenter ex Cõmẽtatoris ĩ
terp̄tamẽto Areſtotelẽ ſenſiſſe cõtenderũt ꝓ
bare: ꝙ nõ diſtẽderit: aduſqꝫ ſingularia diui-
nã prouidentiã: duob' id intẽtabant medijs. vno videli
cet: quo quinqꝫ rationellis probauiſſe Cõmẽtatoreꝫ in
duxerũt: qꝛ Areſtotelica ſñia: deus nõ intelligeret: vltiã

ſignatione determīata indiuidua: et altero quoqꝫ me-
dio: quo ididē aſtruere nitebant᷑. ꝙ Areſtotelē ſenſiſſe in
duxerit Cōmentator: nihil deū extra ſe intelligere. Je-
circo viſa diui Acquinatis: Areſtotelis: in cōtrariā ſen-
tētiā interp̄tatiōe: vtriuſqꝫ ꝓpoſiti: argutiōes diſſolue-
mus. et primū has. quibus deuꝫ ſingularia vltrā ſigna
tione determinata nō intelligere Areſtotilē ſenſiſſe (cō
mētatoris argutijs) aſſeuerarūt. Quarū prīa erat: qm̄
demōſtratiua deſignataqꝫ oīm veritatū cognitio nihil
ſuperadijceret ſpeciuoce et vniuerſaliori perfectiōi: q̄n
imo aliquid potiꝰ vilitatis. Ad quod dicimꝰ. falſuꝫ eſſe
hoc Cōmentatoris aſſūptū. Superaddit equidē ſingu
lariū cognitio: vniuerſali ⁊ athome cognitiōi (etiā Are
ſtotelica ſn̄ia) alioquin nō is primo dephiſico auditu ali
quido ſcriptū reliquiſſet. qꝛ innata ſit nobis via ꝓcedē
di ab vniuerſalibus ad minꝰ cōmunia: ꝙ qꝫ pueri p̄mū
oēs viros appellitēt patres: matreſqꝫ feminas. poſthac
aūt horū vnūquodqꝫ determīantes. Jpſomet illic Cō
mentatore perhibēte. ꝙ cū vigorare᷑ pueri intellectus
appellat determīatū virū patrē ⁊c̄. Falſū igi᷑ aſſumit:
verū qꝛ nō cernebat: niſi p̄ ſenſū et cogitationē poſſe
cōfieri ſingulariū cognitionē. hecqꝫ deo abeſſe noſcēs:
cōiectātus eſt. qꝛ et illi quoqꝫ ſingulariū determinata
neceſſario cognicio ſit defutura. Sic ꝙ ſecūdo loco ad
idē cōprobandū. ꝙ cū infinita nequeāt cōprehēdi. ⁊ ſin
gularia infinita exiſterēt: nequiret ergo ea deus intelli
gere. dicitur nequaq̄ꝫ neceſſe eſſe. Jndiuidua q̄ infinita
tē potētia habēt: ad hoc ꝙ a deo intelligant᷑ actu velut
obiecta: exiſtētia: diuīe menti p̄ſentari: ac per hoc finiri
quiymo nihil eſt in diuīo iſto proſpectu (oīa cōtemplā
ri) ⁊ eius p̄ſentia: niſi verbuꝫ: ſiue diuīa ipſa eſſentia in
tali eſſe: quo omniuꝫ actualis eſt ſimilitudo: tā actu q̄ꝫ

potẽtia: exiſtentiã repſentatiua. Nec ꝯſequens eſt ꝙ ſi exiſtat hec: aliquoꝝ in actu ſilitudo: ꝙ iccirco hec ipſa ſicut itellecta actu: ita ſint in gñe ſuo exiſtẽtia. Vnde ⁊ ad tertiũ quo infertur. Intellectũ a materia liberatum nõ habere naturã cõprehẽdi intẽtionẽ particularẽ. dicimus ꝙ vtiqꝫ diuĩtas eſt quedã totalis ſilitudo: et eminẽs omniũ ſignatoꝝ exẽplar. Neqꝫ icci rco: quoniã ſit exẽplar ſingulariũ deſinere oportet: hãc eſſe formã ſimpliciter: ⁊ natura ſubſiſtentẽ. ſicut ꝯtẽdit. Intelligendi em̃ ratio eſt in eo eminẽtius q̃ꝫ poſſit a re abſtrahi: quo modo argumentũ ꝯuinceret. Ac per hoc ad q̃rtũ: quo ꝯtendit idipſũ: pro eo ꝙ indiuiduũ attingi nequeat: niſi iuditio et apprehẽſiõe demõſtrata: dici⁹. ꝙ haud aliud ꝓbat: q̃ꝫ ꝙ diuitas ipſa nõ repſentat idiuiduũ deſignãdo ipſũ. ꝙqꝫ diuin⁹ intellect⁹ nõ intelligit ſignatũ excẽdo ſignationẽ. et hoc vtiqꝫ verũ eſt: ſed quĩ poſſit abſtractiue ⁊ ĩmaterialiter ĩtelligere indiuiduũ ſignatũ: ſignabile ſignatiõe quidẽ nõ facta a ſuſceptibili ĩtelligibiliter: ſed ab alio nõ extat ꝓbatũ. Tandẽ ad q̇ntũ: quo ꝯtẽdebatur: ꝙ quoniã q̃libet ſenſatio fiat per ſpetiẽ pyramidalẽ et appriatã in repſentãdo: ⁊ id neq̃at ꝯuenire q̇ditati ſubſiſtẽti ⁊c̃. Dicit ꝙ intellect⁹ diuin⁹ nõ eſt vniuerſalis per modũ vniuerſalis ꝯtrahibilis: et aliquo determiante: indigẽtis. verũ per ꝯmũitatẽ cõprehẽſiuã et eminẽtiã in ſe omniũ p̃habitiuã: que neqꝫ limitatõe egeat: nec ad hoc vel ad illud determinatõe: cũ non ſit paſſiua: ſed mere actiua et actualiſſima potẽtia: quare nullius eget creature vel create ſpeciei ad hec ꝙ ſingularia intelligat: pyramidali (vt aiũt) limitatiõe. ac per hoc diſſolutis argutiolis. Nõ eſt (vti cõtendũt) Areſtotelis ſñia. quia nõ intelligat deus ſingularia: quo ſic et illa pro ſua indiuiduatõe: diuĩe ſubducant ꝓuidentie.

Ratiões quibus cõtendebat

Caput Nonum.

Rationes quoqꝫ quibus cõtẽdebat Areſtotelẽ ſenſiſſe: deum nihil extra ſe intelligere: diſſoluũtur.

Ac per hoc diſſolutis argumẽtis: ꝗbus ꝯtẽdebatur Areſtotelẽ ſenſiſſe: deũ ſingularia non intelligere vltĩa deſignatõe determĩata. Reliquũ eſt vti et eas rationellas: ꝗbus eundẽ quoqꝫ aſſeuerare moliũtur: perhibuiſſe. deũ nihil extra ſe ĩtelligere diſſoluãꝰ. Verũ qñ he ratiões prĩo Areſtotelici textꝰ intellectui B. Thome interp̃tamento ĩnituntur: neceſſũ nõ eſt: ſinglis: ſigillatĩ replicare. Sed vna potiꝰ a reſtotelice ſñie veritatiſqꝫ explicatĩa: rõnũqꝫ p̃dictarũ euulſiua diſtictiõe: quo nã pacto extra ſe aliq̃d ĩtelligat deꝰ explicare. Eſt aũt diſtinctio iſta. ꝙ aliq̃d obicitur intellectui dupliciter. Vno modo termĩatiue: cũ videlicet res extra: quantũ ad illud eſſe qd habet per modũ cõſpicui qd ẽ eſſe in aĩa: et eſſe diminutũ: ĩtellectũ cuiuſpiã finit et detinet intuentẽ. Alio vero modo denominatiue: qñ: quantũ ad illud eſſe: quod habet res ad extra: vnũ exiſtens et reale: obicitur terminãdo ĩtellectũ: ⁊ quãqꝫ eadẽ res ſit: ⁊ que ad intra et que extra ꝯſtat. nõ tamen reale eſſe et intẽtionale: idẽ eſſe exiſtũt. Sic igitur nõ intelligit deus aliq̃d extra ſe (vti ratiões ꝯtendebãt) termĩatiue: perĩde ac res iſte diuinũ terminent intellectũ: vel reali vel intentionali eſſe. quinymo hoc modo eſſentia diuĩa intellectũ dũtaxat terminat et termĩatiue intellecta ſolũ perhibetur: ⁊ nulla res ad extra. verũ dicũtur nihilominꝰ res ad extra a deo intelligi denomĩatiue quanto ſpeculati ĩ ſpeculo ymago: rẽ: cuiꝰ eſt: exp̃ſſe rep̃ſentat. minĩe obſiſtẽte: ꝙ res ipſa cuiꝰ eſt ĩ ſpeclo imago: nõ extet ſeip̃o ĩ ſpeclo. ĩtelligit ergo ad extra deꝰ denoĩatiue:

Extra ſe nil intelligere diſſoluũt

illiſipſis nõ termĩatiue intellectu obiectis et in cõſpi-
cuũ ductis. Unde quo arctiorẽ iter philozophos p̄dic-
tos theologosq; in eiuſmodi queſito vtpote intelligat
ne deus aliquod extra ſe ſanctiamus ꝯcordantiã dici⁹:
gemino interrogatiõis modo: hãc prepont poſſe queſti
onẽ. videlicet an ne deus intelligit aliq̃d extra ſe id eſt
creaturã. Sic ꝙ intuitu; ſuũ ferat ſuper eſſentia;: et ex
hoc procedat vlterius adusq; creatura;. ſic ꝙ ſint duo ĩ
tuita de⁹ et creatura. et ſit ibi pluralitas: et multitudo
intellectorũ: ponatq; in nũerũ cu; deo creatura in rati
onẽ intellecti: ſic nullo pacto cõcedi debet: ꝙ deus crea-
turas intelligat: aut aliquid extra ſe. quo mõ rationes
philozophoꝝ ex duodecio meta. aliũdeq; deſũpte: et p̄
cedenter obiecte procedũt. Secũdo vero. An ſic deus in
telligit creaturas: ꝙ intuitũ ſuũ ad eſſentiã terminet:
illic ſiſtẽdo: ⁊ nequaq̃; vlterius ꝓcedendo. ſic tamẽ ꝙ il
lic ſiſtẽdo dicat̃ attigiſſe eminẽter et plus q̃; equipollẽ
ter: oĩe aliud extra ſe et omnẽ creatura;: vt hoc pacto
nulla cõuincat̃ in deo eſſe intellectorũ multitudo. Nec
in nũerũ ponere (ſaltẽ realẽ) ĩtellecte creature cũ diui-
na eſſentia: verũ ſit oĩe: vnũ ſimpliciſſimũ intellectu;
quãtũvis in eſſe enũciabilis id primariũ: id ſecũdariũ:
a q̃buſda;: nomẽ cũlet. Tũ hoc mõ aſſeuerandũ eſt: deũ
nihil penitus ignorare: imo perfectiſſime et ſuperemi-
nẽter omnẽ creaturã: et aliud extra ſe intelligere dicẽte
Themiſtio. ꝙ intelligat deus oĩa ſimul. Ita ꝙ diuinũ
eius intuitũ: diuĩa terminet eſſentia: obiectiue ⁊ oĩs
alia res: etiã per modũ eſſentie: pro eo ꝙ diuĩa eſſentia
nõ ſolũ eſt in proſpectu intellectus: imo ratio eſt ponẽ
di omnẽ creaturã in proſpectu. Ita ꝙ ĩmediate feratur
aſpectus diuini intellectus ſuper oĩa: nõ quidẽ mediã-
te ſua eſſentia obiectiue: q̃;uis mediãte ipſa tanq̃; cog-

noſcendi ratione. Id quod pari ferme dyplomate Egi-
dius exprimit. dū ait: deus ſciēdo ſe eſſe omniū cauſam
ſcit perfecte om̄ia: quia ſe rerū omniū cauſā: cognoſcit.
⁊ qm̄ illiꝰ eſt cauſa: cū ſe eſſe cauſā rerū ꝯgnoſcat. ipeqꝫ
intrāſmutabiliter in cauſādo ſe habeat: quare eius cog
nitionē nihil cuius cauſa eſt effugit: accerſito in eius ſē
tētie cōfirmationē Dioniſio dum ait. Nō deus oīa pro
ducens: om̄ia ẜm vnā cauſam omnibus exiſtētibus eſſe
tradidit ẜm eandē cauſā ſcietqꝫ omnia: ſicut et ab ipſa
ſua ſcitur eſſētia. Nō haud diui Acq̄natis ꝓpoſito diſſo
nat: dū is compēdiario deū cognoſcere eſſentiā ſuā: vti
primariū obiectū. Creaturas vero vti in eo relucentes:
liquet ergo ex vniuerſis his Areſtotelē a deo nec ſingu-
lariū nec que extra cōſiſtūt cognitionē ſuſtuliſſe. ac per
hoc neqꝫ vllū quātūuis minimū eius prouidentie (ita
vti fabulantur) ſubduxiſſe.

Caput Decimū:

De Ciceronis ſentētia a diuīa prouidētia actus huma
nos: ob eorꝫ variabilitatē: ſubducere: molientis. futu-
rorūqꝫ preſcientiā a deo remouentis.

Erū dū tanti Areſtotelis facimus ſententiā:
qua hūc perhibuimus: ad minīa queqꝫ diui-
nā diſtendiſſe prouidētiā: vellit aurē Cicero:
monēs ne tam amplā auguſtāqꝫ dei preſcientiā faciāꝰ:
quippe qui futurorꝫ nequaq̄ꝫ cōtingentiū preſcius eſſe
poſſit. Pro eoqꝫ ſi preſcita ſunt oīa a deo futura: hoc or
dine: quo preſcita ſunt: veniēt. et ſi hoc ordine venient:
certus eſt ordo rerū: certus eſt et ordo cauſarū. Nō em̄
aliquid fieri poteſt: cuius nō aliqua effitiens cauſa pre
ceſſerit. Si aūt certus eſt ordo cauſarū: quo fit om̄e qđ

ſit: fato (inquit) oīa fiūt. Qḋ ſi ita eſt: nihil eſt in noſtra poteſtate: nullūq; eſt volūtatis arbitriū. Nā ſi futurorū penes deū preſciētia eſt: ſequūtur illa oīa: que connexa ſūt: donec eo perueniat̃: vt nihil ſit in noſtra volūtate. Porro ſi eſt aliq̄d in nr̄a voluntate: eiſdē recurſis gradibus: eo peruenitur: vt nō ſit preſciētia futurorū. Nā per illa oīa ſic recurritur: ſi eſt volūtatis arbitriū nō oīa fato fiunt. ſi nō oīa fato fiunt: non eſt omniū certus ordo cauſarū. Si certus cauſarū ordo nō eſt: nec rerū certus eſt ordo preſcienti deo: que fieri nō poſſunt niſi precedētibus et efficientibus cauſis. Si rerū ordo preſciēti deo certus nō eſt: non oīa ſic veniūt: vt ea ventura p̄ſciuit: Inſuper ſi non oīa ſic eueniūt: vt ab eo ventura preſcita ſunt: nō eſt (inquit Cicero) in deo preſcientia omniū futuroꝝ. nō ergo ad minia vſq; diſtēdit̃ diuina prouidētia: cuius eſt etiā futura ordinare cōtingentia. his nexibus: Cicero in has anguſtias (inq̄t Auguſtin⁹) coartat religioſū animū: vt vnū eligat e duobꝫ Aut eſſe aliquid in nr̄a volūtate: aut eſſe preſcientiā futurorū: quoniā vtrūq; ſimul arbitrat̃ eſſe nō poſſe. ſed ſi elegeris preſcientiā futuroꝝ: tolli volūtatis arbitriū: ſi elegerimus volūtatis arbitriū: tolli preſcientiā futurorū. Sic igitur a diuīa prouidētia ſubtrahit: actus humanos qui cōſilijs legibus: laude vituperatioībus moderant̃ et in melius reparant̃. Sed anxiū huius Ciceronis nixū Auguſtin⁹ breui diſſoluit dyplomate: inq̄ēs. Nō eſſe cōſequēs: vt ſi deo certus eſt omniū ordo cauſarū: ideo nihil ſit in nr̄e volūtatis arbitrio. quippe cū ipſe nr̄e volūtates in cauſarū ordine ſint q̇ certus eſt deo eiuſq; preſcientia ꝓtinet̃ (quoniā et hūane voluntates hūanorū operū cauſe ſunt) Vnde cū et fortuite cauſe ſint: ſint et naturales: ſint ⁊ volūtarie: quas oēs in ei⁹

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0044-4

Ab Auguſtino taxatio.

neceſſe eſt poteſtate eſſe:qui creatorū ſpirituū volunta
tes bonas adiuuat:malas iudicat:oēs ordinat:quomō
ergo ordo huiuſmodi cauſarū ꝙ preſciēti certus eſt deo:
id efficit vt nihil ſit in nr̄a volūtate ſi oīa ſubſint preſci
entie. Cōtendat igitur (ſubicit Auguſtinus) Cicero cū
eis ꝙ hūc cauſarū ordinē:dicūt eſſe fatalē. vel potius ip
ſum fati nomie appellāt:quod nos abhorremꝰ:p̄cipue
propter vocabulū quod nō in re vera ꝯſueuit intelligi.
Qd vero negat ordinē omniū cauſarū eſſe certiſſimū ⁊
dei preſcientie notiſſimū plꝰ eū q̄ȝ Stoyci deteſtamur:
aut em̄ deū eſſe negat (qd quidē inducta alteriꝰ perſōa
in libris de deorū natura facere molitus eſt) Aut ſi eſſe
ꝯfitetur deū:quē negat preſciū futuroꝝ:etiā ſic:dicit ni
hil aliud: q̄ȝ quod ille dixit: inſipiēs in corde ſuo nō eſt
deus. Qui em̄ nō eſt preſcius omniū futurorū: non eſt
vtiqȝ deus. Quaꝓpter et volūtates noſtre tantū valēt
quantū deus eas valere voluit. atqȝ preſciuit. ⁊ ideo ꝗc
quid valēt: certiſſime valent: et quod facture ſunt ipſe
omnīo facture ſint. qꝛ valituras atqȝ facturas ille pre-
ſciuit:cuius preſciētia falli nō poteſt. Liquet ergo ſimul
cum hūane voluntatis libertate:ſtare preſcientiā futu
rorū ⁊ eorū etiā diuinā prouidentiā:contra Ciceronis
fāntaſiā:qui ne fatū aſſereret::qd neqȝ Auguſtinꝰ (niſi
a fando id dictū intelligat: quo in ſacris litteris dicit
ſemel locutus eſt deus:imobiliter hoc eſt incōmutabili
ter eſt locutus ſicut nouit incōmutabiliter omnia que
futura ſunt et que ipſe facturus eſt) admittit: futuroꝝ
preſcientiā a deo remouit:ac per hoc prouidentiā ſuſtu
lit:quo errore grauius:ſtoycis ipſis impegit:quod nos
libro de Fato latius recenſebimus. Nunc aūt ad Sto
ycos diuertamur.

Stoici quomodo

Capur Undecimū.

De contraria Stoicorū erga diuinā prouidentiā
circa futurorū euentū: opinatione.

Atqui cū alio Ciceróis opinationē: trāſferen
dā inſtituiſſemus: vt celerius ad aliorū ſen
tētias explicādas diuerteremur. Poſtrema
app̄hēſū fimbria Stoyci nos retraxere. Aſſerentes ſe
haud multo diſſimili a Cicerōe erga diuinā prouiden-
tiā opiniōe: teneri. Nā vt Cicero ne volūtatis arbitriū
ligaret: a deo preſcientiā futurorū remouit. Arbitrat⁹
vnū ex his deligendū: Utpote aut eſſe aliq̄d in nr̄a vo
lūtate: aut preſcientiā futurorū eſſe. vtrūq₃ eīn eſſe non
poſſit. Ita illi ne fatū a rebus excluderēt: aut deū futu
rorū p̄ſciū negarēt oīa neceſſitate fieri aſſerebāt. qd̄ pri
mū ratōe: hinc Chriſippi autoritate cōmonſtrāt. Rati
one inq̄₃ tali. ſi eīn p̄uidētia oīa regulant: omia in cau
ſas legittimas reducūtur. at hoc poſito. neceſſe eſt talē
ſequi effectū: q̄lis p̄ceſſerit cauſa: nequit eīn caſſari pro
uidentia neq₃ per ignorantiā: neq₃ per inpotentiā pro
uiſoris dei videlicet: in quē nullus penit⁹ cadit defect⁹
quoniā aūt eterna ratio gubernādi p̄uidentiā ſonat: ab
eterno rebus prouiſis: cauſe q̄bus fiāt: et he īdeficiētes
parate ſūt: ieuitabiliter ergo futura queq₃ fiunt: nece-
ſſitate ergo fiunt omnia: vel nulla eſt prouidentia: verū
prouidentiā dei negare phas non eſt: alterum ergo con
fiteamur oportet: q̄ videlicet omnia neceſſitate fiant:
quod hinc velut ratiōe cōmonſtratum putant. Subne
ctēs Chriſippi authoritate fato oīa fieri: quod pariter
cōuincit: omia neceſſitate fatali fieri: eſt eīn fatum vti
Chriſipp⁹ ſtoycorū maximus: definiuit: ſēpiterna q̄dā

et indeclinabilis ſeries rerūz: et cathena voluēs ſemet
ipſa ſeſe ⁊ implicās per eternos cōſequētie ordines ex
quibus aptata cōnexaqꝫ eſt. Et tametſi aliarū opinio-
num authoribus huic definitioni obſtrepentibus: hoc
modo videlicet. Si Chriſippus fato putat oīa moue-
ri ac regi: nec declinari trāſcendiqꝫ poſſe agmina fati ⁊
volumina: peccataqꝫ hominū ⁊ delicta non imputāda
nec cōdonāda ſūt: ipſis: volūtatibuſqꝫ eorū: ſed neceſſi-
tati cuidā et inſtātie que orit̄ ex fato omniū rerū domi-
ne: et arbitre. per quā neceſſe eſt fieri quicqͩ futurū ſit.
Quāuis (inqꝫ) obſtrepētibus aliis et cauſātibus ꝙ vbi
fati definitio a Chriſippo conſtet: oīaqꝫ hoc modo fato
trahant̄: inique pene vitiorū legibus cōſtitute ſint. va-
na cōſilia: inutiles mine: et cetera id genus Chriſippꝰ
reſpōdeat in hanc ferme ſñiam. Quāqꝫ ita ſit vt ratōe
principali quadā neceſſario coacta atqꝫ cōnexa ſint fa-
to oīa. Ingenia tamē mentiū noſtrarū perinde ſunt
fato obnoxia: vt ꝓprietas eorū eſt et ipſa et q̄litas. Nā
ſi ſunt per naturā primitus ſalubriter vtiliterqꝫ ficta:
omnē illā vim: q̄ de fato extrinſecus ingruit: inoffēſius
tractabiliuſqꝫ tranſmittūt. Sin vero ſint aſpera et in-
ſcita et rudia: nulliſqꝫ artiū bonarū adminiculis fulta
⁊ ſi paruo: ſiue nullo fatalis incōmodi cōflictu vrgeat̄:
ſua tamē leuitate: et volūtario impetu: in aſſidua deli-
cta et in errores ruūt. Idqꝫ ipſū (vt ea ratione fiat) na-
turalis illa et neceſſaria illa rerū cōſequētia efficit: que
fatū vocat̄. Eſt eīm genere ipſo quaſi fatale et cōſequēs:
vt mala ingenia peccatis et erroribus nō vacent. Qd
et exēplo figuraliter exponit: dū ſequenter inq̄t. Sicut
lapidē Chilindrū: ſi per ſpacia terre prona atqꝫ dirupta
facias. cauſā quidē et initiū precipitantie feceris: mox
tamē ille preceps voluitur nō quia tu id iam facis: ſed

loquãtur Fato ⁊ ꝓuidentia.

quoniã ita ſeſe modus ei⁹ et forme volũtas habet. Sic
ordo et ratio et neceſſitas fati genera ipſa et principia
cauſarũ mouet. Impetus vero cõſiliorũ mentiũqꝫ nra
rũ: actioneſqꝫ ipſas volũtas cuiuſqꝫ ꝓpria et animorũ
ingenia moderantur. Ac deinde his modo dictis: cõgru
entia ſuperaddens verba. Quãobrẽ ait (a Pictagori-
cis dicitur: Noſces homĩes ſpõtaneas haurire calami
tates: quaſi detrimẽta ſingulis a ſeipſis fiãt: ex ſuo im-
petu delinquãt ⁊ in incõmoda ruent ſua volũtate atqꝫ
ꝓpoſito. Negetqꝫ propterea Chriſippus: oportere ferri
audiriqꝫ homĩes aut nequã aut ignauos et nocẽtes et
audaces: qui cũ in culpa et malefitio reuincti ſunt: per
fugiũt ad fati neceſſitratẽ: tanq̃ꝫ in aliquod fani aſilũ:
et que peſſime fecerũt: ea non ſue temeritati: ſed Fato
eſſe tribuenda dicũt. His aliiſqꝫ interpretamentis: tam
etſi Chriſippus: eorũ obiecta: q̃ cauſantur ſi fato om̃ia
fieri perhibeãtur: leges vituperationes: cõſilia ⁊ cetera
incaſſum fierẽt: euellere nitatur: adeoqꝫ ſuã d̃ fatali ne
ceſſitate: moderare contendat ſententiaꝫ: vt diſſolutis
obiectis: ſimul cũ fato: aſſeuerare videri velit: ſuſtinere
arbitrii libertatẽ. Tamen hanc ſuã: interpretationẽ et
moderationẽ: non acceptat: nec acceptandũ cenſet. In
libro quẽ de fato ſcripſit Cicero: vbi cũ hanc queſtioneꝫ
diceret obſcuriſſimã eſſe et implicatiſſimã: Chriſippuꝫ
quoqꝫ ait non ſe in hac expediſſe. et id his verbis Chri
ſippus eſtuãs laboranſqꝫ quo nã pacto explicet et fato
om̃ia fieri: et eſſe aliquid ĩ nobis intricatur ⁊c̃. In quo
Cicero ipſe tametſi Auguſtini ſentẽtia: longe informi⁹
Stoycis aberrauerit: duꝫ vt fatum tolleret: aliquidqꝫ
eſſe in noſtra volũtate oſtenderet: futurorũ preſciũ deũ
negando: ex deo: nõ deum effecerit. Tame non male vi
detur Chriſippo reluctatus. Nã ꝙ Chriſippus ſue de-

De Cice:Chriſipiqꝫ colluctatōe

finitionis repugnātia diſſoluturꝰ:adijciet poſthac: nō
ſimpliciter ſed quedā ſic fatata eſſe:ſi hec aut alia eiuſ-
modi egerimus: ſic vel ſic diſpoſiti fuerimus: penitus
errori ſuo non medenꝭ:verū cum magis incōſtantie co
arguūt.cum extra contrauerſiā inter ſe pugnēt: maxie
qꝫ diſtent: arbitrij libertas:et fati neceſſitas:omniū cō
ſenſu Stoycorū: dicente Seneca in de naturalibꝫ q̄ſti
onibus.Quid intelligis fatū:Exiſtimo. neceſſitates re
rū omniū actionūqꝫ quā nulla vis rumpit.Vnde et cū
eoſdem diuus Aurelius hoc vno dūtaxat:ꝙ fati nomie
prouidentiā nominarint(cū videlicet id nomē non in
re vera intelligi cōſueuerit)illos taxauerit:apud illos:
(vt logice quiddā adijciamus) oportet veraꝫ eſſe hanc
conditionalē: Si deus prouidit hoc:ergo illud erit.hu
ius aūt cōditionalis antecedēs neceſſariū eſſe nēo am
bigit:cū ab eterno deus cūcta prouiderit. Sequitur er
go:ꝙ et conſequēs quoqꝫ: pari neceſſitate inuoluatur.
cum:vti logici ratiocinātur.in conditionali vera:exiſtē
te neceſſario antecedente . neceſſariū eſt ⁊ conſequens.
cū id ex antecedente:vti principio ſilogiſetur.Quo ad
miſſo:exemplūꝫ ſubiciatur. Si regnare quempiā deus
prouiderit.Aut poſſibile eſt hunc non regnare. Aut nō
Si quidem poſſibile non eſt:ipſum nō regnare. impo-
ſſibile erit illum nō regnare.quod inſequitur:illa.ꝙ ſci
licet neceſſariū ſit eum regnare.Si autē poſſibile eſt eū
nō regnare. poſſibili poſito in eſſe nullū ſequitur impo
ſſibile.ſequitur autē hinc. diuinam prouidentiaꝫ poſſe
deficere quod eſt conceſſu irrationabilisꝰ. Aut igitur nō
omnia ſunt a deo prouiſa vt Cicero iactat.Aut ſi proui
ſa ſunt omnia ex neceſſitate eueniunt omnia.quod ſto
yca contendit opinatio. quare liquet vtroſqꝫ et Cicero
nem ⁊ Chriſippū. erga diuinā prouidentiā aberrauiſſe

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0049-5

dū hic ꝓuidētiā futuroꝝ a deo remouit. Iſte vero adeo vſqꝫ: cūcta deūꝫ prouidere aſtringit: vt nihil libere ſed cuncta neceſſitate fieri: aſſeueraret.

Caput Vndecimū.

Stoycoꝝ ſnīa: vti ab Auguſtianis: Ciceronianiſqꝫ aliter atqꝫ aliter erronea iudicat̄. Ita ⁊ diuerſimode etiā: vel excuſat̄ vel cōdemnatur. Et p̄rio ab Auguſtino: hoc moderamine.

Erū em̄uero: cū predictā Stoycoꝝ ſententiā nō eque om̄es erroneā cauſent̄. Verū: quidā eos dūtarat vocabulo errauiſſe ꝯtendūt. vti diuus Aureli⁹: cauſatus ꝙ cauſaꝝ ordineꝫ fati nomine ſignificarint quod abhorreat ob vocabuluꝫ qđ nō in re vera intelligi cōſueuit. dicēte eo: qui vero nō aſtrorū cōſtitutionē: ſicuti eſt: cū quicpiā oritur cōcipit̄ aut īchoatur. ſed omniū cōnexionē ſerieqꝫ cauſarū: qua fit: om̄e quod fit: fati nomīe appellēt. nō multū cū eis de verbi contrauerſia laborandū atqꝫ certandū eſt: quādoq̄dem ipſū cauſaruꝫ ordinē: et quandā cōnexionē dei ſūmi tribuūt volūtati et poteſtati: qui optime ⁊ veraciſſime creditur et cūcta ſcire anteqꝫ fiant et nihil inordinatū relinquere: a quo ſunt omniū poteſtates q̄uis ab illo nō ſint omniū volūtates. Ipſā itaqꝫ precipue dei ſūmi voluntatē: cui⁹ poteſtas īſeparabiliter per cūcta porrigit̄ eos appellare fatū Senece verſ⁹ ꝓbāt. ⁊ cetera id gen⁹ que adijcit pluria: vti intelligat̄ ſtoycos: errati vocabuli magis q̄ ſentētie ſe incuſauiſſe. vti et hij ipſi qui Chriſippi: pro eius definitōis: defenſiōe: interp̄tamētū probāt et excipiūt: dū ille datā ab eo de fato definitionem modo: quo preſcriptū explicauit. fato videlicet īeſſe q̄ndā ad bonū vel malū motionē. Verū actōes bonas ma

laſqȝ ipſa noſtra volūtate moderari. Inſinuās etiā Cy
lindri exēplo: fatalis nececeſſitatis originē ſic ſe habere
vti ipſa principia cauſarū moueat fatū. Impetus vero
cōſiliorū mentiūqȝ noſtrarū: actioneſqȝ ipſas: volūtas
cuiuſqȝ propria ⁊ animorū ingenia moderant̄. Cū inq̄ȝ
Auguſtinohoc modo ſtoycos moderāte: ſbſcribētibuſqȝ
eidē alijs. Sint nihilominus e regione Ciceroniani q̄
daȝ: ymo omniū ferme Peripateticorū turba. que illos
penitus cōdemnet: tanqȝ qui ſimul cū fatali rerū nece
ſſitate: quā cūctis iniecerūt: neceſſitatē pariter cunctis
impreſſerūt. perhibētes (vti diximus) repugnare inter
ſe: cū definitiōe fati: Chriſippi interp̄tationeȝ. Iccirco
Auguſtino hoc modo illos excuſāte: et Cicerōe eos edi
uerſo redarguēte: vtriuſqȝ: hoc eſt primū Auguſtini hic
aliorū: de his: vel aſſeruādis vel reprimēdis ſentētiā in
mediū: proferemus. Auguſtinus eñ vbi dixiſſet: Tātū
noſtras valere volūtates: quantū de⁹ eas valere voluit
atqȝ preſciuit. ⁊ ideo quicq̄d valent certiſſime valeant.
⁊ quod facture ſunt ipſe omnīo facture ſūt qꝛ valituras
atqȝ facturas ille preſciuit: cuius p̄ſcientia falli nō po
teſt. Subicit neq̄ q̄ȝ: iccirco illā neceſſitatē formidādaȝ
eſſe: quā formidando ſtoyci laborauerūt cauſas rerum
ita diſtinguere vt quaſdā ſubtraherēt neceſſitati: quaſ-
dā ſubderēt. atqȝ in his quas eſſe ſub neceſſitate nolue
rūt. poſuerūt etiā noſtras voluntates: ne videlicet non
eſſent libere ſi ſubderentur neceſſitati. Illicqȝ diſtincta
effectualiter triplici neceſſitate videlicet coactionis q̄
ab extrinſico infligitur: agēte: ineuitabilitatis q̄ eſt na-
turalis appetētie: ⁊ inclinationis: et ſuppoſitiōis q̄ ex
fine prodit aſſequēdo: vl̄ refugiēdo. qua neceſſitate hūc
bene viuere: oportere dicimus: qui finē aſſequi beatitu
dinē velit. Nectit ſi qua volūtas a rerū prouiſarū prīe

ſubiceretur neceſſitati q̄ coactione īprimit̄ neceſſitas illa adeouſq; iure cenſeret̄ vt amiſſa libertatis ꝑditōe: volūtas minīe recte diceret̄. At non eſt hoc vnq̄ꝫ experimēto dep̄henſū nec ratiōib9 vllis: īdiſſolubilis fati cōnictū: vti vel diuina volūtas: ei9 cauſarū cōnex9 cauſa: vel ipſa etiā cauſarū nexio: quēpiā volentiū ita cogat: vt neccītate in hoc p̄cipitiū ruat. vel hūc rerū apicē: īuitus ꝯſcēdat. et id nedū in ratiōali creatura vbi vere volūtas noīatur: ſed etiā in brutis quoꝝ inclinatiōes ad opus: appetitus ſenſibiles ſpetieten9 nūcupant̄. Quinymo res oēs q̄s cōdidit: ita (vt Auguſti9 ait) admīſtrat vt quālibet haꝝ ꝓprios motus agere ſinat. Nō eſt ergo verū ꝙ vlla hominū volūtas: ex quauis fatali diſpoſitione: aut dei prouidētia: ad aliq̄d agendū ita neceſſitet̄: vt amiſſo arbitrio: agi magis q̄ꝫ agere: fatali neceſſitate cogat̄. Qd lōge min9 obtigit. ſi volūtates nr̄e alteri neceſſitati ideſt īmutabilitatis ſubiecte perhibeant̄. Nā hec ipſa volūtatis arbitriiq; libertatē nō modo nō adimit: ſed et auget et perficit: q̄ppe cū hac īmutabilitatis neceſſitate deus ſe deū eſſe vult: viuere vult: atq; beatū eſſe: abſq; volūtatis ablatione et neceſſitatis īuectiue. Nā quantūuis hō neceſſitate rideat: viſoq; obiecto beatifico gaudeat et fruat̄: ⁊ neq̄at ſuſpēdere actū quo ad ſpeciuocationē: cū ad exercitiū videndi ventū eſt. incōmutabiliter homīe beatificabili: obiecto beatifice: inhianti. Tamē nēo beatorū alicui: ſic īmutabiliter deo fruenti inuite abſq; libertate id facere tribuat. quātūuis actū neq̄at ſuſpēdere fruitionis: nō itaq; nec hec ſc'da īmutabilitatis nūcupata neceſſitas: etiā ſi ei ſubiecte fuerint: in quibuſdā actionibus proſequendū aut refugiendarū rerū neceſſitatē tantā voluntatibus hominū ingerit aut etiam irrationaliū inclinatiōibus vt hunc

neceſſitate:nulla libertate agere dicank.quinymo ī his
cunctis verius eſt:qȯ ſapiētia a fine ad finez pertingēs
oīa fortiter cūcta diſponit ſuauiter. Sic ne tertio ex
ſuppoſitiōe:quicpiā volūtatē neceſſario velle perhibe
mus.vt huic oīs ablata libertas recte perhibeak:cū hec
nō ſit ꝯſequētis:ſed magis ꝯſequētie neceſſitas.vtpote
ſi id aſſequi deſideras: id neceſſe eſt primū ordiaris:vt
ſi equitare Romā velis:equū habeas oportet:cū nulla
rū partiū neceſſaria exiſtente:neceſſario tamē equū ha
bere dicaris:ſi Romā eques ire īſtitueris. Cū igik pria
q̄ dicta eſt coactiua:neceſſitas ſola.neceſſitatē tantā in
gerat.vt hec arbitrij tollat libertatē:et hac in rebus diſ
ponēdis nequaq̄ꝫ:rector ille mundi vtak.ſed queqꝫ(vti
diximus(motꝰ ꝓprios agere ſinat:Nequaq̄ꝫ Stoyci fa
tata eſſe oīa aſſeuerātes.hoc eſt a cauſaꝝ īdiſſolubili
nexu.oīa in rebus prodire aſſeuerātes(quātūuis deuz:
rerū et conditorē et prouiſorē:futurorūqꝫ preſciū confi
tenk)in id neceſſitatis coartātur.vti aliqua fieri neceſſi
tate(quā nec deus ſuperet)in vniuerſo diffiniāt: tollāt
qꝫ hinc arbitrij libertatē et rerū cōtingentiā.Cū etiam
idipſū:quod nolētes:ab alijs patimur: volūtatem ha
beat:a qua procedat:eius inqꝫ: qui vim facit. qui et id
neqꝫ poſſet:niſi ab ſublimiori volūtate hoc poſſe permit
teretur:quo ſic nō a fato:nec homīs:vł angeli volūtate:
quiſpiā pati quicpiā vel agere recte dicatur:niſi id ī vo
luntatē primā: hoc eſt dei referatur. a qua ſunt omnes
poteſtates:licet nō male volūtates.quippe cum in euz
non malū culpe(quod efficiēte cauſa nō eget) ſed pene
exiſtant.vt ordinis ille vniuerſi inſtitutor mali(quod
ordinem modū et ſpetiem tollit)ſit ordinator.Vnde li
quet tandem quia neqꝫ Auguſtini ſententia.Stoycoꝝ
opinio tantūdē ſua fatali neceſſitate:reb īferre poteſt.

vt verū ſit ſi cūcta ſubiciātur diuīe p̄ſciētie ꝛ prouidentie: nō fiāt oīa libere ſed fatali neceſſitate. Sed veraciſſimū potius: quod idē Aurelius: ſubicit īquiēs. Quocirca nullo modo cogimur aut retēta p̄ſcientia dei: tollere volūtatis arbitriū: aut retento volūtatis arbitrio: deū (qđ nephas eſt) negare preſciū futuroꝝ. ſed vtrūqꝫ amplectimur: vtrūqꝫ fideliter et veraciter confitemur. videlicet ſimul cū arbitrij libertate: ſtare dei preſciētiā: et futurorū prouidentiam.

Caput Tredecimū.

Confutatur ſecūdo Stoycoruꝫ opinatio: profligataqꝫ neceſſitate: oſtendit᷑ deus oīa preuidere ꝛ oīa ſcire.

Ed quando. alij: quos memorauimus: qui videlicet parti Ciceronis dogma ſectari: aiūt: nō vocabulo ſolū: vti Aurelius autumat: ſed re ipſa: Stoycos aberrauiſſe. ratiōibꝫ ſuffarcinati p̄ſto ſūt: ad ſtoycā neceſſitatē vellendā ꝯfutandāqꝫ. Ideoqꝫ nos (tametſi: libris de fato: hec copioſius a nobis digeſta ſint) ne videamur: alterā partiū: hic neglexiſſe. quo vel etiā argumēta ad eiuſdē ſtoyci erroris fodicationē: deſtinata magis cohereāt. priuſqꝫ hinc faceſſamus: miſſis in cōpendiū ꝯfutatorū ratiōibus: breui dyplomate (eorū vice: qui eos re ipſa: errauiſſe aiūt) ſtoycis replicabimus. Equidē cū in confeſſo ſit: neqꝫ latere poſſit: quēpiā: vlla ex parte ratiōe recta donatum. a nulla penit⁹ cauſarū: niſi a prima (que vnus ſūmus de⁹ eſt: ſūmūqꝫ ens: in ſe omniū eſſendi modos: ꝛ perfectiōes obtinēs) cuiqꝫ eſſe dari poſſe: aut datū etiam cōſeruari. Nec niſi ab optimo deo poſſit quicpiā pro cōditione etiaꝫ tam a deo accepte forme: eſſendiqꝫ modi: inclinatiōe gemina

donari.qua ad munus opuſue debitũobeũdũ valeret indies deſtinari inclinari et ordinari.quo ſolo ſcilicet: ſũmo ente(a quo:Stoycorũ etiã ſñia: celũ pendet ⁊ tota natura)influxũ ſubtrahẽte:data tabeſcũt:marcẽt accepta.et in nihilũ cũcta q̃ʒ ociſſime ruant.qđ cũ ita ſit: quomodo quiſpiã mẽtis vere cõpos: nõ intelligit:non aſtruit:voceq; per auras nõ famigerat.nihil eſſe(quantũuis in natura minimũ)quod nõ diuine ſubſit inſtitutioni:cõſeruationi:ꝓpagationiq;.ac per hoc ꝓuidẽtie ⁊ curationi.Potiſſimũ cũ ⁊ illi nequaq̃ʒ ignorare poſſit: prouidẽtis duo eſſe offitia.Vnũ vti ordinẽ quẽdã(quo rite queq; modis:formis:lociſq; ſuis deſtinẽtur)penes ſe primũ meditet̃.Et aliud:vti meditatũ dudum antehac ordinẽ:vel exequat̃ ipſe:vel ſubſeruiẽtibus:q̃buſdã: ſecũdiſq; ſub eo agẽtibus exequẽdũ demãdet.⁊ quo minus ab executionis ordine deuiẽt.his vim ĩprimat aut potiꝰ congenitũ munꝰ: natureq; cuiuſlibet ꝯſentaneũ offitiũ indat.Neq; etiã ambigere quiſpiã valet:hunc perfectius:ordinẽ:meditari.qui ad eiꝰ etiã minĩa vnde ordo ꝯſtat)cogitatũ diſtẽdit:nihil reliquẽs ĩmeditatũ. Illũq; etiã:rebus ĩprimendũ ordinẽ tanto comodiꝰ vigoroſiuſq; et firmius imprimere.quãto per plurĩa miniſteria:cõcinniꝰ ordinata:ordinẽ ꝓmeditatũ exeq̃tur. Cũ igit̃ ad hec duo gubernatiõis ꝓuidẽtieq; obeunda offitia:extra cõtrauerſiã ⁊ ſtoyci:⁊ quicũq;(os ſublime in celũ acceperũt)neminẽ deo optĩo maxĩo: ꝑſtabiliorẽ excogitare poſſint.q̃d cauſeq̃ue vis:in illũ errorẽ illos merget vt qui deũ preſciũ futuroꝝ nõ negãt(inſtar Ciceronis) nõ etiã illũ ipſũ ad minĩa vſq; ſuã diſtendere ꝓuidẽtiã:agnoſcãt ⁊ ꝯfiteant̃.Sed aiũt:gratis id ſe nobis cõceſſuros:ꝙ ad minĩa diſtendat̃ diuĩa ꝓuidentia. nec oportere ob id fruſtra angi.Verũ dũ tantidẽ ꝓuidẽ

Ob certitudinē prouidentie

tiā diſtēdūt: hācq; infallibilē certiſſimāq; noſcāt: fata
li neceſſitate neceſſe oīa inuoluāt. adeo vt recte ſtoyc⁹
dixerit. Ducūt volentē fata: nolentē trahūt. Profecto
ita d'cūt: hāc ſē ſuberrari (hoc eſt īiecte reb⁹ nccitatis)
cauſā (inter reliq̄s) habere ꝯfitētes. verū: idocte: inſipiē
ter. Neq; eīn oportet ſtoicos iſtos: ob certiſſimā infalli
bilēq; dei prouidentiā: a rebus ſubducere cōtingentiā.
Equidē cū vniuerſalis ꝓuiſor vniuerſū vniuerſiq; par
tes ſingulas: pro ꝯditiōe cuiq; debita: curet. nulla inca
ſſū relicta: aut neglecta. Parteſq; vniuerſi: potiſſimuz
neceſſitas ſint ⁊ cōtingētia Nō debēt adeo īcogitātes:
ſtoyci exiſtere q̄n omniū gubernator velit: nedū neceſſa
ria in vniuerſi plaſmate: ſed et cōtingētia ordinaſſe or
dinataq; ſeruari. Vnīcū pares: adhibeat ꝯficiateq; effe
ctibus prouiſis (pro ſuo ab eterno preuiſo ordine et ar
bitrio) cauſas. Volēs in rerū ordine res cōtingētes: va
rias: īmutabiles ābiguaſq; nō deeſſe. Cōtingētes illis
cauſas: ſui ab eterno meditati ordinis: executrices (q̄s
ab eterno quoq; nouit ⁊ ordinauit) preſtituit ⁊ aſſigna
uit. pariq; paſſu quas res: neceſſarias: ī ordine vniuer
ſi ab eterno ordinauit. Hē: vt in tēpore: neceſſarie fierēt
neceſſarias illis cauſas deſtinauit. Sicq; abſq; ſui fal
libilitate: diuīa ꝓuidētia in hoc vaſto macrocoſmo: res
actus: et opera (quātūcūq; minīa) gubernat. ꝓuidetq;
nedū neceſſaria ſed et ꝯtingētia. Nō ergo ſatis emūcte
Cicero ariolatus eſt: dū ꝯtendit: vel rerū futurarū deū
preſcium non eſſe: vel ſi preſcius futurorum credatur:
nihil in arbitrij libertate humanarū actionum liberuz
relinqui. Sūt eīn huiuſmodi hominū actus et opera:
hoc modo a deo ꝓuiſa: vt extra omnē fatalē coactionez
libere a nobis fiāt. nec fiāt incaſſū hortationes ⁊ ꝯſilia
etiā ſi Chriſippi p̄cedenti capite: introducta accerſiā?
fatalis neceſſitatis: limitatoria interp̄tamēta. Sicut

Stoicā nō eſſe aſſeruādā neceſſi-

nec cōſequens eſt: ſi queqȝ legittimis donent̃ cauſis: ꝙ idcirco oīa neceſſario prodeāt libertate omni volūtatis ſublata. Eſt em̄ diuina ꝓuidētia per ſe cauſa (vti dixiꝰ) cur hic effectus ꝯtingēter fiat: vtpote hoc modo: vt ſic fiat. ſic cauſis ſb̄ſeruiētibꝫ efficere: eſt ab ea demādatū: cui nequaqȝ reniti poſſūt. Vn̄ et liquet hāc conditiōalē: nō eſſe abſolute verā. Si deus hoc prouidit illud neceſſario futurū eſt. ſed nexa conditione ſcilicet: illud ſic futurū eſſe vti deus hoc fore ꝓuidit. Prouidit aūt hoc futurū cōtingenter: ſequit̃ infallibiliter ꝙ erit illud nō neceſſario ſed ꝯtingēter. Quod tamē poterit nō eſſe ſm ſe ꝯſideratū: cum ſic prouiſū ponat̃: vti cōtingēs ſit: ac per hoc etiā vti potēs non eſſe. Nō tamē poſſibile eſt ꝓuidentie ordinē deficere: quin ꝯtingēter eueniet. Sed ais: quo nā pacto hec ſe quadrāt. id ꝯtingenter eueniet quoniā: vti ſic eueniret deus ꝓuidit: et tamē id infallibiliter veniet quoniā nō poteſt ꝑſcietia falli. quomodo: inquis: hec ſe cōpatiūtur. Cōtingēter id prodibit: et infallibiliter ꝓdibit. nūqd ſi infallibiliter prodibit: prodibit certiſſime: minime curato: cōtingenter vel neceſſario prodeat. qd reliquū em̄ eſt: ꝯtingēter infallibiliter prodire qȝ neceſſario. ac per hoc magis: verbi qȝ repugna eſt qua dicūt Stoyci oīa neceſſitate prodire et q̄ ididē catholici cūcta infallibilitate prodire. Aniaduerte quiſqs id cauſaris (nā illic latet anguis in herba) hic auribꝫ lupū tenes: quiſqs: nō recte auſcultaueris. Verū noſce nequaqȝ inter ſe hec duo cōtradicere ſiue cōtraria eſſe. Id ꝯtingēter euenit: et idē infallibiliter tamē euēit. Ad idem em̄ nō referunt̃: verū ꝯtingenter euenire effectus dicit̃ relatione: ad ſue ꝯtingētie cauſas: īfallibiliter vo cōparatione ad certitudinē ꝑſcientie. Vnde nec idē eſt infallibiliter prodire et neceſſario. quippe cū et neceſſario hic effectus prodire dicatur. ꝙ ad neceſſarias ſue ꝓ

Cōtigētia ⁊ īfallibilitas qūo cōſo

ductiōis cauſas referatur. Nō ꝙ infallibiliter a deo: ſic
prodire preſciatur. Poteſt em̄ deus: qđ cōtingenter ve
niet: infallibiliter ſic venturū preſcire: quod ſi venturū
id nō ſit: ob eius ꝯtingentiā. et id quoqꝫ nō venturū: in
fallibiliter poteſt deus ꝓuidere: verū nō poteſt qđ nece
ſſario fieri debet. et ſic vt fiat prouiſuꝫ eſt: nō neceſſario
euenire. vnde ⁊ neceſſario euētura infallibilē habēt dei
cognitionē: et eo magis. ꝙ nō poſſunt non euenire. Ha
bēt ⁊ nihilominꝰ ꝯtingentia euētura infallibilē: et vbi
etiā illa (ſicuti poſſunt) nō euētura ſint: adhuc infalli-
bilē habēt preſcientiā. Cuꝫ hec ipſa prenoſcentia: nō ſit
ſm facultatē rei precognite: ſed facultatē p̄cognoſcētis
qui cū ſit in ſūmo cognoſcentiū gradu. cōcepta vna ide
ali forma diiudicat cūcta quoquo mō ſint futura. Qđ
et Auguſtinꝰ tanq̄ꝫ ſtoyce iſti neceſſitati ſup̄mā ancho
rā iniecturus: explicauit cū inſit. Proinde non fruſtra
ſunt leges: obiurgatiōes exhortationes: laudes ⁊ vitu
perationes. qꝛ et ipſas futuras eſſe p̄ſciuit: et valēt plu
rimū. q̄ꝫtū eas valituras eſſe p̄ſciuit: et p̄ces valent ad
ea impetrāda: que ſe precatibus ꝯceſſurū eſſe p̄ſciuit: et
iuſte premia bonis factis: et peccatis ſupplitia cōſtitu
ta ſunt. Neqꝫ em̄ (ſubicit: ad id quod obiectū eſt nūcu-
patim vellendū) ideo peccat homo: qꝛ deus illuꝫ pecca
turū eſſe p̄ſciuit. imo. ideo nō dubitat̄ ipſū peccare cuꝫ
peccat. qꝛ ille: cuius p̄ſcientia falli nō poteſt. nō fatum
nō fortunā: non aliq̄d aliud: ſed ipſū peccaturū eſſe pre
ſciuit. qui ſi nolit omnīo: nō peccat: ſed ſi peccare nolu-
erit etiā hoc ille preſciuit. Ecce diui Aurelij ſñiam: qua
liquido cōſtat: qꝛ q̄ ꝯtingēter euenīēt: īfallibiliter nihi
lominꝰ a deo p̄ſciūt̄. ac per hoc ſatis diuulſaꝫ: liq̄t Cice
ronis opinationē: q̄ vt aliq̄d volūtati relinq̄ret: dei ꝓui
dentiā ſuſtulit: et ſtoycorū quoqꝫ: q̄ vt ꝓuidentiā nō co
gerētur infitiari. arbitrabant̄: omnē effectū: neceſſitati.

Liber Secundus de eoꝛũ ſenten
tia et hallucinatiõibus. qui diuĩs eruditi legibus: erga
diuinã errauere prouidentiã. Prologium.

Vando: pro Ciceroĩs ſñia. tota vincẽdi ſpes
in cõfutatione: cõfirmationeqꝫ poſita eſt. ſpe
rabamus (poſteaqꝫ tot mũdi ſapientũ: velu
ti hidre capita: ergã prouidentiã diuinã erramẽta ꝯfu
tauerimus ac preciderimꝰ) non reliquũ eſſe: q̃cpiã. niſi
vt noſtra: hoc eſt chꝛiſtiana erga eandẽ ꝓuidentiaꝫ dog
mata: accerſitis vndiquaqꝫ ſanctoꝛuꝫ authoꝛitatibus:
ꝯfirmaremus. ac per hoc calcẽ operis nacti: ĩ poꝛtu trã
quilloqꝫ otio inſuper conquieſceremus. veruꝫ aliter ac
ſperabamus obtigit. Quippe dũ explodendis philozo
phicoꝛũ ethnicoꝛũqꝫ erramẽtis inhiauimꝰ: vaſta nos
hereticoꝛũ ſilua inuoluit. Judeoꝛũ inqꝫ: Manicheoꝛũ:
Mauroꝛũqꝫ: ceteroꝛũqꝫ id genus varium et mutabile.
quoꝛũ hĳ ꝓuidentiã in anguſtius debito cogũt. Alĳ ni
miũ laxant: tertĳ quoqꝫ nõ vni: ſed duobus admĩſtran
di ꝓuĩtiã: prouiſoꝛibus demãdatã cõtendũt. quo non
vna omniũ: ſed coꝛpoꝛaliũ ſpũaliũqꝫ reruꝫ ad ſeinuicẽ
indies pugnantiũ (vti dicũt) duarũ: gemĩa eſſet ꝓuidẽ
tia: geminuſqꝫ ꝓuiſoꝛ: vtpote bonus atqꝫ malus. lucis
nũcupatui ac tenebrarũ deus. q̃bus nõ cõfutatis hallu
tinatiõibus: nõ poterit certe. pronidẽtia diuĩa: a quoqꝫ
nõ manca colobonticaqꝫ (hoc eſt arcta nimis) ⁊ multa
ſub ambiguo relinquẽs. multiſqꝫ ĩiuria exiſtiari. Quo
circa ne quid opello noſtro deſit: qd̃ poſſit a chꝛiſtião le
ctoꝛe de prouidẽtia deſiderari. Eliſis priſcoꝛuꝫ ethnico
ꝛũqꝫ erramẽtis. nũc etiã hoc ſecũdo libello hereticoꝛuꝫ
vel potius chꝛiſtiana fide inſignitoꝛũ: et erga diuinaꝫ
ꝓuidentiã: hallucinãtiũ opinatiões: in mediũ qꝫ breui
ſſime reuocare inſtituimus. Et quãdo nobis ex veteris
inſtrumẽti candidatis. Rabimoyſes: oblatus eſt. huiꝰ

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0059-1

Prologium.

pꝛimo ſentētiā:erga diuinā ꝓuidentiā rectiorē debitoꝛ extitiſſe oſtēdemus. interſtinctis tamē antehac: per capita dicendoꝛuꝫ argumētis:quo facilius:que verſanda ſunt:intellligantur.

CAPVT PRIMVM.

De Rabi moyſi: circa diuinā prouidentiā ſententia qui cū in ceteris Ciceroni aſſentiret: in hominū prouiſione diſſenſit.

Caput Secundum.

De Manicheorū impia veſania duo ponentiū rerū pria pricipia:totidēq; deos ac ꝓuiſores.

Caput Tertium.

De Maurorū: alioquin nō irreligioſorū: circa prouidentiā:& illius executionē erronea opinatione.

Caput Quartum.

Qꝫ Auitebron quoq;:rebus nature proprias: ſubducēs actiones: circa diuie prouidentie executionem errauerit.

Caput Quintum.

De Chriſtianorū: quorundā:circa diuinā prouidentiā erramētis:ob manifeſta demonū per maleficas machinamenta.

Caput Sextum.

Euellitur ruſtice pubis error:quo ob maleficarū facinora cauſant:non omnia a diuia gubernari prouidentia.

Caput Septimum.

Ne ex hoc ipſo: q̄ diuia permiſſione: tot male fitijs inceſtāt: ſe derelictos iure ruſtici querāt: malefitiorū p̄ſeruatiua antidota: ſubnectunt.

Caput Octauum.

Curatiua quoq; remedia, aduerſus, inflicta, p̄ maleficas pſonis: animātibus: agris: r̄liquiſq; omnibus: mala: ſubiciuntur.

Caput Nonum.

Quibus argumētis contēdant queruli Iudei: hac tempeſtate. ſe quoq; derelictos: neq; extare omniū dei prouidentiam.

Caput Decimū.

Hebreorū ſupradicta de prouidentia hallucinatio: errorq; confutat: obiectaq; eorū elidūt.

Caput Vndecimū.

Q̄ȝ predictis omnibus minie obſtātibus: diuina prouidētia: cūcta cōplectitur. extenditurq; ad minima: quocūq; modo obtingentia.

Caput Primū.

De Rabimoyſi erga diuinā prouidentiā ſententia: qui cū in ceteris Ciceroni aſſentiret: in hominis prouiſiōe diſſentit.

r Abimoyſes itaq; errātium primus (qđ mini me reris) alioquin vafer ⁊ emūctus: dū rerū mūdi variabilitatē: q̄ cūcta: vltro citro: ſurſq; deq; voluūtur: aīaduertiſſet. in hāc quoq; Ciceronis impegit ſententiā: ne dicā amentiā. vti arbitrarēt: reb

iferioribus toties in deuia retortis: nullū ꝓuidere deū·
verū e regione cū pariter homīs conditionē mēte reuol
ueret: ꝙ hic ſolus aīantiū ratiōis particeps: preſentia
cerneret: rememoraret p̄terita: futuriſq; ꝓſpectis: toti⁹
ſue vite cōpoſitionē arbitrio perſtringeret: boni ꝯſulēs·
hūc a reliquo aīantiū cetu ſelectū: dei prouidentie ſe
ducere minīe audebat. Cernēs videlicet ſolū mortaliū:
hominē finē ſibi p̄ſtitutū agnoſcere. agnitūq;: quo mō
aſſequat̄: medijs ſelectis conari. quē tamen finē vtpote
naturā ſupergredientē (qualis homini p̄ſtitutus eſt)
extra: peculiarē ſuperni cōditoris dilectionē: nulli obtī
gere cōlectabile eſt. Aīaduertēs quoq; ꝙ ſolus homo
ſuarū actionū dominus ſit. nō dūtaxat in agēdo ſpeci·
uocā inſectatus inclinationē. ſed ratiōis ductū et arbi
trij imperiū: quorū nullū bruta obeūt: quippe q̄ magis
ſintacta: q̄z agāt: et ea dūtaxat que ſūt ad ſpeciei cōſer
uationē. cū homīes alioquin multa: diuerſa et aduerſa
indies agāt: patiant̄q; ad que nulli⁹ natura vis create:
ſufficiētia habet: gubernacula. preter vnicū hoc aīaliū
hominē. qui ſolus: loca tēporaq; et perſonas: quibus ⁊
quādo: ⁊ quotiēs: vbiq; gentiū: diuerſet̄. obeat: efficiat:
agnoſcere poteſt: et diſcrimiari. Que cū hebreus homo
agnoſceret: nō licuit certe Rabimoyſi a diuīa prouidē·
tia hominē ſubducere. quo ſic (Ciceroīs iſtar) aut hūc:
a deo neſciri: aut ſi prouidere illi deū cōfiteretur: nihil
tum in ſua linqui voluntate: liberū exiſtimaret. Recte
ergo conſiliū in melius reuocās idē: tametſi: diui Pau
li ad Chorintheos: haud probe intellectis verbis (q̄b⁹
ait nō eſſe deo curā de bobus) in deum raptus arbitra·
retur nullius de ſubtus exiſtentis rerū deū curā et pro
uidentiā habere. tamē ab hac vniuerſali tote hominē
excepit. perbibēs illū: diuine ſubeſſe. et quo ad ortū fru

ctūq; ideſt opera:progreſſūq; ſuū:finē prouidētie. Verꝝ
deniq;:vt mitius eius interpretemur excuſaturi ſentē
tiā. Arbitrandū credimus: ꝙ duꝫ bruta reliquaq; ratio
nis expertia a ꝓuidentia ſubducēda cōſtituit. id illum
nō abſolute craſſaq; blateratiōe: verū relatiōe ad hūa-
nos actus:qui ꝓpter ſeipſos prouiſi ſunt ratiōe quadaꝫ
aſſeuerauiſſe. Neq; enim ignorare potuit:alia ſub celo
propter ſeipſa prouiſa eſſe:vt met ad finē deſtinatū aſſe
quendū ordinata. Alia vero dūtaxat:propter aliud:vti
īdiuidua brutorū ad ſpetiē ꝯſeruandā.hinc autē vti ho
mini aſſeruirēt:poſitꝰ eſt equidē(inq̄t Magiſter)homo
in medio. vt et ei ſeruiretur:et ipſe ſeruiret:et reciperet
vtrinq; refl ueretq; totū ad homīs bonū: et qđ accepit:
obſequiū:et qđ impēdit. Omnia eñ Apoſtolus ait nr̄a
eſſe:et ſuperiora et eq̄lia et inferiora. Superiora(inq̄)
ad perfruendū. Equalia ad cōuiuendū. Inferiora vero
ad nobis obſequendū. vt his cōſpectis:creatorē agnoſ-
ceremus:agnituꝫ diligeremus:dilectoq; cōiūgi ſatage
remus: vti eo beati perpetuo euo frueremur: verum de
his alibi.

Caput Secundum.

De Manicheorū veſania:duo ponentiū rerū principia:
totidemq; deos et prouiſores.

Ermenſi priori libello: ethnicorū erramenta
p cū nō putaremus cōfieri poſſe:vti ex fidei cā-
didatis:quiſpiā: tam deformibus impigeret
erroribꝫ. illidimur tamē adhuc in p̄ſentiarū fatue cogi
tationis ſcopulo:Manicheorū: qui cū ob authoritates
male intellectas rationeſq; quaſdā ſophiſticas:duo po
nerēt rerū productiua principia:vnū deū lucis ꝓ incor
ruptibilibꝫ inuiſibilibuſq; ⁊ aliū ꝓ corruptibilibꝫ: eouſq;

dementie venerūt. vti duos quoqꝫ deos rebꝫ p̄ficerēt ꝓ
uiſores gubernatoreſqꝫ. Id aūt authore quodaꝫ: perſa
Manes nūcupato: perhibēte illo (vt Auguſtinꝰ refert) ꝙ
priuſq̄ꝫ mūdus fieret gens tenebraꝝ ductore ſuo deo vi
delicet: malorū armis īſtructa: aduerſꝰ deū lucis bellū
inijt. Metuēte aūt deo lucis: ne regna illiꝰ illo tenebra
rū deo aduenīete: hoſtili impetu vaſtarent. miſit huc mē
bra ſua: ſubſtam ſuaꝫ. hoc qđ ipſe eſt: ſi auꝝ: aurū. ſi lux: lu
cē. quicq̄d illud eſt miſit: et miſcuit viſceribus gentis te
nebrarū fabricauitqꝫ hūc mūdū. Et nos aie (aiūt Ma
nichei) de ipſis mēbris dei ſumꝰ. ſed p̄mimur hic viſce
ribus tenebraꝝ gētis: et quicquid peccare dicimur illa
gēs peccat. huccine deliramēti deuenīetes: ipi illi Ma
nichei. vt referēte Auguſtino) expedire dicāt homini fe
neratorē eſſe q̄ꝫ agricolā. Id aūt (ait idem) hac ratiōe:
quoniā qui ī vſurā dat pecuniā: nō ledit crucē luminis:
qui vero agricola eſt multū ledit crucē luminis mēbra
ſcilicet illa dei: que capta ſunt in illo prelio: que mixta
ſunt vniuerſo mūdo. et ſunt in arboribus: in herbis: in
pomis: fructibus: dei ergo mēbra vexat qui terrā ſulco
ſcindit. dei membra vexat qui herbā de terra vellit. dei
mēbra vexat. qui carpit ab arbore pomuꝫ. hec ne faciat
ī agro falſa hōicidia facit ī fenore vera hōicidia. Panē
mendicāti nō porrigit (videre ſi pōt maior eſſe iniq̄tas
iſta iniuſticia) panē inq̄ꝫ mēdicāti nō porrigit. Ne ſcilicꝫ
vitaꝫ: q̄ in pane eſt: quē dicūt membrū dei ſubſtantiam
diuinā: mendicus ille accipiat et liget eam in carne. A
quibus tamen ſi diſquiratur. Quid ergo vos quid? qua
re manducatis. Carnem nō habetis: Sed non inquiūt:
quia fide Manichei illuminati ſumus orationibus et
pſalmis: qui electi ſumus purgamus inde vitā: que eſt
in illo pane: et mittimus eaꝫ ad theſauros celorū. Ecce

lepidam Manicheoruꝫ fabulam: de quibus Auguſtinꝰ ſuper centeſimi quadrageſimi pſalmi verſiculo qui eſt. Cum hominibus operantibus iniquitatē ⁊ non cōmunicabo cum electis eoruꝫ. Tales ſunt (inquit) electi: vt nō ſint ſaluādi a deo: ſed ſaluatores dei. Et ipſe eſt chriſtus dicunt in mundo crucifixus. Ego (ſubicit Auguſtinus) in euangelio ſaluatorē acceperā chriſtuꝫ: vos aūt eſtis: ī libris veſtris ſaluatores chriſti. Eſtis plane blaſphematores chriſti: et a chriſto nō ſaluādi. Ergo buccella ne detur mēdico: et ploret in buccella membrū chriſti. mendicus fame moriturus eſt: falſa miſericordia in buccellam: facit verū homicidium in hominē. Sed qui ſunt hij electi eorū. Reſpondet Auguſtinus (ad alterius verſiculi interpretamentū diuertens) perinde: dignos non cenſeat impios hos errones: quibus cuꝫ plura verba fiant. Non declines cor meū in verba maligna ⁊ nō cōmunicabo cum electis eorum. Maligna quippe ſunt Manicheoruꝫ hec hallucinamenta: quibus duo rerum pricipia: duoſqꝫ et hos diuerſos penitus inter ſe ⁊ prorſū hoſtiles deos: inſtituūt. pro eo ꝙ Joannes perhibuerit venit princeps mūdi huiꝰ: et in me partem nō habꝫ vllam. et rurſus idem. Principē huius mūdi diaboluꝫ nominat: quē et Paulus huiꝰ ſeculi principē nūcupat. Chriſtuſqꝫ ipſe lucis deus. Regnū ſuū de hoc mundo nō eſſe ꝯteſtatur: Nec deſūt alie authoritates: que aliū mundi: aliū futuri ſeculi principē inſinuēt. gemina ergo ſunt: inqūt Manichei. Sanctorū teſtimonio: bonoꝝ malorūqꝫ pncipia: qꝺ etiā philozophice rōes ꝯuincūt: cū perhibēt phiſici. Cōtrariorū cōtrarias cauſas exiſtere. Videtqꝫ Aplus aliā legē in mēbris ſuis repugnātē legi mētis: vti et ad Galathas ꝯteſtaꝛ: quia caro concupiſcat aduerſꝰ ſpiritū. Sūt ergo nimirū duo (inqūt) dij

duo gubernatores: quorũ (quẽ lucẽ quandã corpoream infinitã vim intelligẽdi habentẽ dicũt) incorruptibilibꝫ: p̄ſtituũt tenebraꝝ deũ: corruptibilibus p̄ponẽtes. Arbitrati hic nihil brutis cõtingere: qd̓ nõ ex prouiſore ſuo: illis in penã vel in premiũ redundet. In tantã lapſi inſaniã: vt equale piaculũ arbitrarẽt et occidiſſe hominẽ et beſtiã: et cetera id genus quale ſupradiximus. Quo erramẽti genere nihil poteſt eſſe deterius: tũ p̄mũ quo. Qd̓ aliquod: ſũmo bono cõtrariũ: ſũmũ aſſerũt maluꝫ: et omniũ malorũ p̄ncipiũ. cũ vtiqꝫ nulla ratiõe poſſit malũ quodcũqꝫ: alicuiuſpiã eſſe principiũ. nec actionis cuiuſpiã: auſpiciũ. ꝓ eo ꝙ nec ens actu eſt malũ: nec actũ nec propriã habẽs perfectionẽ. Tũ ſecundo ꝙ impoſſibile eſt: aliqd̓ corpus: aut intellectiuũ eſſe: aut vim vllã habere gubernãdi: cũ omniũ cõſenſu Peripatheticoꝝ. intellectus nec corpus ſit: nec in corpore virtus. Qd̓ ſi ergo primũ p̄ncipiũ (vti oĩs barbara etiaꝫ natio fatet̃) intellectiuã vim habere oportet: ĩpoſſibile certe eſt: aliquod corporale eſſe rerũ p̄cipiũ. Tum tertio: ꝙ om̃is boni gubernatio ſcḋm boni rationẽ eſt: cũ ſit rei ad ſuũ finẽ directio. Nõ igitur eſſe poteſt nec gubernatio nec aliquis p̄cipatus malus. Fruſtra igit̃ duo regna: duoſqꝫ prouiſores hij ſõniarunt. Sed prodijt ille pernicioſiſſimus error: ex authoritatibꝫ male interp̄tatis: qd̓ alibi melius diffuſiuſqꝫ reuideri poteſt. ratiõibuſqꝫ ſophiſticis nõ recte introſpectis: equidẽ cum vidiſſent: particulariter cõtrarios effectus: in cõtraria particularia principia reduci. Arbitrati ſũt: vniuerſaliter: om̃ia cõtraria: in cõtraria prima oportere refundi p̄cipia. et quoniã prima cõtraria bonũ et malũ ſunt: hic ergo illis duobꝫ p̄cipiatꝰ titulũ aſcripſerũt: illaqꝫ duos deos nũcuparũt. Sed id neqꝫ decuit neqꝫ oportuit cuꝫ nõ adeouſqꝫ

vnq̃ꝫ adeo cõtraria ſint duo: oppoſita. qui in quibuſdã
contrapugnãtia: in alijs nihilominꝰ vniant̃: ꝯuenientijs
videlicet in genere q̃ꝫtũvis: differẽtijs īterſtiguantur.
Sicuti igitur cõtrariorũ: cõtrarie ſunt ꝓprie cauſe: pro
quanto ſpecivocis differẽtijs ſecernũtur. Ita et eorum
cõmunẽ quandã vnã oportet eſſe in qua cõueniũt gene
ris rationẽ. que vniuerſalis cauſa: cuz proprijs particu
laribuſq̃ꝫ preſtat ordine: preſtabit nimirũ amplitudine
et virtute. ac per hoc oĩbus ſimpliciter poterit. ⁊ princi
piandi vi: et gubernatiõis poteſtate: ꝓſidere: regere ipa
atq̃ꝫ gubernare. quocirca adhuc vnus remanet: omniũ
rerũ (q̃ꝫtũuis diuerſarũ gubernator: prouiſor: deus: rex
regũ et dominantiũ dominus. A quo: veluti optĩo max
imo: tametſi primã habeat ipſe ſolꝰ abſq̃ꝫ īmutabilita
te: eſſendi neceſſitatem. tamẽ nihilominus ab eo proflu
ere poſſint: res natura cõcidue et variabiles: ob ſecũda
rũ cauſarũ (diuine ꝓuidentie executricũ) cõtingentiaz:
et in ꝓductiõe variabilitatẽ. Sicuti et ab illo per ſbſtã
tiã ſũmo bono procedere poterũt: res cõditionis ꝓmiſ
cue: ꝓpter applicatarũ eis cauſarũ in producẽdo: proui
ſioniſq̃ꝫ diuine ordinẽ exequẽdo: vel ꝯtingentiã vel de
fectibilitatẽ: vti hoc modo. Omẽs: nõ tam corporee: viſi
bileſq̃ꝫ et corruptibiles: q̃ꝫ ſpiritales: ītellectuq̃ꝫ dũtax
at cognoſcibiles. perpetueq̃ꝫ res ab vno principio prĩo
deducte: vere aſſeuerent̃. natura quidẽ bone oĩes: verũ
ob proxiarũ cauſarũ ꝯditionẽ: vl̃ deficientiã. corruptibi
les nõnũq̃ꝫ. Imo in actiõe male per ſũmi permiſſionẽ.
Que neq̃ꝫ tamẽ permiſſio: mala eſt. cum et deficientes
quoq̃ꝫ actiones id bonũ afferãt: vti ad integrandã vni
uerſi pulchritudinẽ. veluti paribus: imparia mira cõſo
nãtia reſpondeãt. Cũ ex malo vnius: alterius bonũ ſca
turit: nõ tam in nature actionibus: vbi corruptio: vniꝰ

generationis cauſã alteri p̃bet:q̃z moralibus. vbi non
eſſet paciencia martiruz:niſi permitter̃ perſecutio ty
rãnorũ. Quorũ tamẽ malorũ:nullũ proꝛſus:inoꝛdiatũ
in meliuſq̃z reformatũ:deus linquit. Sed qd̃ exit iuſtĩ
cie oꝛdinẽ per maluz culpe:quod permittit:id reducit ĩ
oꝛdinẽ decentie. per malũ pene quod immittit: ac ſic qui
creauit omnia in nũero põdere et mẽſura omnia regu-
lat gubernat et oꝛdinat in iuſticia ⁊ miſericoꝛdia. vt ſic
ceſſent om̃ia Manicheoꝛũ blateramenta.

Caput Tertium.

De Mauroꝛũ erga diuinã prouidentiã et illius executi
onem:erronea opinatione confutanda.

Cũ igitur:cũ prouidentie nomĩe: duo ſignificẽt.
videlicet rerũ in mente diuĩa diſpoſitio:⁊ diſ
poſitiõis eiuſdẽ:tempoꝛanea per cauſas ſecũ
darias executio. Iamq̃z recenſuimus eoꝛũ erramenta:
qui prouidentiã nequaq̃z cõplecti cauſabant̃ om̃ia:ve-
luti a diuĩa mente prouiſa atq̃z eterno oꝛdinata. ac per
hoc nimiũ prouidentie loꝛa reſtringendo in arctius de
bito illã coegerũt. Reliquũ eſt vti recenſeamus eoꝛum
quoq̃z opinionẽ:q̃ penes diuinã prouidentiã quo ad tẽ
poꝛaneaz eius:per miniſteriales:ſubſeruiẽteſq̃z cauſas
executionẽ errauerũt. illi laxas nimis in exequẽdo ha-
benas cõcedentes:ac per hoc deo qd̃ nec voluit:nec ago
nouit in ꝓuidẽdo erronee tribuerũt. Huiꝰ fuere mauri
quidã et Auicebron: Rabimoyſi recitatione. q̃ tantũdẽ
diuĩe ſubdebãt res ĩferas ꝓuidentie: vt eorũ quoq̃z (ad
quas deſtinate eſſent operatiões) nõ rebus operatrici-
bus:ſed diuine tribuẽdas aſſerebãt ꝓuidentie ⁊ executĩ
oni:cõtẽdẽtes nullã naturalis oꝛdinis efficientẽ cauſã

Explodit ur.

propria cognataqꝫ ꝗcpiã agere poſſe:ꝟtute. ſed quicq̃d id eſſet (quod hec agere videnṫ) id diuina perageret ĩ eo eſſentia. Pro eo ꝙ que in natura eſſent: forme rerũ. gñabiliũ corruptibiliũqꝫ: omnes: accidentia eſſent. q̃ nulli⁹ agentis efficatia: ex vno in alterū migrare: poſſent ſubiectũ. nõ ergo (perhibẽt illi) ignis calefacit: nec aer humectat: verũ deus in re calefacta: humectaqꝫ: calorem humorẽqꝫ creat: exequiturqꝫ. deſtinatorū (hominũ extiſtimatiõe) ad hoc calefactionis: humectatiõiſqꝫ mun⁹ elemẽtorũ ignis: aeriſqꝫ offitiũ. quib⁹ vbi etiã obiceret. Quid ergo opus eſſet: ignis ad cõbuſtibile approximatione. vel vt rudius loquar: lignorũ in fornacẽ imiſſiõe: cũ nõ ignis per ligna: ſed deus euaporatoriũ calore expleat: cõbuſtibiliqꝫ calorẽ imprimat: nihil ad hoc igne efficere potente. Aiũt ita ꝯſtitutũ eſſe: vti nõ aliter de⁹ calorẽ creet: niſi facta vtriuſqꝫ approximatiõe. Sed repugnat hec opinatio vel verius cornicatio ⁊ ſenſui ⁊ rationi. Senſui: qꝛ vbi nõ ignis ſed deus (calorẽ creãdo) vreret. iã tactus ad caloris perceptionẽ: nequaq̃ꝫ recte ignẽ calidũ (tanq̃ꝫ a cõgenita affectiõe) iudicaret. Rationi quoqꝫ id repugnat: ꝙ alioquin fruſtra res naturales: formas inclinationeſqꝫ recepiſſent. niſi his: actões ꝓprias perficiendi vim virtutẽqꝫ preſtitā excepiſſent. Nec tandẽ etiã quo mouẽtur fundamentũ: efficacie ꝗcpiã habet. cum neqꝫ vniuerſaliter verū ſit: omnes naturainditas formas: accidentia eſſe. nec ſi talia eſſent perhiberenṫ iccirco ſpetie ſimiles. in paſſiua: agentes cauſe. vel inducere: vł potius ex materie potẽtia: educere q̃re hanc cõiectationẽ. veluti: penes diuiſe ꝓuidentie executionẽ erroneã: latius inſectandã. hoc loco ſuperuacaneũ. et min⁹ neceſſariũ duci⁹. Ad Auitebrontẽ hic derepẽte (veluti hui⁹ erramẽti diſſemiatorẽ) audiẽdũ ꝯceſſuri.

Auitebrontis error: explodit:

Caput Quartum.

Qđ etiā Auitebron ſubducēs rebus nature ꝓprias acti
ones: circa diuine prouidētie executionē: errauit.

A Vicebron deniqꝫ pari errore volutat: qui et
is quoqꝫ arbitratus eſt. Nullaꝫ corporalem
ſubſtantiā quicpiā agere: veruꝫ vim quandā
ſpiritalē oīa penetrantē corpora: in eiſdē veluti cooper
tulis vaſculiſqꝫ quibuſdam actiōes obire. Tantoqꝫ ſit
vis ſpiritalis in corpore agēdo promptior: fortior expe
ditior. quāto: per quod agit corpus: purius ſit: ſubtilius.
at ſimplicius. ac per hoc ab agente incluſo ſpiritali: pe
netrabilius. Et id tum primū hinc: ꝙ nulli ſubſtantie
corporali: aliqua ſubiciat materia. quā tamen qđ agere
vult (poſt primū) agens omne: neceſſario prerequirit. Tuꝫ
ſcđo. ꝙ motū: q̄ꝫtitas craſſior: vti vētris ꝓpēſio: īpediat.
ſic ī agliculis liq̄t: quorū cū vētres ſeſquipode extent.
nec conchas equare poſſunt currēdo: exiſtēte ergo ſbſtā
tiali forma groſſa: et magnitudine obſita: neq̄t illa age
re. Tum tertio: ꝙ a prīo ente omniū actiuiſſimo: remo
tiſſime diſtat ſubſtātia corporalis. paſſiuaꝫ ergo dūtax
at: ⁊ nullā habere poteſt agendi virtutē. his earūqꝫ ſili
bus ratiōibus: argutijſqꝫ: innixius Auitebron: fūdamē
ta Mauris iecit: quo ⁊ illi. equis cū illo delirāmētis na
turalibus rebus actōes ſubtraherent. deūqꝫ (qui cūcta
eterno ordine prediſpoſuit) vt cūcta etiā per ſemetipſū
exequeretur: confiterent. Sed deceptus hinc eſt Auite
bron. ꝙ autumaret ſubſtātie: aliā non ſubici poſſe. igno
rās inter formā materiāqꝫ intereſſe: ꝙ hec ſubiceretur:
hec ſuperinduceretur. vel ſaltē ex ſubiecte potentia du
ceret. quod vbi cogitauiſſet: agendi vim vnius: in aliaꝫ

ſubſtantiã refragratus nõ prorſus fuiſſet. Sicut nec recte inductũ eſt: quantitatẽ tollere nõ cauſare motũ: cuꝫ cernamꝰ. que grauiora ſũt in entibus: hec citius ſolito: in yma mergi. Nec etiã ob diſtanciã a p̄io agente: creatis iure actio ſubtrahitur. cũ nulli rei: adhuc vnq̄ꝫ defuerit forma et inclinatio. Itaqꝫ modeſtius dicendũ illi erat: in omĩ quidẽ naturaliter ſiue volũtarie operatore deũ operari: nequaq̄ꝫ tamẽ hoc pacto: vt actiõe res naturales priuẽtur. Quinymo ſic cuiuſlibet agẽtis deus cauſa eſt. quãto dat: et agẽdi virtutẽ. cõſeruatqꝫ eandẽ. applicatqꝫ ſue actiõi agens. quãto eius influxu ꝟtute: oĩs alia virtus agit. quibus ſi nexuerint: deũ ſuam eſſe virtutẽ que intima rei cuiuſlibet (nõ ſicut pars eſſentie verũ magis vt rem cõtinẽs in eſſe) inſidet: et inſiſtit. cõſequẽs deprehendẽt. vti ipſe in qualibet operet̃ agente imediate. Nequaq̄ꝫ tamẽ excluſa volũtatis: vł nature operatiõe. quare paulo laxius Auicebron eſt cõmẽtatꝰ: duꝫ non ſolũ rebus prouidentiã prepoſuit quo ad ordĩnẽ verũ etiã: quo ad ordinis eternaliter preſtituti tẽporaneã executionẽ: omnẽ operã induſtriã: curãqꝫ et operationẽ a ſecũdis agentibus (q̄ ꝓuiſe executiõis miniſteriales cauſe ſunt) remouẽdo

Caput Quintum.

De Chriſtianorũ quorundã: circa diuinã ꝓuidentiã: erramentis: ob manifeſta demonũ per maleficas machinamenta

ſ Ed nec deſũt tandẽ: etiã noſtrates: hoc ẽ chriſtiane fidei cãdidati (potiſſimũ aũt agreſtes rudeſqꝫ coloni) quibꝰ definita velut ſentẽtia creditum eſt. ac (vt aiũt) experimẽtis: heus nimiũ veris exploratũ. lõge magis. adminiſtrari res mũdi demonũ

Mira:varia:magnaqꝫ

factionibus:cōmētis:aſtu:p̄ſtigijs: et cruētis machina
mētis. q̄ꝫ de vlla id tantopere dep̄henſū ſit(ſepe ⁊ mul
tū etiā interpellata)dei prouidētia. deprehēderit equi
dem ilii:et hac quoqꝫ tempeſtate: non tam domeſticis
q̄ꝫ extrarijs rebus:predijs:agris:paſcuis et fundis:reli
quiſqꝫ.quoruꝫ vſu victitāt indies deprehēdant.tot per
maleficas inuehi:infligiqꝫ ſpirituū iuſſu coactiōeqꝫ ia
cturas:calamitates: detrimēta: quot nūq̄ꝫ illi preſidij
a deo optīo(quātūuis efflagitato)ſint aut fuerīt vnq̄ꝫ
experti. Jdqꝫ:vt q̄ꝫ fidiſſime credatur:nuncupatim cō-
monſtrant.aſſerentes:crebrius expertū eſſe in ipſis ma
tricibus fetus cōcuti:inuerti:interimi: in egreſſu diſcer
pi.aborſus nōnūq̄ꝫ:vł ſolo tactu procurari. E cunis na
tos diſperdi:alios pro alijs ſubmitti.ac poſteaq̄ꝫ in lu-
cem editi ſint:illico demonibus deuoueri:deuotos ma
ctari:mactatoſqꝫ concoqui. ac qđ ex concoctione pigui
oris humoris ſupernatauerit: diligentius a maleficis
colligi:in vſumqꝫ illinitionis ſediliū:furcarū bidentiū
ac reliquorū:inſtrumentoruꝫ apud focarias: magis fre
quentatoruꝫ:aſſeruari. quippe:que illitis:hoc humore
baculis. ſiue(quibus crebrius vtūtur) colis dum illis
ſuperinſederint:de repente:in quam velint orbis regio
nē deferantur.ac illic perfectis rite ſacrilegis cōtuber
nijs:per aera viciſſim referantur:prorſus illeſe. Quod
nos crederemus difficilius:quo id ruſticis authoribus
inuulgatur. Niſi et iamdudū:Apuleiū:ſimile quiddaꝫ
obtigiſſe ſibi:denarrantem:relegiſſemus. Scribit equi-
dem:ꝙ cum in Theſſalia matronā(in cuius edib⁹ hoſ
pitabatur(e pixide quadam(quas plurimas ī arculis
pone parietem in hos vſus ſeruabat)illitam. caminuꝫ
egredi volantem vidiſſet:ipſeqꝫ iuuenili ardore:ad ſiſe
intentandū angeretur:ac ad pixidas:pro vnguēto fur-

tim mnnus diſtendiſſet. cum pro vnguēto quo mulier illita: in auez verſa: ſecauit aera pēnis. methamorphoſeos: hoc eſt transmutandi vim. habens pigmentū per errorem deprehenderet. miſer: dum auis videri vult: ac mulierem inſequi volantem: enata ſibi primū intra clunes maiuſcula ſed breui cauda. hincqꝫ manibus pedibuſqꝫ in vngulas transformatis: exerentibuſqꝫ ſe etiaꝫ paulatim hirtis globoſiſqꝫ capillis. arrectiſqꝫ propēſe auribus: in aſinū transformatur. Quod ſi cuiꝗ̃ pro rerum inexperientia: figmentū putet (addiciūt villani) demonū ope ab maleficis: iſtos atqꝫ illos (quos vel ex nomine recitant) oculis captos: per mēbra ſingula tremore agitatos: hos concidiſſe. nec potuiſſe humi tolli: niſi venefice collubuiſſet. hos pūctionib9 īternis: haud ſecus: ac acubus: perpungi. eligues quoſdaꝫ fieri. demētatos: capitis pedumqꝫ offirio deſtitutos: Iugibus nō nūꝗ̃: ſtimulis inteſtina perpungi. haud aliter ꝗ̃ ſi terebro: viſcera foderentur. et hec quidem nequaꝗ̃ somnorina: aut phantaſtica opinatione. vti pleriqꝫ coniectāt verū: adeo dira: truci. ac manifeſtaria affectione. vt mēſibus quidaꝫ: alij annis. alij perpetuo: quos inciderint morbis: laborare cogantur. At nedum (adijciunt) id in rebus eorum prophanis. Sed quod mirere: ī ecleſiaſticis potiſſimū vtpote connubijs obtingat. que crebrius his malefitijs inturbata: in odiū adeo exitiale mutata offendantur. vt morteꝫ ſibi conſcire malit noua nupta. ꝗ̃ mariti pridem dilectiſſimi amplexibus: confoueri. Idqꝫ malefitio fieri: liquidū etiam argumentum oſtēdat. ꝙ de repente dum: dumtaxat. agrorum limites: exceſſerint (qđ tñ niſi vi magna ꝯſequūt) poſitis odij ireqꝫ feruoribus: in priſtinū redeūt amorē. ſurripi etiā nō nūꝗ̃ ꝛ viciſſī reddi gēitalia: ſterilitatē īmitti curariqꝫ.

Quibus paſſim homīes:

Jmo in alias reuerti hominū foꝛas id qđ de Meri: Ma
ro canit. his ego carminibus merin: lupū fieri vidi: ⁊ ſe
condere ſiluis. ⁊ rurſus. Carminibus Circes ſocios mu
tauit Vliſſis: deducereqꝫ a cardinꝰ lunā. et meſſes ali
as: alios traducere ī agros. Cōcuti ab his elemēta: rau
ca cieri tonitrua. micātia fulgura. choꝛuſcātes nimbos
et peſtilentes pluuias: vrentes vētos. fulmīa ſternētia
ſata leta: boumqꝫ laboꝛes. Jd qđ de pecoꝛibus īpꝛimis
cōpertū: habere ſe aſtruūt. vicinū ſcilicet pecus: dū etiā
turgenti videtur vbere lac domū referre. intra manus
tamen mulctarias: euanuiſſe. emarceſcere vbera. mul-
ctra fraudari. nihilqꝫ lactis. meſtas aſſequi ruſticas qđ
plurimū. ex pluribus pecudibus ſperabāt. Veruꝫ q̄ nu
llā aut pauciſſimas domi alat hanc pꝛeſſi lactis copia
habundare. qꝛ ex pꝛoxima trabe inmiſſa illic ſecuri. aut
aſcia. lac emulgeāt. exoꝛbitiſqꝫ viarū. ex aque alucis. ri
uiſqꝫ. butirū colligi. ſiccari caſeos. et quicq̊d exigit vſus
malefitiarū id omne. eiuſmodi pꝛeſtigijs illis ſuppedi
tari. Quibꝫ tamē minīe ſaciate ſtrige lamieqꝫ iſte. etiā
ad iuſſa demonuꝫ animātia ꝓſtituūt. filioſfamilias ve
nefitijs toxicāt. huic boues. illi equos. nō quos tollerā
tius diſperdi paterēt. ſed quos domi vtilioꝛes. reiqꝫ do
meſtice comodatioꝛes alūt. deſtituunt. vn̄ cōſiat. vti to
to hinc loco. agroqꝫ ſecedant non nūq̄ꝫ trepidi agrico-
le. peſtilentē arbitrati caſam. ex qua illis tantundē ca-
lamitatis ingruit. cōſili cū loco: foꝛtunā quoqꝫ mutari
aſſequēteſqꝫ etiā nōnunq̄ꝫ. quod ex demigratiōe ſpera
bant. Nexo qꝛ famigerabili ſentētia fertur. mulierculis
demones impꝛobos. his incubos alijs ſuccubos. hincqꝫ
enatos homīes mirabiliū operū patratoꝛes qualia de
merlino. anglico vate. lr̄e pꝛodūt. q̊ cōuerſo ad chꝛiſti
fidē voꝛtigerio bꝛitonū rege. hoc ipſo. chꝛiſti ī his oꝛis

fidem imenſum auxit. Ab illis quoqꝫ amores cõcilliari diſſoluiqꝫ viciſſim: ac multa nõnũqꝫ intercapedine ſeiũctos pauciſſimo tẽpore accerſiri: idiſſolubiliqꝫ amore incantaminibus necti qualia ſunt apud Maronẽ. Necte modis tribꝰ ternos Amarilli colores. Necte modis tribus et veneris dic vincula necto. Ducite ab vrbe domũ mea carmĩa ducite daphnim. Sed fugeret me dies priuſqꝫ minĩa ex parte priſca fraudis veſtigia: demonũ tormenta: preſtigiaſqꝫ. quas: per niliacos vates: per teſſalas ſagas. per archades tuſtos. Phenices: Bragmãnoſqꝫ: ⁊ Indos. delphicos tripodes: Maſſilias: Perſas per theaneũ apolloniũ reliquoſqꝫ fabuloſe ſuperſtitionis magos. Piromãticos. geomãticos hidromãticoſqꝫ priſca dinũerat patratas eſſe antiquitas. vt nihil mirũ ſi ſtulta gentilitate etiaꝫ hic anchorã erroris nacta. ad ydolatriaꝫ agmĩatim corruerit. rerũqꝫ ſũmam: fortũas ſuas. belli paciſqꝫ euẽtus. penes manticos. maleficos: ydolatras: delphicaqꝫ oracula: qꝫ penes optimũ maximũ diſquiſierit. Arbitrata ſcilicꝫ ex tot demonũ in mũdo machinatiõibꝰ his exceſſiſſe locis deũ: in ſupernaqꝫ tranſtuliſſe ſedes. mũdo iſto toto demonũ gubernatiõi relicto. Et id quidẽ aduſqꝫ chriſti natalitia: ſic ſe habuiſſe in confeſſo eſt. Vbi tum primũ: tametſi vis om̄is demõis exananita putaretur: ab ipſo ad nos ex ſupernis cõcedẽte deo vero. qui et teſtatus eſt. quia iam pnceps huius mũdi eijcietur foras. Tamẽ adhuc et noſtro euo adeo late: maleficaruꝫ imperiũ prorogatuꝫ eſt et patet. Adeo potẽs pollenſqꝫ ſuperſtitio. demonũ vis: ſpirituũ maleuolentia deprehendit. vt indies magis inualeſcẽtibus ſceleribꝰ (quãtũuis ferro igni maleficas lex exterminauerit) tanta tamẽ huius facinoris colluuies. per agros: per compita: per vrbes: opidaqꝫ ſerpit et offẽdit.

Animantibus inceſtantur.

vt paucis ab hinc annis: illius ſceleris copia: farraginē
dederit. duobus per germaniã heretice prauitatis ĩqui
ſitoribus. amplũ ſub titulo mallei maleficarũ volumē
edendi. qđ vbi modica ex parte relegeris: dij boni: quot
ſcelerũ formas. quot ſtrigarũ preſtigias. quot: offendas
ſagaruꝫ facinora. q̃ mens horret: calamuſqꝫ refugit me
miniſſe. In argumẽtũ nõ temere: a ſtulto credi popello
demonũ machinatione q̃ꝫ vllius dei: vel p̄ſidio vel pro
uiſione: mundũ tueri aut gubernari. Quibus ſi nerue-
ris. qualia per ymaginũ opificia: ſculptores mathema
tici: perficere ſe iactant. dum quidã per inſculpta quin
quagintaq̃ttuor angelorũ nomina. adhibitis ſuffumi-
gijs: et inuocationibus. Alij vero per ignotorũ inſcrip-
tionē nominũ. Ac tertij (q̇ ſe omniũ ſuperſtitione vaca
re putãt) per ſiderũ in materiã abilem exceptũ influxũ
ſub cõgruis celi figuratiõibus: imagines ſe ſculpere po
ſſe iactãt: ſtupendi operis factrices. ob quas ⁊ priſci: in
regulas artis traduxerũt. q̃ plante gemme: animãtia:
colores: elemẽta: elemẽtataqꝫ. ſolaria Iouiaqꝫ eſſent.
ac que e regione etiã Saturnina: martia ⁊ ceterorũ na
ture eſſent planetarũ. quo illis cacodemones: calodẽo
neſqꝫ vel accerſerentur vel faceſſerent liberius. reſpõde
antqꝫ aut obſequẽtur propenſiꝰ. in operaſqꝫ a ſuis mã
ticis compellant̃ potentius. Hec inq̃ꝫ ſi nexueris: ac q̃
genetliaci ipſi (dum ſe quoqꝫ diuinos videri volũt) ſpi
rituũ cõmertio: predicãt. ariolantur. reſpõdent. nexis
nuncupatim his que Thor grecus. Germoth babiloni
enſis: Hermeſqꝫ. alijqꝫ huius profeſſiõis didaſculi. ſcri
pta prodiderũt. Vel ſi id longũ: oblitteratũqꝫ putatur:
qualia preſagia: oracula: vaticinia (ne dicã mendatia)
delire quedã anus: veternoſiqꝫ ruricole: hodie in Thu
ringia: Suecia: Marchia: reliq̃ſqꝫ oris veluti ex aditis

Nullā cunctorū ſub diuo:

Sibillinis poſcentibus reſpondēt.quaꝝ ꝛ loca: noīaqꝫ
in mediuz ferre in promptu eſſet:niſi venū in cornu ha
berēt. Plane dum hos oīes contulerimus:ſicqꝫ nedū
rude gen⁹ hominū Sagas:ſtrigas lanias.:deliras ve-
tulas:ſtrigoſa confectos macie ruſticos:loripedes.mo-
noculos ſed et philozophorū:mūdiqꝫ ſapientuz cetū et
cuneos his herere artibus offendis.a quibus acciti de-
mones mūdi elemēta cōcuſſerūt.Quid mirū ſi rude co
lonorū:agreſteqꝫ hominū genus delireqꝫ vetule diſcre
dant vllū eſſe rerūprouiſorē.cuius ꝓuidentia ſe paſſim
extendat ad omnia.cū econtra reputādo magis homi-
nū negotia:Elementorū nexus:impreſſionū varietas.
agrorū fecunditas:fundi calamitas. ac vt ſemel dicat᷑.
omniū ſubceleſtiū diſpoſitio per eoſdem demones:non
celeſtibus intermediis corporibus.ſed pannoſis deliriſ
qꝫ ſubſeruiētibus mulierculis:turbetur. inuertat᷑ deſti
tuatur.ac in hominū perniciē:velint:nolint. cōcutiat᷑.
Adeo:vt non ille huius mūdi princeps(quo eū nomīe
Jeſus dignatur)verū Chriſtus ipſe(alioquin ver⁹ mū
di rector)mundo eiectus videatur.:quo ſic liquido con
ſtet et cōprobatū a ruſtica hac querulaqꝫ plebe habeat᷑.
quia hac noſtra ſaltem tempeſtate:qua hec apud male
ficas vis eſt.nulla dei prouidentia: ſed demonū machi
natione ꝛ ſuperſtitione. res fortuneqꝫ ſue adminiſtrēt᷑.
gubernentur:ac foueantur.

Caput Sextum.

Premiſſus ruſtice gentis error(quo ob maleficarū faci
nora:demonūqꝫ machinamenta:villani querunt᷑. Ne-
quaqꝫ oīa diuina gubernari prouidentia) euellitur.

Prouidẽtiã. Adu̓ſũ malefitia

Ed tametſi predicta om̄ia hiſqꝫ longe plura
q̄ꝫ vel calamo quiſpiã conſequi poſſit: queru
lũ genus hominũ: agricole: erroris ſui anſaꝫ
arripiũt. queqꝫ vel ex manticorũ: ſculptorũqꝫ ymaginũ
officina prodire recenſuimus. Sint iampridẽ (dũ diui
naꝫ prouidentiã ad om̄ia quantũuis minima diſtendi
inter reliqua cõmonſtrauimus) exploſa. Tametſi in q̄ꝫ
hec cũcta: ruſticani erramenti argumẽta: hereſũqꝫ icep
tabula partim ex precedentiũ ꝯfutationibus eliſa ſint:
partimqꝫ ex his q̄ inſequẽter dici oportet: nullo labore
alias elident. Tamen ne ruſtica pubes que maleficarũ
preſtigijs: ymo potius cruentis iaculis crebrius feritur
neglectui habeatur. perteſum nõ erit hoc loco: perfũcto
rie: et que diximus. queqꝫ vel ĩ poſteris recẽſenda erũt:
in mediũ accerſere. quo ſic nihil quod quideꝫ ad miniã
rerũ gubernacula attineat. a deo prouiſore: neglectum.
nihil quod in hoc genere ad fidei accedat: veritatem.
poſthabitũ videatur. Meminiſſe igitur oportet. Nihil
quod quidẽ in vniuerſi mundi machina: optimus max
imus condiderit. optatius: preſtabiliuſqꝫ illi eſſe: vł ex
timari. vniuerſi ſui ordine quo res cõditas preſtrinxit.
eaſqꝫ gradali perfectiõe inter ſe pulcherrie ĩterſtinxit.
Ob cuius ꝛ conſeruationẽ queqꝫ vel minima nequaq̄ꝫ
diſperire ſinit. nec ſi quid ab eo ordine deſtiſcit. vllo ille
pacto irrituꝫ linquit: quin viciſſim illud in ordinem re
ducat. Quẽ deniqꝫ ordinẽ: minime phas eſt. conciduũ:
fortuitũ: aut caſu quodã (vti res conciderint) eſſe rebus
iniectũ putare. Veruꝫ cõcinniſſimũ: ſubſtantificũ: indi
ſſolubilemqꝫ. nihil inter partes eiuſdem (que proprijs
formis ſecernũtur) intercalari. inijci poſſe: aut adimi.
quinymo ſicuti in muſicali ꝯſonantia: carminiſqꝫ ceſu
ra. numerorũ cõtinua progreſſione. acuta grauibus: lõ

Dei fiāt permiſſiōe:et nequaq̄z

ga breuibus:paribuſq̄z imparia cōcinata ſunt. vt ſi q̄d
nimiū vel adieceris vel ſbduxeris ꝯtinuo:proportio ſol
uitur. Ita in mūdi hoc ordine:adeo.gradatim intra ſe
res ipſe:ſuis formiſq̄z.ponderibꝫ:operationibꝫ cōcinnate
extant.vt ſi quid aliciu:vel inclinatiōis:vel proprieta-
tis vel operis adempſeris illico pulcherrimū ordinem
ſolues. Cū igitur in hoc ordine vniuerſi ſpiritꝰ:hinc ho
mines:primas ſedes vēdicauerint.ſintq̄z conditi intel
lectu rationeq̄z vigētes.arbitrio liberi:naturaq̄z verti-
biles in ſuis actionibus irrefracti:a deo optimo cōditi
hocq̄z loco:in ordinē vniuerſi conſtituti. Nō potuit cer
te hos(hoc conſtāte ordine)deus per naturā.inuertibi
les ac per hoc impeccabiles efficere.nec illis:niſi vi)qđ
dedecet)inſtituto a ſe ordini facere vellet.peccādi pote
ſtatē per naturaz adimere quin potius cogitur:ab ipſa
inſtituti ordinis conditione.illos et nature et arbitrio
linquere. Vti et rebus quoq̄z vniuerſis alijs laxas ſinit.
indite actionis:habenas. Dicente Auguſtino. Quia ſic
deus res condiderit vt illas tamē motꝰ proprios agere
ſinat. Sicuti et euidentia patrati criminis paulo poſt
edocuit.dū de nature dotibꝫ laſciuiēs lucifer:duz geſtit
habere per naturā:quod acceperat per gratiā:ymus cō
cidit per ſuperbiā.dum:rupto ordine:trāſcendere nitit̄
ordinis ſui hierarchiā. ipſeq̄z ꝓthoplaſtus:ſerpentis li
uore agitatus.ſimili labe excidit.dū quē:deus illi in or
dine inſtituto gradū dedit:non aſſeruauit. ſed:ſupra ſe
latus.rupto ordine:in yma concidēs: in deuia preceps
iuit.quos tamen(ne quicpiaz inordinatuz in vniuerſo
eſſet)de repēte: penis afflictos:reduxit. vti qui arbitrij
libertate ordinē temerauiſſent gratie. ſuo ſupplitio or
dinē experirēt iuſticie.. In euidēs argumentū: quoniā
ipſos liberos arbitrio condidiſſet nollet.nec quidē(niſi

Deo inuito vel neſcio.

temerato ordine)poſſet.deus: illos a peccato per natu‑ ralia dona cohibere.Minime aīaduerſo ꝙ irreparabi‑ li demonū caſu exiſtēte.Si deberet homo reparari.illō comodius nō potuerit:niſi humana ſi filij morte inten‑ tari.Quod cum ita ſit:quid miri.ſi ſpiritus p̄uaricator reparati hominis inuidia iraqꝫ perſcitus:totus excan‑ deſcat: moliaturqꝫ ideirco aduerſus ordinis ſui precu‑ patorem.Sicqꝫ etiā pro nature dotibus que integerrīa in illis remanſerūt.ingenij acrimonia:ſubtilitate aſtu: experimētiſqꝫ.quaquauerſū homines infeſtet: titillet: pertentet.nihilqꝫ intentatū relinquat quo eo non con‑ ſcendāt per gratiā vnde ille corruit per culpaꝫ.homīes inqꝫ:pari arbitrij libertate donati.q̄ cogi cū nō poſſunt ſuaderi poſſūt.ſed ſuaſus grā illis ſēper preſto: euicere profligareqꝫ.quod vbi non fecerint:ſed abuſi gratia.de‑ monibus aſſenſerint.hincqꝫ maleficijs vel inferēdis vł perferendis irretiantur.Hiſqꝫ ipſtis tandē vel in ſe vel fortunis ſuis male afficiant̄.aut a demone: cui primuꝫ aſſenſerint ad deteriora īpellant̄.quomodo extra noxā erunt et nō potius pene obnoxij.qꝛ a demone:vice mer‑ cedis aſſigunt̄:deo optimo id iuſto iuditio permittēte qui ſcilicet nec conceſſam ſpiritui arbitrij libertatē adi‑ mere velit. nec pro īſtitutis rebus ordine. eiuſmodi ho‑ mines a peccatis violenter cohibere. Ex quibus facili deprehendendū: quia cū nō poſſet(vti diximus) deus per naturā vel demonē vel hominē impeccabilē facere. nec decuerit:illos quos libertate dōauit arbitrij(quos‑ qꝫ nec pro inſtituto vniuerſi ordīe creare aliter licuit) data priuare libertate aut vlla violētia a malo cohibe‑ re.Oportuerit ergo exigēte id īſtituto ordine: illos per‑ mittere:vti pro voto que voluiſſent bona vel mala age‑ rent.abſqꝫ tamen conditoris ignorantia.qui oīa p̄ſcit:

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0080-3

Iccirco eiuſmodi maleficia:

et abſqꝫ prohibendi impotentia. qui oīa poteſt: nemine
eius volūtati reſiſtere potenti. Quibus aīaduerſis fa
cile cōiectaberis. has quas preſcripſimus maleficarū ꝫ
manticorūqꝫ mirāꝫ: ſed prauas in mūdo operationes.
feda facinora. ſceleſtos nepharios: aſtus calamitates ⁊
cetera id genus flagitiorū. nequaqꝫ ab eiſdem fieri deo
neſcio: aut inuito. Verū potius: eo ratiōabiliter: pro in
ſtituti ordinis exigētia permittēte. Sicuti nec capill⁹
quidē capitis excidit quin ⁊ is quoqꝫ ſit deo cognitus.
paſſereſqꝫ: qui vno aſſe veniūt vt ipſe in euāgelio teſta
tur. nec eo ignorante: in terraꝫ cōcidunt. Nequaqꝫ igit
hec detrimēta: aut calamitates. a maleficis: demonum
arte innocentibus inflicta: dei prouidentiā e mūdo ſub
latā cōuincūt. neqꝫ deū vel errati vel neglecti ignoran
tieqꝫ coarguūt. Cū ipſa etiā permiſſio ſuper eiuſdeꝫ vo
luntate. et ſi non beneplaciti: ſigni tamen conteſtante
dicēte Auguſtino. nihil fieri in hoc mūdo quod deus fi
eri nō velit. vł ſinēdo: vł vt fiat faciēdo. Nulla igitur er
ramenti anſa his iuſte conceditꝰ: qui ob maleficarū faci
nora exploſo deo: regi om̄ia atqꝫ adminiſtrari cauſantꝰ.
nō dei prouidēria ſed demonū vi atqꝫ maleuolētia. Ve
rū id potius expoſtulandū erat. cur qui oīa ſcit ⁊ guber
nat: ſūme iuſtus bonuſqꝫ. hec illa cruda: ſeua: truculen
taqꝫ permittat. quibus nō tam reprobi et de deo male
meriti: ſed innocētes quiqꝫ et infantes ab vbere rapti.
nedū demerendi animū nacti. in cunabulis pueruli no
ctu dieqꝫ corripiuntꝰ. Que tamē quando: ſanctorū volu
minibꝫ quaquauerſū qꝫ latiſſime explicantꝰ. non eſt nr̄i
Epitomatis hoc in pñtiarū diſcrimiari. Satis enim
eiſdem referētibus liquet. ꝙ cū vniuerſalis ſit prouiſor
deus cui tota ſubdatur machina. in qua ⁊ malū: decorꝫ
retinet ſuū. dum pro Dioniſij ſñia. ſui oppoſitiōe bonū

reddatur illuſtrius. nō ſit ea propter diuini mūeris ma
lū prorſus exterminare: verū permittere poti⁹ ac in me
lius reparare. quo ſic ſeruato vniuerſi a ſe īſtituti ordīe
ex paribus diſpariter iūctis cōcinat⁹: in improbis iuſti
cia. in pijs gratia: in vtriuſqꝫ illuceſcat ꝓuidentia. Ac ni-
hilominus dū malū potēter reprimit. ne pro libitu no-
ceat. bonūqꝫ vigoret ne vexatū ſuccūbat. ei⁹ etiaȝ appa
reat cū pietate potentia. ac dum īnocuos etiā nōnūqꝫ
plecti ſinit. vel ob virtutis exercitiū vl' meriti augmen
tū. vel ne ſimilibus irretiant̄ vitijs. aut quāto eorū mē
bra ſint aut imitatores qui eiuſmodi facioribꝫ obnoxij
tenent̄. eius liqueat cum veritate iuſtitia ac per hoc tā
dem iuſtū illius iuditiū deprehendat̄: qui vincit cuȝ iu
dicatur. Quo ſic ex his ratio: quātū cōfieri poteſt redda
tur. cur q̄ atrocia crudelia: ac noſtra exiſtimatiōe īmeri
tiſſima in malefitijs obtingūt a deo potenti et omniuȝ
preſcio permittantur.

Caput Septimū.

Ne ex hoc ipſo: ꝙ diuina permiſſione tot malefitijs in
ceſtant̄. ſe derelictos iure ruſtici querātur. Malefitiorū
remedia: a deo preuiſa: ſubnectuntur.

Quando aūt: tū ob predictas cauſas: tum vel
maxime etiā: ob id vti chriſtiana fides robo-
retur: demōes quidā exiſtere. velut experimē
to deprehēdant̄. ab his etiā qui ad terrendos pauidos
agreſtes hec ꝯmentata eſſe effutiūt: ſpirituū aſt⁹ ⁊ ma
chinamēta internoſcant̄. dei poteſtas: in his coercēdis
moderādiſqꝫ manifeſtetur. fideiqꝫ candidati: ſacramē-
tis ſacramētalibuſqꝫ ſignis plus deuoti: dediticqꝫ effici
ant̄. deus optimus maximus malefitia permittat. que

tamen nequaqꝫ ignorat. Ne ſe maleficiati: hac dei per
miſſiõe derelictos minuſqꝫ curatos queri iuſte poſſint.
Sed longe preſtabiliora: eiſdem malefitijs. a deo: reme
dia et antidota preuiſa. in eccleſiaſtica hierarchia: inter
noſcant. Cõgruit hoc loco: priuſqꝫ hinc faceſſamꝰ. hor
aliqua: que alibi profuſius narrant in mediũ. ſed perfũ
ctorie accerſere quibus agnoſcãt nõ modo non ſe dere
lictos. verũ vbi demeritis exigentibus: ipſi maleficiati
fuerint. habũde illis: dudũ de betzoarticis eſſe prouiſũ.
Sũt equidem nedũ curatiua. verũ et preſeruatiua. ab
inceſtatiõibus eiuſmodi hominibus ſuppeditata ſuffra
gia remediaqꝫ: pſeruãt. equidẽ ab omi prorſus labe ma
lefitij primũ aqua benedicta: cuiꝰ frequẽtior largiorqꝫ
in perſonas fortunas animãtia: intra cubilia: ſtabula
et queuis penetralia aſperſio omne genus ſtrigarũ de
moniaceqꝫ iceſtatiõis extricat. Id quod ex eius pſecra
tione deprehẽdi poteſt dũ dicitur: vt quicqd in domibꝫ
vel locis fideliũ reſperſerit careat omni imũditia. libe
retur a noxa nec illic reſideat ſpũs peſtilens. non aura
corrũpens diſcedant inſidie latentis inimici ꝛc. Id qđ
de ſale exorciſato legitur ꝙ et hic quoqꝫ ſumptꝰ omnẽ
inmũdi ſpiritus inceſtationẽ tollat: terreat venena ꝛc.
Ad quod et herbas deſtinari ex bñdictiõe noſcimꝰ qrũ
ſuffumigijs indubie demoniũ propellitur. Qđ et per di
catũ ignẽ: candelaſqꝫ aſſequimur. modo cũ inuocatiõe
ſuperbenedicere trinitatis. eiuſmodi ſacramẽtalibꝫ vta
mur. Accedit his euangelij verbũ: quibus caro factum
ſignificat. adhuc triũphalis domini titulus: lateribus
habitaculi interiecto crucis ſigno: per qttuor angulos
inſculptus. ac cũ impotentior nõ exter: in ſuo tutando
angelus bonꝰ: cuſtodie hominis deſtinatꝰ: qꝫ ſit prauꝰ
in eo perſequẽdo: crebra angeli interpellatio. tutũ preſi

diũ eſt. preſtigias has ac malefitia: declinãdi: valẽt etiã ad cohibendas agrorum per grandinẽ calamitates cruces ex palmis frondibuſue benedictis: cõfecte. atqꝫ per angulos agrorũ cum inuocatiõe diuini auxilij ſtipate. Valet euãgelij in plagas quattuor mũdi ad abigendã demonũ furiã verſutiamqꝫ: letaniarumqꝫ lectio. valet cãpanarũ deo cõſecratarũ pulſatio. hec aliaqꝫ innũera in ecleſiaſtica: deus ĩſtituit. aut inſtitui: inſinuauit hierarchia. quibus hominũ fortune preſeruẽtur. ne demonũ machinatione proterant: Adde ꝙ quedã etiã hominũ genera ſunt quibus penitus nihil: aut rariſſime. vel in ſe vel in fortunis ſuis malefitia obſiſtere poſſunt. vt pote fidem firmaꝫ integrãqꝫ habentibꝫ: preceptaqꝫ dei diligentius obſeruãtibus. in exitu redituqꝫ: ac omnibꝫ agendis crucis ſe ſigno orationeqꝫ: ꝯſuetudinaria q̃dã inolentia: cõmunientibus. Ecleſie ritus et ceremonias obſeruãtibus. iuſticiã publicaꝫ exequentibus. at chriſti paſſioneꝫ verbo aut mente crebrius cõmẽorãtibus. his adeouſqꝫ preſentaneũ: comperimus: ſub predictis: patrociniũ et preſidiũ. vt nullis illi maleficis etiã dedita intentaqꝫ opera: nocere molientibꝫ: obnoxij vnq̃ꝫ fuere Proinde (vt paucis dicatur) quiſq̃s derelictũ ſe q̃ritur: dum tot preſidijs vltro conſtantibus tutus eſſe poteſt. nõ modo ille diuinarũ neſcius eſt rerũ: ſed deo optimo etiã iniurius. Sed id de preſeruatiuis antidotis: ex innũeris: hec pauca admonuiſſe hactenus ſufficiat. verũ vt neqꝫ curatiua deeſſe ſciantur: Jam hinc ea ſubnectimus hoc modo.

Caput Octauũ.

Curatiua quoqꝫ remedia: aduerſꝰ inflicta per Maleficas perſõis: aĩãtibꝫ: agris reliq̃ſqꝫ oĩbꝫ mala ſubiciũt.

Curatiua Remedia:

¶Qui de curādis maleſitijs quicpiā ſcriptuꝫ
reliquere. in geminas videnť ⁊ aduerſas opi
nationes conceſſiſſe. Aſſeruere em̄ pleriqꝫ: li-
cere maleſitijs: vanjs ⁊ ſuperſtitioſis. maleſitia vanaqꝫ
et ſuperſtitioſa reuellere: fatuūqꝫ eſſe. Illicitū putare:
per vana ⁊ ſuperſtitioſa tollere: maleficia. cū in hoc nul
la deprehendať infidelitas. vbi: demoniacis iſtis operi
bus: deſtruēs nequaqꝫ aſſentire nititur. verū amoliri ſi
gnū vult. quo conſtāte: demon: quatenus vel maleficā
in perfidia detineat. aut grauius impingere faciat. af-
flictionē maleficiati ꝯtinuat. meritorie itaqꝫ agit. quiſ
quis: hoc deſtructo maleficio: egrū ab īceſtatōe: liberat.
Aſtipulāte etiā Hoſtienſi: dum de frigidis et maleficia
tis ī glo. ſuper c. lrē mulierem: inq̄t. in hoc defectu ad
medicorū currendū remedia. et quanqꝫ q̄dā contra hec
ſcripta: vana: ſuperſtitioſaqꝫ videanť. tamē cuilibet au
thori in ſua ſit arte credendū. Sed et ecleſia (addit) ſa
tis tollerare poteſt retūdere vana vanis. Id qđ Huber
tinꝰ quoqꝫ velle videť: dū ſcribit. poſſunt maleſitia: aut
per artē: per quā facta ſunt deſtrui. Aſſentiēte Godofre
do: titulo eodē: dū ait. Nō pōt ſemper ſolui maleſitiuꝫ:
per illuꝫ: q̇ fecit idipſū. vel qꝛ maleſitiū eſt perditū: aut
ignoratū. Si aūt ſcireť: licite poſſet ſoluere. hec eſt hoꝝ
quos prediximus theologorū videlicet quorundam: ac
Canoniſtaruꝫ ferme omniū: de curandis maleſitijs opi
natio. quam pleriqꝫ diuine pietatis confidentia: affec-
tioneqꝫ ſanitatis inſecuntur. Verum e regione alia eſt
Theologorum et veterū et modernorūqꝫ. vt diui Tho
me: Bonauenture: Alberti: Petri: multorūqꝫ aliorum
ſententia. concordi voto diffinientiū. nō eſſe mala: vlla
tenus facienda: quo hinc bona qualiacūqꝫ prodeāt: q̄n
potiꝰ: moriendū q̄ꝫ hec vana ſuperſtitioſaqꝫ ꝯplectēdū

Aduerſus Maleficia.

vnde nequaqꝫ maleficia ſint malefitijs: ſiue q̇buſcūqꝫ
alijs ſuperſtitioſis actibus. verū exorciſmis et eccleſiaſti
cis medelis. vtpote ſacramētis: ⁊ ſacramētalibus: deſti
tuenda. Alioquin em̄ tametſi; priſt⁹ne ſanitati reſtituā
tur maleficiati. exēplo tamē Saulis et Ozochie regis
nedū temporali de repēte: ſuperaffuture qꝫ eterne etiā
morti irretiātur. Improbātes legis caruꝫ C de malefi
cijs: laxam nimis ſñiam: qua eos qui medētur. quo mi
nus ſegetes: grandine. aut ventis ſternanť. premio: nō
pena dignos cenſet. vti et id quoqꝫ Anthonin⁹ in ſūma
recenſet. Neqꝫ etiā in eius ſatis cōcedentes ſentētiā q̇
diſtinctis curādi modis per maleficiū maleficiaqꝫ. per
vanaqꝫ et illicita et tertio per remedia aliorū offēſiua:
necnon et per vana tantū. per vana: tamē curādi male
ficia modū approbat. cuꝫ nūq̄ꝫ aut rariſſime: inueniať
illic vanitas: cui nulla ſit admixta in operis executiōe
ſuperſtitio. ſub qua tamē caſus raritate: Scoti 34. diſt.
quarti: cōtineri moderariqꝫ ſententiā volūt. qua fatuū
arbitratus eſt: nō debere per vana malefitia tolli. Aure
oli opinionē veluti laxiorē debito: arguētes. qua exem
plo: mutui ab vſurario: iam parato: extra peccatuꝫ acci
piendi: inſinuat. et a maleficis iam operi accinctis: me
delā accipi licere. ꝙ id abſqꝫ accipientis onere nō confi
at. ac in hoc preſtituti vſurarij exemplo: minime cōſonet
Vnde cūctis cōdemnatis: in hoc malefitiorū medendi
genere ſuperſticioſis ritibus. ad exorciſmos ſacramēta·
liaqꝫ eccleſie confugiendū decernūt. Quod ⁊ vt articula
tius intelligatur. Aiunt: vbi quiſpiā maleficiat⁹ curari
voluerit: quauis ille egritudine teneať. debeat illi p̄mū
ſacramentalis iniungi cōfeſſio. ac vbi innotuerit illum
quibuſuis cenſuris innodatū debeat ab eiſdem ad cau
telā abſolui. hinc ſcrutatis primū eius domus: cubilis:

ſublimīariū lecti.culcitrarꝫ:veſtiumqꝫ penetralibus.ſi quid forte inuentū fuerit:illud debeat igni mādari. debeatqꝫ celebriū:maxime dierū feſtiuitatibus: eccleſie inferri.euchariſtia cōmūicari:datoqꝫ illi in manus lumine.ac etiā in lōgitudine chriſti:cereo per corpꝰ eius illigato.debeat p̄ſbiter pariter cōfeſſus:et ſibi bene cōſciꝰ: orſurus exorciſmū:primū letaniam relegere.genuflexo egro(ſi poterit)et reſpōdente: aliiſqꝫ etiā amicis:orātibus:genuflexiſqꝫ.et cereos intra manus habētibus.hicqꝫ exorſus a pſalmi verſiculo.Deꝰ in adiutoriū meū ⁊c. exorciſmū ordiatur:illic per orationē dominicā:cū ſalutatione.per Chriſti natiuitatē:paſſionē:vulnera.verba ſeptē.per titulū triūphalem.per tres clauos:aliaqꝫ militie arma:demonē adiurare:vt ab eodem inceſſendo ceſſet.ſub quo exorciſmo:et manus ille pro fidei ꝯfeſſione in celos erigat.manus illi imponat̄:oleo inungatur: candidaqꝫ veſte induat̄.aut vice eius.cereo circūliget̄. Hec vbi aſſiduata:aliquot vicibus fuerint:indubie illū priſtine reddēt ſanitati.Niſi aliquod ex ſeptē illi impedimentū moſtatur.vtpote egri vel eundē offerētiū:aut circūſtantiū fidei paruitas:vel maleficiati peccatū.vl' remediorū neglectꝰ.vl' exorciſte aliquod in fide vicium vel niſi optimꝰ deus:illiuſqꝫ vel virtutē:exercere:vl' meritū exaugere intendat.Unde et in omi eiuſmodi curādi opere:dei ſupponi debet volūtas.et illius gratie:vel medendi vel retinēdi:libertas.cū gratiarū actione illi: qui nouit et in melius reparare que mala ſunt.⁊ in optimū referre quod homini aduerſū:putat̄.longe ſatius arbitrati dei flagella:eius permiſſione:paciēter ſuſtinere.qui dū affligit curat.q̄ꝫ auxiliū demonis:quouis colore efflagitare.qui dū ſe aduocantē adiuuat:eternū interitū imprecatur.dicente Canone.Qui diuinationes

expetūt: et more gentiliū ſubſequūtur. vel in domos ſu
as huiuſmodi homīes introducūt. exquirēdi aliq̄d arte
magica: aut expiādi cauſa. ſub regulis quīquēnij iaceāt:
ſm gradus penitentie diffinitos. Quibus nequaq̄ ob-
ſiſtit: quin cōtra pecorū maleficia: diſquirēda ſint ꝑmū
oīa. boſtaris: preſepis: adaquatorij: paſcuorū loca: po
ſteſq̄ et ſubliminaria. ac ſi quid illic inuentū fuerit: ig-
ni cōtradi. ac etiā (vbi nihil inuentū fuerit) totā tamē
hinc terre ſuperfitiē amoliri. aſperſaq̄ aqua benedicta
noua iacere fundamēta. ex benedictis herbis: plātis frō
dibus: ceraq̄ ſtructas cruces: ī diuerſa ſtabuli affigere.
aqua bñdicta aſpergere. oratione dñicā ſub trinitatis
inuocatione: ſuper pecus ingeminare. ex lacte elemoſi-
nari. pabulo quoq̄: ſal benedictū et reliq̄ miſcere. Ac q̄c
quid eſt: quod a factis expectari efflagitariq̄ poteſt: in
tentari. cōfidenter tenēdo quia illinc liberetur bos tol-
laturq̄ maleficiū. Id quod in grandine quoq̄ ⁊ vento
vrente faciundū. vti decidentibus e celo granis: tres in
ignē proijciantur: ac deus oretur. euangeliū Joannis
recitetur. terq̄ geminatis verbis. Verbū caro factū eſt.
ter ſuperadijciat̄. per euāgelica dicta fugiat tempeſtas
iſta. Nero: ꝙ ita hec grādo fulguraq̄ et fulmē: de repē
te reſoluant̄ vti iniecti in ignē tres lapilli cōfeſtī eliquā
tur. In brutis vero cicadis: papilionibus: erucis. ſubter
raneis muribus: talpis quoq̄. ⁊ ſimilibꝫ. ſegetes: fructꝰ
floreſq̄. et plantas depaſcētibꝫ: effugādis: cohibēdiſq̄.
premiſſa ꝑmū populi: per ꝯfeſſionē: ieiunia. oratiōeſq̄
preparatione. lectiſq̄ letanijs: ac reliquis vſui exiſtēti-
bus. antehac intentatis. nō eſt improbāda iudiciarū ꝓ-
ceſſus inſtitutio. citationis contra has beſtiolas decre-
tū: impeticio. Procuratoris illis datio: ſiue cōſtitutio.
terminorū aſſignatio: hinc excōmūicatiōis fulmīatio.

maledictio: imprecatioqꝫ ⁊ exorcismorꝫ collectarūqꝫ ſu
peradditio. eatenus: vti omnipotēs deus: illis. vt cedāt
aut ab inceſtando temperent: precipiat. et precepto vti
obſequant: efficiat. Modis ⁊ forma quibus vſū legimꝰ:
ſanctū Vuilhelmū epiſcopū Lauſannēſē: ī aguillis ab
lacu magno: expellēdis. ⁊ eiuſdē ecleſie aliū quoqꝫ epiſ
copū: paucis ab hīc tēporibꝫ: in ſanguiſſugis ſalmōes.
piſceſqꝫ nimiū inceſtātibꝫ ⁊ interfitiētibus: exterminā
dis. quoquo etiā modo Curienſis dioceſis. quedā mon
toſa ſalebroſaqꝫ terra. in cohibendis cantaridis peruſa
recenſet. Ab doctore ſua tempeſtate: non minus vafro.
q̄ſ ſcomatico: Felice malleolo. qui et hos proceſſus ⁊ ex
orciſmos collectaſqꝫ ad lineā memorie prodidit. ob qđ
et ad hūc remittētes: hic latius īmorari temperamus.
Indubiū quin prouidentiā dei experiant. qui eiuſmodi
exorciſmis reliquiſqꝫ ſacramentalibꝫ rite vtant. Deīde
et contra Incuborū improbitatē: cōſentaneū cenſemꝰ.
maleficiatū: confiteri primū deberi. hinc ſanctis operi-
bus: Ieiuniū: vigiliarꝫ: elemoſine exercitari. cruce crebriꝰ
ſignari. angelicā ingeminare creberrime ſalutationem
exorciſari: ac tandē ſanctorū viſitatione locorū: habita
tionē permutare. his etenim crebrius illis ſuccurſū eſſe
littere produnt. Id quod et circa generatiuā vim male
ficiatis profuiſſe conſtat: dūmodo malefitiū caute pri-
mū ſuſtulerint. aut vbi id minus haberi potuit: illi ſibi
criminū confeſſione: crucis ⁊ oratiōis dominice gemīa
tione. ſobriaqꝫ exorciſatione. hincqꝫ liminū ſanctorum
viſitatione: cōſuluerūt. At ne in exquirēdis exorciſmis
multa difficultas extet. plane: omnē nos orationē hoc
loco exorciſmū arbitramur: que nō contineat expreſſam
aliquā aut occultā demonū īuocationē. nō ignota noīa

nec caracteres īſculptos: nec falſi quicpiā: vbi etiā; nec
inſcribendi: ſculpendi. ligandiqꝫ aut ſuſpenſorij modo:
aut quauis vanitate altera: ſpes habeat. Verū ſit illic
crux ſculpta. expreſſaqꝫ trinitatis fiat inuocatio. ſācto
rūqꝫ interceſſionis: efflagitatio. cū adiuratione demo-
nis aut morbi. quo per deū viuū: per deū verū: per deū
ſanctū. interiecto tociens crucis ſigno: cedāt. aut ab in-
feſtatione ceſſent. adhibitis ſemper ſacramētalibꝫ eccle-
ſie: vtpote aque aſperſione: ſalis quoqꝫ: ac aliorū que in
eccleſia (ad huiuſmodi tollenda vel ad hominū p̄ſidia)
conſecrant benedicunt et deſtinātur. His quidē rite cō-
fectis: nihil ambigant fideles ruricole. quin vel morbꝫ
tollatur: vel in melius reparet. quo ſic liquido experiā-
tur: falſo ſe queſtos: quia non ad omnia domiqꝫ rureqꝫ
habita: diuina diſſendatur prouidentia.

Caput Nonum.

Quibus argumētis Judei quoqꝫ ɔtendāt hac tēpeſta-
te ſe derelictos: nec extare oīm dei prouidentiā.

v Erū enīuero: dū illorū vellimus errorem qui
mage: ruſtica quadā ſimplicitate: q̄ꝫ pertina-
tia: coarguere viſi ſunt. prouidentiā: de repen
te Hebrei: genꝰ hominū calamitoſū. q̄rula voce pera era
iactant. ꝙ vbi etiā: reliq̄ omia: optimus deus colluſtra
re concedat. Ipſi tamē: extra contrauerſiā: fortune pro
cellis abſqꝫ omni p̄ſidio: illiſi. hac tēpeſtate relicti ha-
beant. Quod vel hinc: nedū ɔiectari: ſed certa velut ſen
tentia exploratū haberi poſſe aiūt. ꝙ cuꝫ peculiaris ille
populus dei fuerit: quē a mundi origine dilexerit: foue
rit: ex Abraham multiplicandū ꝑmiſerit. ab ydolatris
ſegregauerit. Apud quē et retro dūtaxat deꝰ notꝰ fuerit.

Judei huius temporis:

qui et eũ ſignis ⁊ mirabilibus de egipto liberauerit. ab
alijſqꝫ fluctibus obrutis ſicco pede mare tranſmiſerit.
qui manna pluerit quẽ et celeſti pauerit alimonia: ĩ co
lumna nubis igniſqꝫ iter inter deuia mõſtraturus pre
ierit. ac vt cetera que mira magnaqꝫ illi terra mariqꝫ
oſtendit: miſſa faciamus. Sola hec plebs legẽ accipere
dei loquẽtis vocẽ audire. ac vt Paulus ait: quorũ fuit
adoptio: et gloria et teſtamentũ: et legiſlatio. et obſeqũ
et promiſſa. Hec (inquiũt) cũ pre cunctis mũdi gentibꝫ
eis obtigerint peculiariter ad hoc circũciſis. que et illi
pollicita tot milibus expectarũt annis. cõfiſi: vti polli-
citi aliquãdo ratio haberetur. Ipſiqꝫ: quod tot ꝓphetis
tot oraculis figuris: interſignis: promiſſũ obtinuiſſent
re ipſa experirent̃: illaqꝫ potirent̃. vti videlicet patriã
(que prima eos ediderit) repeterẽt. Meſſiã exciperent:
priſco regno: auiteqꝫ glorie reſtituerent̃. Hec (inqꝫ) cũ
ſibi ipſis veluti iure quodã exigere. poſt tot anxias ſpes
viderent̃. horũ tamẽ nihil: nedũ aſſecuti non ſint. verũ
pro illis: poſt tot clades: poſt tot diſcrimina rerũ: in ſũ
ma rerũ ſuarũ calamitate verſarẽtur. Adeo: vt cũ iãiã
ſe Meſſiam: excepturos. poſt expletas tot ꝓphetias ſpe
rauiſſent. ipſi experimẽto: hac tempeſtate: deprehende-
rint cõſiluiſſe vates. fruſtrata pollicita: deſipuiſſe rabi.
et omnẽ inuerſam eſſe ſcripturarũ in ſui partẽ interp̃ta
tarũ: ſententiã. Nempe: quanqꝫ: ob eorum flagitia: opti
mus maximus: illos exoticis: paleſtinis: aſſirijs. egip-
tijs: Romaniſqꝫ corripiendos: varijſqꝫ incõmodis affi
ciendos: nõnũqꝫ ſubmiſerit. Tamen: dũ ingemuerint:
erratũ agnouerint: agnitiqꝫ poſtularint veniã: nunqꝫ
illis gratiã defuiſſe. verũ de repẽte ex lamẽtis ſub alas
reuocatos. Sicuti ⁊ patribus: ꝓphetico oraculo aſtipu
latus: deus ait. Si dereliquerint filij eius legẽ meã: et

in iuditijs meis: nõ ambulauerint: viſitabo ĩ virga ini-
quitates eorũ: et in verberibus peccata eorũ. Miſericor-
diã aũt meã nõ diſperdam ab eo. ⁊ rurſus per Moyſen.
Vindictã retribuet in hoſtes eorũ: et propitiꝰ erit terre
populi ſui. Tametſi unq̃ꝫ: crebriꝰ ob facinora penas ve-
terũ expẽderint malorũ. Nũq̃ꝫ tamẽ: adeo: vt iſta tem
peſtate: penitus deſtituti fuere. Quod vel maxime hinc li
quet. ꝙ cũ nuper: de Anno Milleſimo quadrigẽteſimo
octuageſimo quarto (vti ⁊ crebriꝰ ante) aſtrologica etiã
ſupputatione: veluti annitentibus celi ſignrationibus
omnio Meſſias affuturus. ab eorũ quodã rabi: aſtris ⁊
ſacris litteris claro: p̃diceretur. Ac ob id diuẽditis rebꝫ
quidã hieroſolimã conceſſiſſent: Alij patẽtibus ianuis:
feneſtriſqꝫ vigilantiſſime incubuiſſent. quo veniẽtem e
proxima aeris regione. de repẽte exciperẽt. Nihil nedũ
vaticinij illis obtigit: verũ nec deteriori loco vnq̃ꝫ: fue
re. qui cũ ab Hiſpania profligati: ab Anglis exploſi: ex-
terminati a Francis: a germãis igne exuſtulati: exules
inopeſqꝫ et extorres aliena limina luſtrarũt. et ne q̇dem
in hirto ſeptentrionis angulo: vbi tuto deliteſcerẽt offẽ
dere potuerũt. Adeo: vt ſi omnia elemẽta: celiqꝫ machi
na in excidiũ eorũ iurauiſſent. deteriori loco: eſſe nõ po
ſſent. vnde apertã ſe indicinã habere confitent. Caſibꝫ:
fortuneqꝫ ambiguis paſſibus: potius ĩuolui agitariqꝫ
oĩa. q̃ꝫ vlla: hec infera: diuina gubernari prouidẽtia. Et
quãdo chriſtiana illis religio ſuſpectiſſima exiſtat: Sa
racenicaqꝫ ſecta: beſtialis: magis q̃ꝫ rationi cõſentanea
videatur. Deficiendũ (aiũt) eis eſſe: ad philozophorũ
ſimbola: et ſentẽtias: qui euidentiori quadã ratiõe cõp-
bent pro orbiũ reuolutiõe oĩa. prodire redireqꝫ: ac in ſe
ſua per veſtigia volui. Hij etenĩ ſoli: quod ratiõibꝫ euin-
cũt: effectibus ſenſibilibus magis cõmonſtrent: q̃ꝫ vllũ

Se derelictos: Nec eſſe diuinã

hoc aſſequi poſſint: vel vates vel ꝓphete. Quod eñ tot
prophetarũ oracula: ſub inuolucris (quo minus errati
cõuincant) tanto ab hinc tẽpore patreſq; deſpõderint.
ne quidẽ minimũ opere exhibuerũt. Satis ea propter
ſuperq; nũc tandẽ ſe deprehendiſſe: rabi ſuorũ interpre
tamẽtis naſo ſe circũductos. donec et ipſi quoq;: quo ſe
condant. in quãue ſentẽtiã interp̃taciunculas ſuas ſõ-
norinas: vertãt. ignorare ſe liquido portendãt. Et q̃q;q̃q;
Chriſtiani: eos errati cõuincere intentẽt. promiſſuz ĩ le
ge: iamdudũ veniſſe Meſſiã: perhibẽtes. pro eo: ꝙ tem-
plũ (in cuius exterminio Malachias Chriſtũ venturũ
perhibuit) ſub Tito ſecũdo deſtructũ extiterit. Danie-
lis hebdõade explete. Sceptrũ a iuda: & de femore iacob
dux ſub Hierode alienigena ablat⁹. Idq; etiã Joſeph⁹
deſcripta Naſareni cõditiõe: exploratũ habuerit. et mł'
ta id genus. Tamẽ: dũ e regione: longe plura: nondum
eueniſſe cõpertũ habeant. nequeãt illi: in Chriſtianorũ
concedere de Meſſia ſententiã. Neq; eñ nouiſſimi hij
anni erant (quibus vti ab Eſaia prophetatũ) hũc Chri
ſtiani incarnatũ perhibent. Neq; in verticẽ montiũ ſy
on mons leuatus. neq; eo adhuc oẽs cõfluxiſſe gentes
cõſtat. Neq; vel efflagitare adhuc: cõmunẽ gentes cuz
Chriſtianis in montẽ (vti prophetatum) conſcenſum.
longeq; minus in vomeres gladij verſi. Aut cuz lup⁹
ſtabulet agnus. habitetue iuda cõfidenter: ceteraq; id
genus plurima. qualia cũ futura: ꝓphete ꝯcinuerit. ne-
quaq̃q; expleta exiſtant.. Quinymo ecõtra reputãdo nũ-
q̃q; fuiſſe: orbis ꝯditionẽ. pace: belloq; p̃dictis vaticinijs
abſimiliorẽ vł hinc reuideri poteſt. ꝙ nedũ Jeroſolimã
traducendi Judeos Chriſto poteſtas nõ cõceditur. ſed
neq; illic qui olim has habitauere ſedes Chriſtiãos fo-
uendi vlla eidẽ permittit̃ facultas. Adeo: vt cũ iãdudũ

capta Aſia: ⁊ ſub iugũ affrica miſſa. nuper etiã Europa
ferme a fide Chriſti: turcarũ vi abrepta. vix in hirto oc
cidentis ſeptentrioniſqꝫ angulo Chriſtus locũ offẽdat
quo tuto ſuos condat atqꝫ tueat. Que ſingula ꝓcul du
bio: e diuerſo ſe haberent: ſi verus ille in lege promiſſus
Meſſias (vt Chriſtiani moliũtur) iãdudũ in carnẽ ve
niſſet. Quo circa: cũ tot obſiſtẽtibus ſacre ſcripture au
thoritatibus: tot argumẽtis: rerũqꝫ indicinis. Nequiꝰ
(inquiũt Judei) veniſſe Meſſiã cõcredere. Neqꝫ tamẽ
vllũ ſatis fidum adhuc venturi argumentũ habemus.
tot in irritũ oraculis patrũ: tot preterlapſis figuris. tot
euaneſcentibus pollicitationibus. indieſqꝫ in deterius
noſtris fortunis et quicq̃d nos ꝯtingit: decidẽtibꝫ. Pro
fecto dũ oĩa retro lapſa: vertiqꝫ deprehendimus. quibꝫ
ſpes noſtra pendebat: cõiectari vrgemur deũ nullũ eſſe
qui nos tot a ſeculis: preſidijs fouẽs et propagans: hac
tempeſtate derelinq̃t. Vel eundẽ (ſi quis modo fuerit)
dũ tot noſtris nõ inflectitur gemitibꝫ: nec calamitatũ
miſeret: nec ſuis mouetur ille ꝓpheticis promiſſionibꝫ.
nequaq̃ infera hec gubernãda curare. ſed ceſſis infero
rũ poteſtati (ymo potius fortune variabilitati) guber
naclis: ipſũ circa celi cardĩes ambulare. nec vlla ex par
te nos: fortunaſqꝫ noſtras ammodo curare. aut vllatẽꝰ
illis prouidere.

Caput Decimũ.

Hebreorũ de prouidentia hallucinatio Erroꝛqꝫ confu
tãtur. Argutieqꝫ eorum diſſoluũtur.

ſ Ed errat hominũ hoc genus ceruicoſũ: obſti
natiõiſqꝫ peſſime. Neqꝫ em̃ illi derelicti ſũt
ab hoc omniũ curatore: qui ⁊ ſolem ſuũ oriri
ſinit ſuper iuſtos et impios. quiqꝫ et eos accerſit: admo

netqꝫ indies vti poſito velamine: verũ agnoſcant: atqꝫ
agnitis obſequantur. Sed fruſtra id: eorũ obſiſtẽte per
tinacia quanqꝫ extra ambiguũ extet. illos olim tamen
videlicet ad veſperaz vti pſaltes pollicet̃: cõuertendos.
Qđ em̃ tot diſcriminibus vti querũtur: oppreſſi paſſim
per mundi climata tenẽtur. Non illos a deo veluti neſ
cio: relictos. verũ magis aĩaduerſos: cureqꝫ ſubiectos
eſſe portendit. Cupere ſcilicet: optimũ maximũ. tot ca
lamitatibus anguſtijs turbatiõibus illos eo impellere
quo ſpiritui reſiſtẽtes ſancto: noluerũt vſpiã totiens ac
cerſiti: cõmigrare. Cũqꝫ metipſi ꝯfiteãt̃ expletas ꝓphe
tias: ꝑterlapſas Danielis hebdomadas. ſceptra deper
dita. ceteraqꝫ id genus oĩa ꝯſumata. Quid aliud agũt:
q̃ꝫ ꝙ ipſi hac confeſſione ſibijpſis perfidie ſupplitiũ di
ctent. ꝙ agnoſcentibꝫ iamdudũ tot vrbibꝫ regnis et im
perijs Chriſtũ: ſoli pertinaci maleuolentia: ipſi reſtent.
qui quẽ mundus colit. illi et ſi agnouerĩt: agnitũ tamẽ
reuererĩ adorareqꝫ nolint. Qđ em̃ cauſant̃ multa e re
gione argumẽta eſſe. quibus ab eius cõcredendo aduen
tu: abſterreant̃. Id eos primuz ignorantie: hinc ſtolidi
tatis ⁊ pertinatie labe inceſtatos indicat. qua ĩuerſo do
ctorũ ſuorũ interpretamẽto: talmuticeqꝫ cõmentatiõn̄
qꝫ euangelice doctrine: aſſenſi. nec erroris laqueis (q̇bꝫ
capti tenent̃) ſe explicare poſſunt. nec explicãtibus vo
lũt auſcultare. Proinde haud quaqꝫ illis: omniũ proui
ſor ſe ſubduxit: vti querula iactãt voce per auras. Sed
ipſi ſeſe diuine ſubducũt prouidẽtie. Nõ illi quidẽ ſcele
rũ vltrici: quã ob feda eorũ: olim in Chriſtuz: ac nũc pa
ſſim: per munduz perfidie: vſurarũ obſtinatiõis: exitijqꝫ
(qđ moliendi in Chriſtianos. ſi facultatẽ obtinuiſſent.
preſentaneã voluntatez haberẽt) ſcelera: indies ſepe et
multũ experiũt̃. verũ gratuite illi: diuineqꝫ clementie.

qua totiẽs eos(vti pullos)ſub alas colligere nixus tot
qꝫ illis beneficia a ſurgentis mũdi exoꝛdio pꝛe ceteris
oſtendens.ſemper tamẽ dure eos ceruicis reſiſtenteſqꝫ
et captioſos offendit.Quod em̃ cauillantur iccirco:Me
ſſiã in carnẽ veniſſe concredere ſe nequire:ꝙ in nouiſſi
mis diebus eius natale Chꝛiſtiani nõ exceperint:Erro
ꝛis eos ↄuincit:quo nõ ſatis dinoſcant: talmutica etiã
doctrina omnẽ mundi etatẽ in tres ternarios partitã.
quoꝛũ cum pꝛimus vanitatis: ſecundus legis: tertius
Meſſie perhibeatur.ſub quo et Chꝛiſtũ natũ perhibea⸗
mus:quid cauſari poſſũt etiã talmutico interp̃tamẽto
nõ in nouiſſimis veniſſe Meſſiã diebus.Aut quomodo
non etiam in verticẽ montiũ:ſyon eleuatuz.in eundem
qꝫ gentes confluxiſſe.ad Meſſiãqꝫ collectos populos:ſi
vllam ſpiritalis intelligentie venã capeſſerent:cõfite⸗
buntur. Cuz Chꝛiſti incolatu:et diuerſatione tot mira
culis illuſtratus ſit ſyon.totqꝫ gentes: in fidei vnitatẽ
p̃dicãtibus apoſtolis:cõmigrauerit. vt nullꝰ ſit in oꝛbe
montiũ famagerabilioꝛ.nullꝰ ſub axe angulꝰ:ex quo nõ
aliqui Chꝛiſtũ inſecuti fuerint. et dogma chꝛiſtianũ ſe
ctati.Sic quoqꝫ cũ ſub Octauio:tũ pꝛimũ poſt tot ciui
lia extrariaqꝫ bella:vniuerſalis pax pꝛodierit.hecqꝫ an
nis quindecim ſupꝛa centũ:cõſtiterit.clauſis tum ꝑmũ
tanto tempoꝛe:Jani poꝛtis. que antehac:toto tempo⸗
ꝛis decurſu:non niſi anno vno clauſe legunt.quo modo
hoc tempoꝛe(etiam litteram occidentẽ ſectati)Chꝛiſto
nato recte calũniantur. non cõuerſos gladios in vome
res aut non ſtabulaſſe cum agnis lupos.quanqꝫ vbi in
hoc quoqꝫ allegoꝛiã ſectari velimus.cum tunc pꝛimuz
a vitijs(que antehac in pꝛecipiti ſteterãt)religiõis co⸗
ertione ſit temperatũ. ac cum tum pꝛimũ cõuerſis ido
latris et perſecutoꝛibus:ad fidei vnitatẽ eos veluti lu⸗

Inducteqꝫ ab illis:

pos cum agnis: hoc eſt ſinceris chriſticolis diuerſatos
comperimus. ſatis liquet pro ſpirituali littere veritate
ſub natalitijs Chriſti lupos cū agnis ſtabulaſſe. Ac cuꝫ
etiā diabolice poteſtati: qua ob noxā originalē capti te
nebant̄: patres tum Chriſti morte erepti. primū: in Je
ruſalem (nō illam ſterilē: ſerupeiſqꝫ ſaxis ſalebroſaꝫ: ſed
ſupernā: viuis ex lapidibus ſtructā) conſcendēdi facul-
tatē exceperint. quomodo nō in patriā ſe reductos que-
rūtur. hac ſola patria exiſtēte: qua beati perpetuo euo
perfruūtur. cum alioquī: etiaꝫ ſi caſas ethruſco more ſu
perbas: aut montiū cacumina habitauerimꝰ. ipſi tamē
calamitatibus tot afflicti: ingemere cogimur. velut in
exilio deliteſcentes. quod illi indubie intelligerēt: ſi nō
occidentē ſectati litterā: maluiſſent poſt regiū ꝓphetaꝫ
(qui ſe nō cognoniſſe litteraturā iactat et gaudet) tal-
mutica cōmenta: qꝫ apoſtolorū fida excepiſſe interpre-
tamenta. Qd enim poſtremū de affrica ſubacta: Aſiaqꝫ
ſub iugū miſſa. deperditaqꝫ iampridē grecia in ſui erro
ris fulcimentū: accerſiūt: nihil illorū medetur calūnie
qui ſatis perſpectū habēt. ſe quoqꝫ in orbe: inter ydola-
tras innūeros ſemper pauciſſimos victitaſſe. Nobiſqꝫ
exploratū eſt longe latius olim ſaracenos ſuos propa-
gauiſſe. fines vtpote per hiſpaniā: Sardiniā: Siciliaꝫ:
Tuſciam: iamqꝫ romanis inhiaſſe liminibus. et tamē
vnius Caroli magni opera: effectū. vti de repente: pro-
fligatis his. viciſſim hec in Chriſti ſceptra conceſſerint
Sicuti et hodie quoqꝫ dum inuentis tot inſulis: hiſqꝫ
fidei Chriſti dicatis: Luſitanie ille rex: tripolim. grana
tamqꝫ ceperit: totāqꝫ ferme Affricā ſuis adiecerit ſcep
tris. nec vana ſpes eſt: cōfeſtī (deo auſpice) etiā aſiā reli
qͣſqꝫ abreptas dudū oras: ī ſceptra chriſtiana reponēdū

Autoritates exponũtur.

Que ſi omnia:ad vnuꝫ:lapſui nõ ſufficerẽt reparando. In confeſſo certe eſt:ĩ vnitatẽ fidei:adhuc oĩes accerſiendos.conceſſuroſqꝫ in vnũ Chriſti ouile populos q̃ tũnis hac noſtra tempeſtate locis profeſſiõib9:ſectis interſtiguãt. vbi id etiã antehac cõfieri neq̃ret.q̃ Enoch Heliaqꝫ ceſis. precipitatoqꝫ e ſublimi Antichriſto. Id tum primũ tempus illuceſceret. quo pro euangelico teſtimonio:vnus paſtor vnũqꝫ ouile prodibit. Quare:nõ ſunt extra dei prouidẽtiaꝫ.nec pertinaces illi hebrei:obſtinatiores q̃ religioſiores.verũ dũ conuerti nolẽtes exeunt ordinẽ prouiſiõis gratie et clemẽtie. relabẽtur in ordinẽ afflictiõis:in eoſdem ſeueritatis ⁊ iuſtitie. Quo ſic prouiſorẽ ſuũ:queꝫ nec longanimẽ:ac ſemper eorum reditũ expectantẽ:agnoſcũt ⁊ reuerent̃. Tum deus:durũ nimis:et tarditatẽ ſupplitij:grauitate pene cõpẽſantem premature perſentiſcent.

Caput Undecimũ.

Quod diuina prouidentia cũcta complectitur extẽdatqꝫ ad minima:quocũqꝫ modo obtingentia.

c Eterũ cum ex priſcorũ confutatis:cornicationibus:hallucinationib9 et erramẽtis. quorũ hij quidẽ nullũ rebus prouiſoreꝫ:ſicuti neqꝫ productorẽ agnoſcebant. hij ṽo illius prouidentiaꝫ ad ſuprema entiũ:nõ aũt ad ſingularia queqꝫ diſtẽdi perhibeant.et alij hũanos actus ꝯtingentiaqꝫ quaquaverſũ prouidentie ſubducẽda exiſtimauere.et nõnulli etiã diuerſis a predictis:diuinã prouidentiã.nõ vni:ſed tribus(diuerſis nomẽclaturis nominãdis)prouiſoribus cõmendatã arbitrati ſunt. Cõfutatis inquã his precedenter oĩbus:cum ſatis liquido conſtet veriorem eſſe

Diuia prouidẽtia diuer ſimode

chriſtianã de gubernatiõe rerũ ſentẽtiaꝫ. ad queqꝫ pro miſcue diuinã extendentẽ: ſuperuacaneuꝫ arbitramur hoc multis aſtruere conari. Jam eñ habũde inductuꝫ eſt: omniũ preſtãtiſſimã perfectioneꝫ: eſſe videlicet: quo nihil melius: nihil actualius rebus cõcedi poteſt. non niſi a primo ente donari potuiſſe. a quo celũ pendet et tota natura. et pari ratiõe neqꝫ aliunde profluere potu iſſe rerũ vel vnitatẽ bonitatẽ: veritatẽ. vel q̇cquid eſt: qḋ perfectionũ nomĩe cõprehenditur. vti ⁊ in epiſtola Ja cobus conteſtatus perhibet. om̃e datũ optimũ ⁊ donũ perfectũ: eſſe a patre luminuꝫ. Atqui: cum nihil ſit reb⁹ cunctis ſuo eſſendi modo intimius. q̇s recte inficiabit᷑ eũ qui tale eſſe rebus dat: quiqꝫ ſolus dare poteſt. non etiã rebus ipſis preſentiſſimũ eſſe. intus et ad vnguem has cognoſcere et has quo datũ ſeruẽt: gubernare. ⁊ ad finẽ ordinare. quod reliquũ nihil eſt q̃ꝫ ꝓuidere. Et cuꝫ vł minima in entibus: ne huius quidẽ expertia eſſe po ſſint: ꝙ ſint. ꝙ vel eſſendi modũ habeant. quomodo hec etiã quãtũvis minima: nõ comprehendunt᷑ ſub diuina ꝓuidentia. In cõfeſſo iam exiſtẽte: ꝙ om̃e eſſe finitũ im purũ et limitatũ (q̃le eſt cuiuſqꝫ: citra primũ) ab nullo niſi ab infinito illimitato et irrecepto eſſe participatũ exiſtat. Jd quod de mouẽtibus ſecũdis: mobilibuſqꝫ fa cili cõcipi poteſt. ſi modo: cõcedatur aliquod ṗmũ mo uẽs ĩmobile ſubſiſtere: quod det cũctis moueri. Nã cuꝫ in mouẽtibus per ſe ordinatis: neceſſe eſt. ṗmũ pl⁹ alijs mouere. vti primã cauſã perhibẽt oĩs cauſalitatis: ſecũ darũ cauſarũ eſſe datricem. quid obſtat? cur nõ deus ve hemẽtior preſtantiorqꝫ cauſa mouẽs. q̃ꝫ ſecũde ſingula reſqꝫ vel cauſe vł motrices exiſtãt. At nõ abnuũt: aduer ſarij. ſecũdas cauſas: ſuorũ effectuũ ratões noſcere. aut a noſcente in illos ipſos dirigi. vt etiaꝫ nec in minimis

J

deficiant. quare id nō ꝺ prouiſore vniuerſali deo optio maximo: confiteanꝫ. Maxime cū deus per ſuū moueat intellectū: ſitqꝫ ei⁹ mouere intelligere. et ītelligere: eſſe eiuſdem. et cū vnūquodqꝫ per ſuā ſubſtantiā de⁹ agat: per ꝓpriū ergo intellectū oīa ad fines dirigit: qꝺ eſt prouidere. Adde ꝙ ſi ſunt res in vniuerſo diſpoſite: ſicut optimū eſt eas eſſe: eo ꝙ oīa ex ſūma bonitate depēdēt. melius eſt vtiqꝫ eas per ſe ordīatas eſſe: q̄ꝫ per accidēs. Requiriꝫ aūt ad hoc: ꝙ aliqua per ſe ordinētur: ꝙ ꝑmi intentio aduſqꝫ vltimū feraꝫ. quare ergo: nō etiā et dei intentio: ad extremū vſqꝫ fertur: cum vniuerſi ordo per accidens nō exiſtat: ſed intentus ab optimo: ſui cōmūicationē intendēti. Subſint ergo ſue prouidētie hec oīa q̄ꝫtūuis minia. Et preterea cū inferiores cauſe ſuis prouideāt effectibus: multo magis id in ſuꝑma omniū inuenietur: cum quicq̄d alibi profuſe: materialiter: cōcidue depꝫhendiꝫ. Illic longe: vnitius: eminētius: formalius inueniaꝫ. extra cōtrauerſiā igiꝫ eſſe deberet: penes omnes mūdi ſapientes: deū ſua prouidētia: nihil obuidere: ſed gubernare oīa etiā minia. Verū cū noīe prouidentie duo cōtineanꝫ: videlicet ordinatio: et ordinationis executio. id eis cōcedimus: vti aliter ſe habeant ad prouidentiā: entia quo ad ordinē. ⁊ aliter quo ad executionē. Cum eīꝫ prouidētiā: nihil penitus ſubterfugere poſſit. quātū ad ordinationē a deo prouiſore: ab eterno inſtitutā cū mundū hoc modo ſolus gubernet: qui hūc ſolus cōdidit. Multa tamē prouidentie executionē vel potius cōcepte diuinit⁹ ordinatiōis: temporalē gubernationē declināt. quo nō a deo īmediate ſed a ſecundis agentibus. id quod ab eterno deus his ipſis habenduꝫ ꝑuidit excipiant. Sed neqꝫ id prouiſoris fragilitate ignorātie: vel laſſitudine. Sed ſūme potius bonitatis cō

municatione. qui videlicet prouiſor: vt in cõmunicãda bonitate ſupernumerarius reperiat̃. nõ ſolũ: creatis: vt ſint: vt operas agant ſuas: vt finẽ deſtinatuꝫ aſſequi poſſint: dedit. ſed vt hec quoqꝫ alijs largiendi et influendi virtutẽ habeant. ipſis quoqꝫ cauſalitatis: influentieqꝫ poteſtatẽ cõmunicauit. Quo ſic omibꝫ quidẽ a deo prouideatur. nõ omnibꝫ aũt prouiſi: executio. per eundem: ſed medias cauſas portendatur. Sicqꝫ nullũ penitus quãtũuis minimũ: extet. quod diuine prouidẽtie ordinẽ ſubterfugere poſſit. quin potius diuina ordinatione omnia: ſed nõ omibus modis: curent̃. verũ quedã videlicet tanq̃ꝫ ea quibus prouidetnr. vti ſubſiſtentes creature: quedã tanq̃ꝫ de quibus prouiſio fiat. ſicuti rerum actiões: ſecũdeqꝫ perfectiones. Quedã etiã tanq̃ꝫ ea q̃ per accidẽs cõcomitant̃: et tamẽ nihilominus poſthac prouidentia regulant̃. qualia ſunt mala ⁊ peccata: que penis in melius reparant̃. Et tandẽ caſualia quoqꝫ diuinã non effugiũt prouidentiã. quanto id quod per accidens: aliquod per ſe in entiuꝫ ordine conſtãs (vtpote cõtingens ipſũ: quod etiã vniuerſi pars eſt) inſectatur. atqꝫ in ipſuꝫ reducitur. Quod de caſualibꝫ obtigit atqꝫ fortuitis. Vnde concluditur: ꝙ tametſi: nõ omnia deꝰ exequatur: tamen ab eodem oĩa: ab eterno. Ita vt ſũt: futuraqꝫ fient: ordinata prouident̃. quo ſic eius prouidentia moderentur cũcta: etiam que hominibus videt̃ entium viliſſima.

Finit liber Secundus.

In Tertiū de prouidentia diuīa librum: Prologium.

Vandoquidē: in inſitionibꝫ: nouelliſue plan-
q tationibus ex vſu eſt: vti p̄mū reſectis vepri-
bus: euulſis ſtipitibus. demeſſiſqꝫ ſuapte ſur
gentibus frutectis. hinc areole ducant̄: poma inſerant̄.
ponātur ordine vites. quibus in menſas hoſpitū: hila-
riores: bellaria. largioraqꝫ vina promant̄. Jccirco: cum
de prouidentia ſermonē texere inſtituiſſemus: multis
errorū vepribus ſeptū. multis ethnicoꝝ argutijs. haud
ſecus ac ſcopulis: interclusū. hallucinationūqꝫ lolio: vr
ticiſqꝫ impuratū. Conſiliū fuit: primo libro priſcoꝝ erra
mēta: veluti duriora robora vellere. Secundoqꝫ noſtra
tiū: hoc eſt veri dei cultū agnoſcentiū. Rabi moyſi vide
licet: Mauroꝝ: Manicheoꝝ: hincqꝫ Chriſtianoꝝ. Jude
orūqꝫ erroneas zizanias demetere. Ac tertio q̄ veritas
exiſtat: explicare. Jtaqꝫ his ordine (deo auſpice) confec
tis. hoc libro tertio reſtare video. vt prouidētie quidita
tē: eiuſqꝫ poſt ſcrutatā (q̄ꝫtū cōfieri poteſt) quātitatem
qualitatēqꝫ diſcriminemur. Oſtēſuri hāc: nō modo om
niū vniuerſaliter cōprehenſiuā. ſed et certiſſimā infalli
bilē: īmutabilē: determinatiſſimā. Cui videlicet: nulla
obſiſtat rerū: vel varietas cōtingētia aut labilitas. quo
ſic explicata (q̄ꝫtū in re ſublimi fragilitas valet) ampli
tudine: quiditate ⁊ diuine prouidentie ꝓprietate. Aſſe-
cutos nos tandē ſperare audeamꝰ. id qđ toto hoc opere
molimur: nihil videlicꝫ eſſe: qđ optimus maximus: nō
preſciat: nō regat: nō gubernet. Ac per hoc ſtultiſſimas
extare hominū mentes: que vel muliebri eiulatu: dere
lictas ſe penitꝰ querant̄. vel furto letate inani: quiddā
agere: ſe poſſe confidūt. quod nō ſubigantur nōnūq̄ꝫ fa
teri. Sed priuſq̄ꝫ intro concesſerimus: antehac dicenda
capitibus interitiguemus.

CAPVT PRIMVM.

De prouidentie ad diſpoſitionē: ſcientiā: & artē diuinā: ſapientiā: pſcientiā: couenietia & diſtinctione. Caput Secundū.

Prouidētia diuina quomodo a diuerſis diuerſimode definiatur.

Caput Tertium.

Premiſſa definitione: conditiões prouidentie diſqrit. ſit ne certa determiata infallibilis imutabiliſq3. Caput Quartum.

Argutie quibus cōtendebat: deum nō preſcire omnia quocūq3 modo entia: certe & infallibiliter: diſſoluūtur.

Caput Quintum.

Quibus & per que deus habeat omniū determinatā infallibilē imutabilēq3 preſcientiā.

Caput Sextum.

Quo nā modo quibuſq3 medijs futura contingentia a deo prouideantur certa & infallibili preſcientia.

Caput Septimū.

Aduerſus predicta: videlicet: q omnia in decurſu temporis exiſtētia ſint eternitati preſentia arguit. Caput Octauū.

Q tametſi deus omniū certiſſimā habeat preſcientiā non tamē adimit hac tempeſtate futurorū contingentiam.

Caput Nonum.

Cōtendit hic aliquorū argutiolis: infallibilitatē prouidentie excludere contingentiā.

Caput Decimū.

Qꝫ nō omniū philoſophātiū diſcors eſt a fide de ꝓuidentia opinatio: quinymo quedā ſit inter illos chriſtianoſqꝫ cōcordia reperienda.

Caput Vndecimū.

Cur prothoplaſtū: deus ne corrueret non prouiderit angelicāqꝫ naturā non preſeruauerit: mala permittat.

In calce Operis.

Ad theotocon: Mariā. expreſſaſqꝫ ſuperbenedicte trinitatis perſonas. Authoris Oratio Carmine Heroico.

Caput Primū.

De prouidentie ad diſpoſitionē: ſcientiā: et artē diuinā ꝯparatione: cōueniētia: et diſtinctione.

At quando: nō ſatis eſt: aliena cōfutauiſſe. niſi noſtra aſtruxerimus: firmauerimuſqꝫ. Idcirco exploſis: nūc tandē hallucinātiū philoſophorū hereticorūqꝫ erroribꝫ. diuinā ſtabilitaturi ꝓuidentiā: illius nūc ad ſcientiā: diſpoſitionē: et ad artem diuinā in mediū reuocabimus: cōuenientiā et diſtinctionē. hincqꝫ ex illis: diuie prouidentie: q̄ꝫtū cōfieri poterit: diffinitionē. Vnde aīaduertendū diuus Acqnas ait. ꝙ tametſi multā habeat: diuīa ꝓuidentia: cū ſupradictis. Sciētia. diſpoſitiōe: arteqꝫ diuīa: reliqſqꝫ cognatione. diſtinctā tamē ab oībus rationē eſſentiā et defini

Prouidẽtie ab arte ⁊ a Fato

tionẽ. Additione: eĩ ait idẽ Acquinas: hec inter ſe cõfe
runt. Sciẽtia in deo hinc dicta: qꝛ ſuiipſius et eoꝝ que
facit: habeat deus cognitionẽ. diſpoſitiõe vero a gemio
quẽ in creatis rebus creatoꝛ ꝯſtituit: ordine. nũcupata
videlicet rei ad rẽ: q̃ꝫto inuicẽ ſe mutuas coadiuuãt ad
finis cõſecutionẽ: et alio ordine. quẽ habet totũ vniuer
ſũ ad ipſũ eius creantẽ. vti ⁊ in duodecio Meta. idipſũ
exemplo partiũ exercitus ad inuicẽ. et hinc in bonũ du
cis Areſtoteles explicat. Prouidẽtia vero ꝓprie ꝑſſeqꝫ
hinc ſic vocata: quãto rebus ita ordinatis: ea de⁹ largi
tur: q̃ ordinẽ cõplectant: propulſentqꝫ omnẽ ĩordinati
onẽ. Verũ: Ars diuĩa nũcupatim: reſpectu ꝓductionis
rerũ. vti diſpoſitio reſpectu ordinis productoꝛũ in deo:
perhibeat. Et cũ prouidẽtia dicat ordinẽ in finẽ: et ex fi
ne artificiati eliciat q̇cquid eſt ĩ artificiato. ordoqꝫ etiã
ad finẽ propinquioꝛ eſt fini q̃ꝫ partiũ ordinatio partiũ
inter ſe ad inuicẽ. quĩymo ille ad finẽ ordo eiuſdẽ ordi
nis ferme cauſa exiſtat. eſt ꝯſequẽs: vt prouidẽtia diuĩe
diſpoſitiõis quoquo modo cauſa nũcupet ob qđ etiam
diſpoſitiõis actus crebrius ꝓuidentie aſcribunt. Et tã
etſi ex mutua hoꝛũ cõparatiõe deꝑhendat ꝓuidentiã.
nec artẽ proprie eſſe: nec diſpoſitionẽ. q̃ ad practicã per
tinẽt ꝯgnitionẽ. nihilomin⁹ tamẽ hec ipſa ꝓuidẽtia: cũ
non ſolũ rei ordiniſqꝫ eius in finẽ cognitionẽ nomĩet.
verũ exequẽdi etiã propoſitũ ſuperadũciat. et ad opus
ordinationẽ: etiã hec quoqꝫ ad practicã attinet anime
partẽ. quo ſic eſſentialiter ad intellectũ: cũ volũtatis ta
mẽ incluſione: reducat. dicẽte diuo Thoma: qꝛ cũ in cre
ata re duo poſſint aĩaduerti. videlicꝫ abſoluta rei ſpẽs
et eiuſdem ad finẽ ordinatio. et vtriuſqꝫ in deo forma
ꝓceſſerit. exemplaris ipſa rei forma ſm ſuã ſpetiẽ abſo
lute idea eſt. Ipſa vero eadẽ rei forma ſm qꝛ in finẽ eſt

ordinata ꝓuidentia nūcupať. Unde infertur cōpendiario q̄ꝛ diuīa ſapientia res vniformis ⁊ varia: licet toti⁹ varietatis ignara: variȷ̄s noīb⁹ appelleť: ſed variȷ̄s cauſis. Ars ſiquidē et ſcientia: p̄ſciētia: diſpoſitio. ꝓuidētia et p̄deſtinatio. ſed ars ſcientiaqꝫ exiſtentiū. p̄ſciētia futurorū: diſpoſitio faciendorꝫ: p̄deſtinatio ſaluādoruꝫ. et prouidentia gubernādorū. Sed id de ꝓuidētie ab aliȷ̄s diſtinctiōe. Nūc de illius quoqꝫ definitione.

Caput Secundū.

Quomodo prouidentia diuina a diuerſis diuerſimode definiatur.

Recenſita igitur diuīe ꝓuidētie: ad alios habitꝰs. vtpote artē: ſcientiā: diſpoſitionēqꝫ. p̄ſcientiā et predeſtinationē ꝯueniētia ⁊ diſtictiōe. Cōgruit ſuperadȷ̄cere illius definitionē: quā cū variȷ̄: variā aſſignēt. diuerſo quidē verbo: vna tamē ſentētia. Idcirco ſat erit: has narrauiſſe. quādo hec profuſiſſime in ſanctorū ſuper ſn̄ias ſcriptis: releguntꝛ. Definit autē eā primo Bohetius. Inquiēs illā eſſe diuinā rationeꝫ in ſūmo omniū principe ꝯſtitutā. Nexo eius a Fato q̄drifariā diſtinctiōe. Prima: q̄ in prima cauſa hec dumtaxat exiſtat: fatū vero in cauſis ſecūdis. Eſt em̄ inherēs mobilibus rebus diſpoſitio per quā ꝓuidentia ſuis queqꝫ nectit ordinibus. Secūda q̄ rationes exiſtētes idē q̄ prouidentia ſint vnitiſſime vna. pro vt vero: in ſecundis cauſis reſeruantꝛ. (fatūqꝫ dicantꝛ) quandā pluralitatis contrahāt rationē. dicēte eodē Bohetio q̄ ꝓuidētia pariter cūcta: quātūlibet diuerſa: q̄ꝫtūuis infinita complectitur. fatū vero ſingula ordinat in motu: locis: formis: ⁊ temporibus diſtributa. Tertia q̄ fatū dependet ex ꝓuidētia: ad eāqꝫ ordinetꝛ. Eo ipſo perhibēte diuerſe

ſunt fatū et prouidētia. qꝛ alterū ex altero pēdet. Et tā
dem q̄rta hec eſt fati a prouidētia diſtinctio: ꝙ prouidē
tia imobilis ratione̅ habet. fatū vero mobile quiddam
perhibetur. Quibus necte: oīa ſubeſſe ꝓuidētie: nec hāc
quicpiā (vti vſpiā contēdimus) ſubterfugere poſſe. Ne
quaq̄ꝫ aūt oīa fato: quoniā q̄ dei volūtate abſqꝫ medijs
cauſis: peragūtur. hec fato ſubiecta minīe perhibent.
Et id quidē ex Bohetio. Verū diffinit et prouidentiaꝫ
Richardus dū ſcribit hāc nihil reliquū exiſtere. q̄ꝫ pra
cticā quādā in deo ſcientiā. pro eo ꝙ prudētia cuiꝰ par
tiū: preſtātioꝛ prouidētia nūerat. habitus actiuꝰ extra
pro philozophi ſexto ethicoꝝ ſnīa. Id qđ et ab Auicēna
p̄mo Metha. ſue cōprobat dū ſcribit Scientias practi
cas de rebus eſſe q̄ noſtra ſūt opera. Prouidentiā vero
dei reſpectu creaturarū exiſtere: que eiuſdē opera nūcu
pent: et exiſtant. Definitqꝫ eā Durandus dū ait et hāc
et ſcientiā. diſpoſitione̅: ꝓuidentiā: gubernationeq̄ꝫ oꝛ
dine quodā inter ſe necti. ꝙ ſciētia quālibet reꝫ in ſe re
ſpiciat. Diſpoſitio vero rem omne̅. vti quo loco graduqꝫ
ſtatuatur: aſpicit. Prouidentia vero: collatio ſit eoꝝ q̄
neceſſaria ſunt cuilibet ad finis cōſecutione̅ per ſui ope
ratione̅. Gubernatio vero ſit eiuſdeꝫ oꝛdinis vt ꝓuiſus
eſt executio. Aurelio inſuper propꝛius preſſiuſqꝫ hāc de
finiri contēdenti hanc videlicet intuitū quendā eſſe cō
ſiliū inſequente̅: de futuris actionibus et cōferētibꝫ ali
ter ſe habere poſſibilibꝫ et deliberatis volūtarijs ſuppo
nētem nihilominus ſollicitudine̅ et curā. Imo habitū
eſſe prouidentiā ob curā illius cui prouidet in aliquo ꝓ
uidentis intellectu ꝯſtitutū. Adijtiēs hanc eſſe incōtra
ete cuiuſlibet prouidentie definitione̅. Verū vbi ad di
uina illā traducere voluerimus adimendū eſſe quicq̄d
ſit in ea iperfectiōis et tum vt cōpendario dicat haud

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0107-4

aliud diuiſa eſt ꝓuidētia ꝙ̄ metipſa diuinitas ꝓ quāto or do illo ſibi apparet ī eſſe ꝓſpecto qua ſic poſita equiua lenter etiā omniū ordo rerū in finē: actionūq; ipſaꝝ va rietates ad finis eiꝰ aſſecutionē ꝓportionate ponāt̄. ſic q; ex oībus iſtis ꝓuidentiā: ⁊ ꝯſtitui ⁊ circūloqui: perhi bet. Nexo ꝙ etiā hiſipſis particl'is ꝓuidētia ab intelli gētia arteq; ſciētia (ꝙ̄to ⁊ hec q̄dē ī mēte diuia ꝯſtant) ſecernat̄. Qualiter ⁊ diuꝰ Thōas. Aīaduerſo: ꝙ ꝓuidē tie peculiare munꝰ ſit: actiōes in finē dirigere ⁊ ordina re: illiuſq; prudentie pars extet ꝓuidētia. Breui defini turꝰ ꝓuidentiā: ait. Nil eſſe aliud ꝓuidētiā: ꝙ̄ ordinis ī finē rationē. ab arte: ſciētia diſpoſitiōe reliq̄s vti p̄dixi mus habentē: diſcretionē. q̄liter: ⁊ hāc quoq; ꝓuidētiā ab alijs innūeris definiri obſcurū nō eſt. verū cum voce ꝙ̄ re: diſſonēt. nihil eſt cur diutiꝰ īmoremur.

Caput Tertiū.

Latius diſquirit̄: quomodo certe: determīate: īmutabi liter infallibiliter ꝓuidentia diſtēdat̄: ad queq; etiam minima.

ſ Ed quando hoc ipſū: ꝙ prouidentiā ſuā deꝰ diſtendere poſſit ad queuis minima. In con feſſo eſt requiri vt determinate certe infallibi liter et īmutabiliter etiā deus ſciat: omnia. etiā quocū q; exiſtentia. Iccirco congruit liquidioris intelligētie grā diſquirere. Primo: certe ne et determīate infallibi liter: cognoſcat. Et ſecūdo: quo nā pacto: quibuſue mo dis: preſciat omnia. quouiſcūq; modo: exiſtendi modū ⁊ conditionē habentia. Et primū quidem rationabili ter videri poſſit. nequaq̄: determinatā de quibuſliber etiam minimis deū habere poſſe preſcientiā. Tum pri mū ideo: ꝙ Areſtoteles ait. In futuris contingētibus

nō eſſe determiatā veritatē. quare nec preſciētia deter-
minata. Confirmāte idipſū: eo ꝙ alioquin non oporte-
ret ꝯſiliari neqꝫ negotiari. quia vbi determīata veritas
eſſet: cōſiliaremur nec neꝯ determinate prodiret. Adde
ꝙ ſi potentia dei eſſet limitata ad vnā partem: eſſet im
perfecta. qꝛ ſi deus ita poſſet hoc: ꝙ nō poſſet eiꝰ oppo-
ſitū: eſſet potentie limitate et nō omnipotētie. ergo pa
ri ratiōe ſi ita ſciat vnā partē ꝙ non aliam: eſſet limita
tus ſm ſcientiā et nō omniſciēs. Nō eſt ergo determīa-
ta dei reſpectu quorūcumqꝫ ſciētia. Preterea neqꝫ etiā
certe et infallibiliter cognoſcit oīa: quātūuis minīa.
Sequit̄ eñ deus nouit me pranſurū cras: et nō prāde
bo cras. ergo decipitur. ergo et a ſimili ſequitur: deꝰ no-
uit me pranſurū cras: ⁊ poſſū nō prādere cras: ergo deꝰ
poteſt decipi. Prima illatio eſt manifeſta: qꝛ credēs illō
quod nō eſt in re decipit̄. Probat̄ ex hoc ꝙ cōſequentia
teneat: qꝛ ſicut ad duas de ineſſe: ſequit̄ ꝯcluſio ō ineſſe.
Ita ex vna de ineſſe et altera de poſſibili ſeq̄t̄ ꝯcluſio ō
poſſibili. Adde: ſi deꝰ ſcit me pranſuꝝ cras ⁊ poſſibile eſt
me nō prādere cras: ponat̄ in eſſe nō prādebo cras. ſeq̄t̄
ꝙ deꝰ decipit̄. ſed ex poſitiōe poſſibilis in eſſe nō ſequit̄
īpoſſibile. Igitur iſta deū decipi nō erit īpoſſibilis. Nō
ergo dei preſciētia vndiquaqꝫ certa eſt ⁊ infallibilis. vt
ſic certa eius ꝓuidētia extendat̄ ad queuis minīa. Sic
tertio loco. Neqꝫ quidē īmutabilis eſt diuīa preſciētia
reſpectu omniū: quocūqꝫ modo exiſtentiū. A contradi-
ctorio eñ ad contradictoriū nō poteſt eſſe tranſitus ſi-
ne aliqua mutatione. qꝛ ſi nulla ſit omnīo mutatio: nō
videtur aliquo modo: ꝙ illud quod fuit prius veruꝫ ſit
modo falſū. igitur ſi deus ſciēs a poteſt neſcire a hoc vi-
detur per aliquā mutationē poſſibilē: non niſi in ipſo a
vt ſcitū a deo: qꝛ nulluꝫ eſſe habet niſi in ſcientia dei. et

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0109-9

Neqꝫ certã et infallibilem.

per ꝯſequẽs eius mutatio nõ põt eſſe ſine mutatiõe ſci
entie dei nõ eſt ergo ĩmutabiliter certa diuia rerũ oĩm
pſcientia. Preterea quicq̃d nõ eſt a:et poteſt eſſe a:põt
incipere eſſe a:qꝛ nõ videt̃ eſſe ĩtelligibile ꝙ affirmatio
negatiõis:q̃ nõ ineſt poſſit ineſſe:niſi incipiat eſſe.ergo
ſi deus nõ ſit a:et poteſt ſcire a:poteſt ĩcipere ſcire a.er
go poteſt mutari ad ſcire a. Et confirmatur:quia ſi deꝰ
nõ ſcit a:et poteſt ſcire a quero que eſt iſta potẽtia? aut
eſt paſſiua:et tũc eſt ad formã et ſequitur mutatio.aut
eſt actiua.et patet ꝙ naturalis:qꝛ intellectus vt intel
lectus nõ eſt liber ſed naturaliter agẽs.talis aũt poten
tia nõ poteſt agere poſtq̃ꝫ nõ egit:niſi mutetur igitur ſe
quit̃ mutatio. ac per hoc ſciẽtia dei nõ eſt ĩmutabilis ⁊
hinc:vt redeatur ad intentũ. Nec dei preſcientia:deter
mĩata eſt nec certa et infallibilis.nec ĩmutabilis reſpe
ctu omniũ quoquo modo exiſtentiũ.⁊ per hoc neqꝫ ꝓui
dentia certa poterit et infallibilis eſſe. Sed iſtis aduer
ſa ſũt q̃ precedẽti capite diximus.diſtẽdi videlicet pro
uidentiã aduſqꝫ minia.quod authoritates ſanctorũ cõ
firmãt dicente ad hebreos Paulo. Omĩa nuda et aper
ta ſunt in oculis eius.vbi gloſa dicit:ex omni parte ple
ne viſa habet ergo deus certã et determinatã oĩm ⁊ pre
ſcientiã et prouidentiã. Quod idem quoqꝫ apoſtolꝰ:ad
hebreos c eodẽ quarto:aſtruit.dũ p̃miſit viuꝰ eſt ſermo
dei et efficax et penetrabilior oĩm gladio ancipiti ⁊ per
tingẽs vſqꝫ ad diuiſionẽ anime ac ſpũs:cõpagũqꝫ ⁊ me
dullarũ:et diſcretor cogitationũ ⁊ intẽtionũ cordis Et
nõ eſt vlla creatura inuiſibilis in ꝯſpectu eius. Accedit
hinc ꝙ omnino perfectiſſimo nulla ineſt ĩperfectio. Im
perfectio aũt eſſet.ſi vllã incertã indetermĩatã fallibilẽ
qꝫ ꝯgnitionẽ haberet. Cũ fallere labi decipere decipiqꝫ
ĩbecille ſit ⁊ turpe vt Cicero inq̃t de ĩmutabilitate aũt

dei quo ad ſubſtantiaꝫ eſſe operationẽqꝫ tota perſonat octaua diſtictio. ꝓpheta qꝫ ait. Ego deꝰ ⁊ nõmutor. Vñ relictis multis: que copioſe haberi poſſũt probatiõibꝫ: aſſerimus deũ habere omniũ: quocũqꝫ modo exiſtẽtiũ: et determiatã certã infallibileꝫ et imutabilẽ pſcientiã. ac per hoc ad minia vſqꝫ vti prediximus: diſtendi ꝓuidentiã. qđ eo conſtabit clarius quãto argumẽta diſſoluemus otiꝰ et copioſius.

Caput Quartum.

Argutie. quibus ꝯtendebat. deũ: nõ pſcire oĩa quocũqꝫ modo entia: certe et infallibiliter diſſoluũtur.

d Iſſoluturi: igit argumẽta. Dicimꝰ ad pmuꝫ. In futuris quidẽ nõ eſſe determinatã veritatẽ. in ſe cũ ſit contingẽs in oppoſitã qualitatẽ cõuertibilis. Eſt aũt determiata veritas: in voluntate diuĩa: que eſt prima ꝯtingẽtie cauſa. de quibꝫ nihilominus cõtingentibꝫ: cõſiliari operepretiũ: quoniã hoc modo puiſũ eſt. vti niſi cõſilietur nõ eueniẽt. et quideꝫ cõtingenter: quã ꝯtingentiã in eſſe vł nõ ponat: vti fiet deus pſciuit. vti prediximus Auguſtini authoritate li. de ciui. dei quito. Hinc ad Secundũ. dicimus ꝙ tãetſi imperfectionẽ et ſciẽtie ⁊ volũtatis arguat. Si ſciẽtia volũtas ſic eſſent vniꝰ ſcibilis volubiliſqꝫ ꝙ nõ poſſent eſſe alterius: Tamẽ nullã ĩgerit ĩperfectõnẽ. Si ſciẽtia ita vnius dicat partis ⁊ volũtas vnius ꝙ nõ ſit alteriꝰ ſicut et potẽtia eſt vnius oppoſiti in actu determinato quod pducit et nõ alterius. Vñ ratio: a poſſe ad eſſe diſcurrẽdo: nõ cõuincit. Sicuti et tertiũ quoqꝫ diſſoluere nõ eſt difficile. Si em̃ deus ſciret me neceſſario praſurꝰ cras et nõ prandere: deciperetur. ſcit aũt deus me pran

k

Et infallibilitatẽ inducta:

ſurũ ↄtingẽter:et quamcũqꝫ ſui partẽ amplexurus:pꝛ̃a
deã vel nec̃ id quomodo fit deus ſcit vnde nunq̃ꝫ deci-
pitur. Licet eñ intellectus diuinus nõ ſequatur res ſi-
cut effectus cauſam. Tamẽ concomitantia ibi eſt:ꝙ ſic̃
res poteſt nõ eſſe: ita intellectus diuinus poteſt nõ ſci-
re vnde nunq̃ꝫ ſequitur ꝙ intellectus diuinus cognoſ
cit rem aliter q̃ꝫ eſt. Vñ ⁊ ad additionẽ reſpondetur:ꝙ
q̃ꝫuis abſolute loquẽdo poſſim cras non pꝛandere.non
tamen eſt verũ facta ſuppoſitione ſcilicet ꝙ hoc ſit pꝛe-
uiſum ab intellectu diuino. Vnde ſi in eſſe ponatur:im
poſſibile nil infert:nam vt pꝛeuiſa poſſibilitatẽ amplius:
hac conditione:non ſeruauit. Ad tertium vero de imu-
tabilitate. Concedimus maiorẽ:ꝙ nõ eſt tranſitus ſine
mutatione.ſed in minoꝛi dicitur:ꝙ hic nullus eſt tran-
ſitus nec eſſe poteſt:qꝛ tranſitus nõ poteſt eſſe ſine ſucce
ſſione: ita ꝙ oppoſitũ ſuccedat oppoſito. Talis aũt nõ
põt eſſe in ꝓpoſito. Sic̃ eñ nõ poſſũt ſimul ſtare ſcire ⁊
nõ ſcire:ita nõ poſſũt ſimul ſtare:ꝙ aliqñ ſciat ⁊ aliquã
do nõ ſciat.ſine quo tranſitu ab oppoſito in oppoſitum
ſucceſſiue nõ eſt mutatio. Et ſi queraꝛ ſaltẽ ſi poteſt non
ſcire b:quod ſcit:aliquid aliter ſe haberet. Quero quid ẽ
illud dico ꝙ b in eſſe cognito:non tamen aliter q̃ꝫ pꝛius
ſe habuit:ſed aliter q̃ꝫ nunc ſe habet. Ita ꝙ illud aliter
eſſet non alicuius ſuccedentis oppoſiti ad oppoſitũ. Sed
eſſet alterius oppoſitoꝛuꝫ:quod in eodem inſtãti poſſet
ineſſe:in quo ſuũ oppoſituꝫ ineſt. et hoc non ſufficit ad
mutationẽ. Per quod et ad quartũ d'citur hanc conſe-
quentiã non valere. Non ſciens a:poteſt ſcire a:ergo po
teſt incipere ſcire a.et hoc quando eſt potẽtia pꝛeciſe ali
cuius pꝛioꝛis naturaliter ad oppoſitum poſterioꝛis:ꝓ
eodeꝫ inſtanti pꝛo quo et in quo habet hoc poſterius cõ
tingenter eſſe:ſicut eſt in pꝛopoſito.tenet tamen gratia

diſſoluūtur. Quomodo deus

materie in creaturis vbi eſt poſſibilitas ad oppoſita ſu
cceſſiue. Sed licet illa nō eſſet: adhuc tamē eſſet poſſibi
litas ad vtrūqꝫ horū pro vno inſtāti. Ad ꝯfirmationeꝫ
dī ꝙ pōt concedi: qꝫtū ad iſtud argumentū. Qd̄ iſta po
tētia ad oppoſita ſit potētia actīa puta ꝙ intellectꝰ di
uinꝰ inqꝫtū eſt actu per eſſentiā ⁊ per actualē intellecti
onē infinitā ſit potētia actiua reſpectu quorūcūqꝫ obie
ctoꝝ q̄ ꝓducit in eſſe ītellecto. Et cuꝫ dicit Igit̃ ipſa nō
pōt agere circa aliq̄d: circa qd̄ priꝰ nō egit: niſi priꝰ mu
tet̃. Dico ꝙ ꝯſequētia nō valet: quādo agēs req̄rit obie
ctū circa qd̄ agat: ſicut in agētibus creatis: nō oportꝫ ꝙ
agens ſi de nouo agat: ꝙ mutet̃: ſi de nouo approximet̃
ſibi paſſū in qd̄ agat: Ita in propoſito volūtas diuina
determinās fore aliq̄d oſtenſū ab ītellectu facit cōplex
ionē talē eſſe verā et ideo intelligibilem: et ex hoc iſtud
eſt preſens intellectui in ratiōe obiecti. et ſicut volun-
tas poteſt facere illud volituꝫ et non facere. Ita poſſet
eſſe verū et nō verū et ita poteſt cognoſci et nō cognoſci
ab illo intellectu naturali. Non quidē ꝓpter aliquā cō-
tingentiā. que quideꝫ ſit prius in iſto agente naturali
ſed propter contingētiā ex parte obiecti quod ꝯtingen
ter eſt verū: propter actū volūtatis verificātis. Et ſi obi
ciatur: ꝙ adhuc nō poteſt eſſe ſine mutatione ſaltem in
obiecto ītellecto. Sicut nec illa approximatio paſſi na
turalis ad agēs naturale poteſt eſſe ſine mutatōe paſſi
et forte ipſius agentis approximātis. Reſpondetur ꝙ
Obiectū iſtud nō mutat̃ in iſto eſſe quia nō poteſt eſſe
ſucceſſiue ſub oppoſitis: cōtingēter tamen eſt in iſto eſſe
et hec contingētia eſt a parte volūtatis producentis ip
ſam in tali eſſe et iſta cōtingentia volūtatis poteſt eſſe
ſine mutatione voluntatis ſic̄ declaratū eſt et id quidē
de diſſolutione argumentorum.

De vniuerſis infallibilem:

Caput Quintū.

Quibus et per que: deus habet omniū determinatā infallibilem īmutabilē q̃ȝ preſcientiam.

ſ

Ed cū diſſolutis argumētis nihil obſiſtat q̄n catholice aſſeramus: deū oīm quouis modo exiſtentiū: p̄ſentaneā habere preſcientiā ac ꝓuidentiā. Nō inoportūe intelligētie amplioris gratia hic diſquirit. quibus medijs aut per que: deus eiuſmōi habeat determinatā infallibilē īmutabilē oīm preſciētiā. Ad quod tametſi: Alij aliter. tū diuꝰ Acquinas hec eſſe: ob ideas que in intellectu diuino ponūt. que cum ſint perfectiſſime in repreſentādo. Rep̄ſentāt ea quoꝝ ſunt nō ſolū ſm̄ ſe totū ſed etiā ſm̄ omnē rationē et habitudinē extremoꝝ. Sicq̄ȝ in intellectu diuio ſūt ſufficiens ratio nō tantū ſimpliciter app̄hendēdi illa ydeata: ſed etiā app̄hendēdi omnē vnionē illoꝝ ⁊ omnē modū ipſoꝝ ydeatoꝝ ad eoꝝ exiſtentiā pertinētium. Id quod ille ī de veritate q̄ȝ latiſſime ediſſerit. dū ad lineaȝ inquit. Sicut ſe habet eſſentia vniuerſalis alicuiꝰ ſpēi ad oīa per ſe accidentia illius ſpetiei. Ita ſe habet eſſētia ſingularis ad oīa accidentia ꝓpria illius ſingularis Cuiuſmodi ſunt oīa accidentia in eo inuēta. qꝛ per hoc ꝙ in ipſo indiuiduaꝫ efficiūtur ei propria. Intellectus aūt cognoſcēs eſſentiā rei: per eā apprehēdit oīa per ſe accidētia illius ſpetiei. qꝛ pro philoſophi ſñia. oīs demōſtrationis per quā accidentia ꝓpria de ſubiecto concluduntꝫ principium eſt quod quid eſt. vnde ⁊ cognita propria eſſentia alicuius ſingularis cognoſcūtur oīa accidētia illius ſingularis. quod intellectus noſter nō poteſt qꝛ de eſſentia ſingularis eſt materia ſignata: a q̄

Certiſſimāqꝫ habeat ꝓuidētiā.

intellectus noſter abſtrahit.et poneret̃ in eius definiti
one:ſi definitionē haberet. Sed intellectus diuinus q̄
apprehenſor eſt materie et forme cōprehendit nō ſoluꝫ
eſſentiā vniuerſalē ſpetiei:ſed eſſentiā ſingularē cuiuſli
bet indiuidui et ideo cognoſcit oīa accidentia et cōmu
nia toti ſpetiei aut generi:et propria vnicuiqꝫ ſingula
ri. cognoſcit ergo deus om̄ia enuntiabilia formabilia ⁊
de vniuerſalibus et particularibus. et id per vnā:eſſen
tiā diuinā:que eſt cuiuſlibet rei ſufficiēter repͤſentatiua
ydea.de qua idee ratione inſequēter latius loquemur.
Nūc id ſufficit quod ideꝫ quoqꝫ B Thomas ait. Idea
que eſt in mēte diuīa pro tanto ſe habet ſimiliter ad reꝫ
in quacūqꝫ diſpoſitione ſit. qꝛ eſt ſimilitudo rei ſm̄ om
nē eius diſpoſitionē ⁊ ideo per ipſam deus cognoſcit de
re in quacūqꝫ ſit diſpoſitione.Sed nō deſunt aliqui vt
pote Scotiſantes qui ꝯtendāt:nō poſſe ydeas facere re
rū omniū quocūqꝫ modo exiſtentiū:repͤſentationē. Id
aūt primo hoc modo. Ratiōes vel idee terminoꝝ non
cauſant ſufficientē noticiā niſi eā q̄ cauſat̃ ex terminis
Nō ergo per illas habetur noticia cōtingentiū. Et p̄te
rea Secūdo.Quicquid repͤſentāt idee naturaliter repͤ
ſentāt cū in diuino intellectu p̄cedāt actū voluntatis.
Aut igitur due idee puta homīs et albi repͤſentāt natu
raliter cōpoſitionē aut diuiſionē aut vtrūqꝫ.Si primū
illa ꝓpoſitio homo eſt albus erit neceſſaria.Si ſecūduꝫ
erit impoſſibilis cū naturaliter repͤſentet̃.Si tertiū er
go deus neutruꝫ determinate nouit.Tertio deus eque
perfecte habet ydeas poſſibiliū nō fiendorū. ergo ſicut
nec illorū ita nec iſtorū idee repͤſentāt illa aliquādo fu
tura.Sed his minīe obſtantibus dicendū vti predixiꝰ
dicētes ad primā rationeꝫ. Negandū eſſe antecedēs vt
pote ꝙ per ideas terminorū nulla noticia habeat̃ ſuffi

ciẽter niſi que cauſatur ex terminis. Nã id vtiqꝫ negã-
dũ eſt de ydeis repñtãtibus terminos cũ oĩbus eorum
accidentibꝫ. Ad Secundũ pariter negandũ eſt primuꝫ
antecedẽs. Id videlicet ꝙ ꝗcquid repñtãt ydee natu-
raliter repñtãt. Quia ſicut diuinũ ſcire ſubijcit liber-
tati volũtatis ita et ydea inquãtũ ad ipſã terminatur ac-
tus diuine ſcientie. Ideo dicendũ. ꝙ ydee libere repñ-
tãt exiſtentias ſeu quiditates cũ exiſtẽtijs rerũ. eoꝙ di-
uinus intellectus: ſm nutũ diuĩe volũtatis poteſt acci-
pere diuinã eſſentiã: vt ꝯtinet rei naturã ꝑciſe: vel vt cõ-
tinet rei naturã cũ exiſtentia. Ideo aliqua ydea repñ-
tat exiſtentiã: et aliqua nõ. Et que exiſtentiã repñtat
poteſt repñtare oppoſitũ. Nõ aũt que naturã qꝛ nece-
ſſario repñtat. Et cũ ꝓbatur qꝛ ꝑcedit actũ volũtatis
Dico ꝙ verũ eſt quãtũ ad id qđ dicit in recto ſcilicꝫ eſſen-
tiã diuinã ſecus quãtũ ad reſpectuꝫ quẽ dicit in obliquo
ymo vt decerpit ex ſñia B T 1. d 38 ar. 1 volũtas intelli-
gitur ꝑcedere actũ intellectus quo excogitat forma ar-
tificiati. Sciẽtia eñ artificis primo volũtati finẽ oſtẽ-
dit. Secũdo in illũ volũtas tendit. Tertio volũtas im-
perat actũ quo educat opus. circa qđ ſciẽtia formã con-
ceptã ponit. Ad tertiũ dicendũ. Qđ vtrorũqꝫ (videlicet
poſſibiliũ nõ fiendorũ: et fiendorũ poſſibiliũ) ſunt ydee
eque perfecte: ſed diuerſimode. qꝛ ydee fiendorũ ſũt quo-
dãmodo determĩate ad eſſe eoꝝ extra ſuas cauſas. Nõ
fiendorũ aũt ydee ad hoc ſunt indeterminate. vnde per
illas deus nõ ſcit iſta aliquãdo futura. Nõ aũt valꝫ ar-
gumentũ: qꝛ hoc nõ eſt ex ydeaꝝ imperfectiõe. Sed ex
volũtatis ꝓpoſito iubẽtis excogitari ydeas ordinando
illas ad productionẽ illorũ quoꝝ ſũt ydee: et ꝯſequẽter
quodãmodo determinãdo vel eas nõ ordinãdo nec de-
terminãdo ad eſſe extra cauſas vti de hoc latius diuus

ille Acq̃nas in de veritate queſtiõe tertia ar. 6 diſſerit.
Nũc ſat eſt remẽorauiſſe quonaꝫ modo deꝰ omniũ quo
cũqꝫ modo exiſtentiũ per ideã poſſit hĩc certã ⁊ infalli-
bilẽ imutabileqꝫ cognitionẽ ac per hoc de ſingulis pſci
entiã et infallibilẽ prouidentiam.

Caput Sextum.

Quo nã modo quibuſqꝫ medijs: futura ↄtingẽtia a deo
prouideant certa ⁊ infallibili preſcientia.

V Erũ cuꝫ pcipuã prorſꝰ difficultatem habeat
quo nã pacto: futura ↄtingẽtia: diuĩe ſubſint
et ſciẽtie et prouidẽtie. vt ſimul cũ infallibili
imutabiliqꝫ pſciẽtia: ſubſiſtere poſſit rerũ ↄtingẽtia. Ic
circo id nũc peculiariꝰ diſquirere: nõ ſuperuacaneũ du-
cimus. Et tametſi a pleriſqꝫ perhibeat: deũ noſcere pſci
uiſſeqꝫ ab eterno: futura ↄtingẽtia: infallibiliter ⁊ certa
ſciẽtia quia nouerit: ille ab eterno determiatione volũ-
tatis ſue: oĩs cõtingẽtie cauſã et productricẽ. Tamẽ dũ
Acquinatẽ: aurigã habemus illius ſniãm etiã hoc loco
ſectabimur. Ait aũt ille Bohetij ⁊ verbis ⁊ ſentẽtia: per
hoc deũ habere ↄtingentiũ infallibilẽ preſcientiã: qꝛ to-
tus temporis fluxus oĩa quoqꝫ que: quouis modo tem
pori ſubſunt ipſi ſũt eternitati pſentanea: Et id quidez
ob inmenſitatẽ eternitatiſqꝫ infinitatẽ: que toti tẽpori
coaſſiſtit. vt imenſũ: omnẽ locũ: qꝫtũuis diuerſũ cõpre
hendit et cõplectitur. Perhibẽte in de conſolatiõis cal-
ce Bohetio. habere diuinã cognitionẽ: eternitatis mo-
dũ: qui eſt: totaliter ſimul abſqꝫ ſucceſſiõe cõſiſtere. Vñ
ſicuti eternitas q̃buſlibꝫ tẽporis partibus qꝫtũuis illo
ſucceſſũ exiſtat. Indiuiſibiliter quidẽ et vt nũc ſtãs pre
ſto exiſtit. Ita diuĩa cognitio oĩa vti ſibi pſentiſſima: in-
tuetur tẽpora: qꝫtũuis ſibi ſuccedentia. Nec eſt q̃cpiaꝫ

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0117-0

illoꝝ reſpectu dei vł diuīe etiā ꝯgnitōis futuꝝ q̄ꝫtūuis
vna tēporis partiū alij vł ſuccedat: vł preeat. qua de re
recti⁹ ꝓuidētiā q̄ꝫ ꝓuidētiā q̄ſpiā dei p̄ſcientiā noīaue
rit. Cū nihil vti futuroꝝ: ſed vti p̄ſentia oīa: ītuitu vni
co porro cernat. q̄ꝫq̄ꝫ: neqꝫ tamē p̄ſciētie nomē damnē⁹
cū hec ipſa futura (tametſi deo: nequaq̄ꝫ in futuritione
ſed p̄ſentanee intuita et ſcita extēt) inter ſe habēt tn̄ vt
p̄ſentia futuraqꝫ reali ſucceſſiōe a nobis offendant᷑: Id
quod exēplo Acq̄nas etiā ediſſerit: dū adijcit. Sint qui
qꝫ homīes: qui ſucceſſiuis quiqꝫ horis: quiqꝫ facta ꝯtin
gentia videāt. dici tū pōt: q꜡ iſti quiqꝫ videāt hec q̄nqꝫ
ꝯtingentia p̄ſentialiter ſed tamē ſuccedēter. Ponatur
aūt iſtaꝝ ꝯgnitionū vnū eſſe actū dici recte poteſt: vnā
cognitionē oīm illorū ſuccedēter cognitoꝝ eſſe ⁊ p̄ſenti
alē intuitū. Cū igitur vnico eterno: et nequaq̄ꝫ ſucceſſi
uo intuitu. de⁹ oīa cernat tēpora. oīa profecto q̄ꝫtūuis
cōtingētia q̄ꝫtūuis etiā diuerſis temporib⁹ obueniētia
p̄ſentialiter ab eterno intuet᷑. Neqꝫ tamē dūtaxat: vti ī
cognitiōe ſua eſſe habētia (cū deus ab eterno: nō ꝯten
tetur ſe dūtaxat noſcere: id eſſe rerū qd̄ in ſua cognitiōe
eſt) ymo ab eterno vnico intuitu videt ⁊ ſingula tēpora
et ſingulis tēporibus entia: eorūqꝫ et illic act⁹ et demē
tiam. Nec etiā dūtaxat videt hinc rē reſpectu p̄cedētis
tēporis eſſe futurā: et relatione futuri p̄teritaꝫ. Sed vi
det illud tēpus in quo eſt p̄ſens: rēqꝫ p̄ſenteꝫ: in tēpore
eodem. Id quod intellectu noſtro obtingere neq̄t ob id
q꜡ act⁹ illius ſucceſſiu⁹ eſt pro temporuꝫ ſucceſſiōe. Ne
cte vbi voles: et illud quoqꝫ Boetianū de centro circu
li exemplū. Nēpe ſi ponat᷑ tēpus fluēs circuli eſſe circū
ferentia. Ipſūqꝫ nūc eternitatis centrū eiuſdē: ꝓdibit.
vti q̄ꝫtūcūqꝫ fluxus fuerit ī tempore: totius tamē flux⁹
eiuſdēqꝫ ſigillatī pars quelibet ſemper eque cētro p̄ſen

tanea cōſiſtit. Ita in quauis velint: ſint tēporis parte
actiōes. aut queuis temporanea: preſenti p̄terita vl' fu
tura: q̄ꝫtūuis inter ſe diſtātia exiſtāt. oīa tamē nūc eter
nitatis eque ſūt preſentanea. quo fit: qui in eternitate
deus eſt: ob huiuſmodi coexiſtentiā: oīa cernit vnico in
tuitu et infallibili viſiōe. Modū habes: quo deus futu
ra cognoſcit oīa. Sed nequaq̄ꝫ vt futura ſunt: veruꝫ vt
ſue eternitati coexiſtētia et ſibi p̄ſentiſſima. Perhibēte
eodē Acq̄nate. Tūc aliquid vt futuruꝫ cognoſci: quādo
inter cognoſcētis cognitionē et rei euentū: ordo p̄teriti
ad futurū reperitur. q̄ nequaq̄ꝫ inter diuinā cognitionē
remq̄ꝫ q̄uātūuis ꝯtingentē: poterit inueniri. Verū oīs
diuine cognitiōis ad cognitū quodcūq̄ꝫ ordo haud ali
ud eſſe poterit: q̄ꝫ vti p̄ſētis ad p̄ſentanee ſibi ſubiectuꝫ
Cognoſcit ergo deus futura: nequaq̄ꝫ in futuritōe. verꝫ
dūtaxat vt p̄ſentia ſibi: tametſi: nō ignoret. hec ſibi: p̄ſē
ter cognita: ꝯtingentia. Aliis: hoc eſt nobis: eſſe futura:
cū nullā tēporis partē hūc latere recte exiſtimauerimꝰ
qui p̄teritiōis preſentieq̄ꝫ et rerū omniū futuritionis
(q̄ꝫtūuis nō niſi p̄ſenter) habet intuitū et cognitioneꝫ.
Unde liquido cōſtare poteſt. id q̄d ſecūdo loco: q̄rebatᷣ.
quo nā pacto: dei de futuris ꝯgnitio ſiue prouidētia. In
fallibilis eſſe poſſit et certiſſima. Equidē: ſi verbi cauſa
dū viſus meus: quicpiā cōtingētis viderit vtpote plue
re ſub cane. ⁊ id quidē certiſſime cōp̄hendit: neq̄ꝫ tamē
illi: hoc ſuo viſu infallibiliq̄ꝫ cognitiōe: ꝯtingentiā adi
mit. quī ꝯtingēter et nō neceſſarie ſub cane pluerit: Q̄d
mirū eſt ſi dei cognitionē: qua ꝯtingētia: nō in futuritiōe
(vti crebrius dictū extat) ſed in nūc eternitatis p̄ſenta
nea cernit (certiſſimā infallibileq̄ꝫ credamus, minīe ta
mē ſublata ꝯtingētis: in ſui natura: variabilitate et cō
tingētia. dicēte diuo Acq̄nate. Infallibiliter a deo cog-

Quomõ paciat̃ futurorum

noſcũtur cõtingẽtia: q̃ꝫto diuĩo ſubdũtur cõtuitui p̃ſen
tialitate ſua, reliquũturq̃ꝫ nihilomin⁹ cõtingẽtia: ſuis
cauſis comparata. Ex quib⁊ id quod tertio loco: inſinu-
abat̃: haud obſcure diſcerni poteſt. Quo nã pacto futu-
rorũ ad vtrũlibet cognitorũ a deo cõtingẽtia. ſimul ſtet
cũ diuĩe p̃ſcientie infallibilitate. quo minus: alij: aliud
vtpote: diuĩe ſciẽtie infallibilitas: futuroꝝ ſcitoꝝ: cõtin
gentie: obſiſtat. Id quod diuus Thomas latius ediſſe
rit: vbi in hanc ipſã ſentẽtiã: haud difformiter ſubſcrip-
ſit. Scientiaꝫ dei veraꝫ non exiſtere: vbi res hoc modo:
quo eaſdem deus euẽturas prenoſcit: non obtingerẽt.
Cũ igitur totius eſſe cognitor deus: nedũ vnũquemq̃ꝫ
effectũ: ſed et cauſas eiuſdem noſcat. et earundẽ etiam
ad hunc effectũ ordinem neceſſariũ vel cõtingẽteꝫ non
ignoret. Sitq̃ꝫ hic ordo ꝯtingẽtiũ ad proxĩas ſuas cau
ſas vti ꝯtingẽter ex eiſdem prodeãt. quid ni? cũ hec vni
uerſa deus limpide cernat: deus q̃uis cõtingẽtia: cõtin
genter euenire ipſa ſua infallibili intuitiõe: prenoſcit.
Sciẽtie eius infallibili certitudĩe reꝝ hoc modo euenĩẽ
tiũ cõtingentiã: minĩe interturbãte. Id qđ alibi: eodeꝫ
ferme argumẽto explicat: dũ ait. ꝙ cuꝫ vltimi effectus:
gemine ſint cauſe vtpote et prima et proxĩa (vti fructi-
ficationis plante et ſemen: et ſol cauſa extat) nihil pro
hibeat effectũ: ex proxima cauſa contingenter prodire.
q̃ꝫtũuis prima: neceſſaria reſpectu eiuſdeꝫ exiſtat. Cuꝫ
itaq̃ꝫ ſcientia rerũ ſcitaruꝫ cauſa extet remota. nihil ob
ſiſtente: diuine ſciẽtie certitudine. poteſt ob intermedi-
as: proximioreſq̃ꝫ cauſas: nihilominus effectus cõtin-
genter prodire. vti q̃ꝫtũuis: neceſſarius ſit ſolis mot⁹.
nequaq̃ꝫ tamẽ: planta: neceſſario fructificat: ob vicinio
res cauſas: ex quibus fructus cõtingẽter nõ neceſſario
exprimitur. Liquet ergo ex vniuerſis his: quia rerũ fu-

Cõtingẽtiã. Arguticle ꝙ res:

turarum contingẽtia: nequaq̃ꝫ elabi poteſt p̄ſcientiam
Imo q̃ꝫtũuis cognitio dei de futuris ſit infallibilis et
certiſſima. nihilominus a rebus non tollitur contingẽ
tia: quo circa: omniũ penitus: certa eſt: et omniũ comp̄
henſiua: diuina prouidentia.

Caput Septimũ.

Aduerſus predicta videlicet ꝙ omnia in decurſu tẽpo-
ris exiſtẽtia: ſint eternitati preſentia: Arguitur.

ſ
Ed quãdo infallibilis p̄ſcientie p̄uidentieq̃ꝫ
certitudo: hoc ipſo figi: ⁊ niti: perhibeẽ. ꝙ tot⁹
tẽporis decurſus: oĩaq̃ꝫ in eodẽ exiſtẽtia. ſint
ipſi eternitati: dei p̄ſentanea. ac per hoc velut p̄ſentia
a deo certa et infallibili cognoſcãtur ſciẽtia. Icccirco: li
quidioris intelligẽtie grã contra idipſum argumẽtanẽ
alij Primo ſic. Sicut de⁹ eſt formaliter eternus. Ita ⁊
inmẽſus: ergo ſicut ĩmenſitate: attingit ſolũ p̄ſentia lo
ca. Ita et eternitate ſolũ p̄ſentia tẽpora. Secundo cre-
atura futura: nihil eſt in ſe: ergo nequit fundare reſpe-
ctum realis preſentialitatis aut coexiſtentie ad deum
in ſua eternitate. Tertio. Quia ſi eſſet: nõ eſſet rei: non
p̄ceſſiſſet duratiõe eſſe eius: ergo nec creari res poſſent.
Quarto: Si deus coexiſteret ipſi nũc temporis: eſſet ſi
mul cum eo: ergo vtrũq̃ꝫ eſſet in aliqua menſura cõmu
ni quod falſũ eſt. Quinto. Impoſſibile eſt eſſe attingẽs
indiuiſibile: et attingibile diuiſibile et continuũ: et at-
tingentiam non eſſe diuiſibilem. ſicut videmus centrũ
attingere diuerſa puncta circũferentie diuerſis lineis.
Ratio autem eſt: quia attingentia vel p̄ſentialitas eſt
habitudo. ergo multiplicatur ſm multiplicationeꝫ ter-
minorũ: ergo eternitas nõ poteſt totũ tẽpus attingere

ſimplici attingētia. Sed neqꝫ attingētia īdiuiſibili: qꝛ
vel iſta maneret ſm oēs ſuas partes: et ſic ſtaret relatō
abeūte termino. Aut nō: et ſic deꝰ in attingēdo ſuccedet
nec erit totus ſimul eternꝰ: ergo nullo modo eternitas
attingit. Sexto ſi Antichriſtus coexiſteret deo hāc rela
tionē coexiſtētie mēſuraret eternitas aut tēpus p̄ſens:
aut futurū. Nō primū cū ſit creatura nec ſecūduꝫ quia
tempus preſens nō mēſurat niſi p̄ſentia. neqꝫ tertium
qꝛ illud tēpus nō eſt. Septimo. Creatio aīe Chriſti ē
quedā creatura: et nō eſt actu preſens deo: ſi eſt futura.
Nā eſſet v̄tuti creatiue actu cōiūcta. et ꝯſequenter illa
aīa nūc crearet̄ qđ eſt falſū. Octauo p̄ſentialitas crea
ture ad deū et ecōuerſo: eſt ex tēpore: cū ſequat̄ poſitio-
nē actualē creature. ergo nō ꝯuenit deo ab eterno. No-
no Futura nō exiſtūt: ergo nō coexiſtūt. His alijſqꝫ ar-
gutiolis nitūtur cōuincere aduerſarij: ꝯtrariū eius qđ
in capite p̄cedenti perhibuimus. videlicet omnē tēpo-
ris decurſū reſqꝫ in eo exiſtētes: p̄ſentes eſſe eternitati
vel potius deo in eternitate exiſtēti et eius cognitioni.
Sed illis minīe obſtantibus: ſiſtimus in p̄ſcripta diui
Thome ſnīa. Res videlicet om̄es q̄ꝫtūuis varijs tēpo-
ris ſpatijs diuerſificet̄. illas tamē cūctas: ſub vno eter-
nitatis nūc: deo eſſe: eiuſqꝫ ītuitui p̄ſentes. Vn̄ ꝛ argu-
mēta: diſſoluturi. dicimus ad p̄mū. Negandā eſſe īmen
ſitatis et eternitatis ſimilitudinē: qꝛ eternitas ꝯſequit̄
actuale eſſe diuinitatis ꝛ exiſtentiā q̄ equipollēt in du
rando infinite duratiōi ſucceſſiue. ſi illa eſſet. vn̄ ſimul
attingit: quecūqꝫ illa poſſet attingere. Inmēſitas aūt
nō dicit aliquid equiualēs alicui infinito ſucceſſiuo: ſed
aliquod nullo modo terminatū. ꝛ ideo nō oportet: ꝙ at
tingat deꝰ per īmenſitatē loca nō exiſtētia: eis coexiſtē
do. Ad ſecundū dicimus creaturā futurā ſolū pro eo tē

pore in quo eſt: aliq̄d fūdare realē relationē. Unde futu
ra cras fundat pro craſtina die: non pro hodierna. Nec
mirandū: ſi dicat̄ ꝙ Antichriſtus eſt in aliquo tempore
quod nobis futurū eſt. Cū ly eſt: importet tēpus p̄ſens.
q̄r in p̄dictis locutiōibus accipitur pro ly eſt: ly fuit. ⁊ li
erit. ſicut cū dico ꝙ prima pars motꝰ: eſt ī prima parte
temporis et vltīa in vltima. Nā ſi partes tēporis cōpa
rantur ad totū ex eis ꝯſtitutū: q̄libet dicitur eſſe etiam
ſi ſit preterita vel futura. Si vero vna cōparet̄ ad aliaꝫ
nō dū ſimul ſunt: ſed vna dicitur prior alia: ⁊ vna dicit̄
eſſe: non alia. Ad tertiū Negatur ſequela videlicet: ꝙ ſi
oīa ſunt deo p̄ſentia. ꝙ ergo res creari non poſſit. Deus
ēm̄ nō attingit futurū pro p̄ſenti inſtanti: in quo nō eſt
ſed pro aliquo ſequēti. Nec huius creatio eſt ꝯiūcta vir
tuti creatiue pro illo inſtāti: ſed pro alio. Quis tam hoc
q̄ꝫ illud inſtās ſit deo p̄ſens. Memiſſe tamē oportet: ꝙ
tametſi p̄ſentialitas: ſit relatio equiparātie: nō tamen
oportet ꝙ in vtroqꝫ extremoꝝ ſit realis. Ad q̄rtū dicīꝰ
Nō aliqua duo ſunt in vna mēſura dupliciter. Scilicꝫ
quia vna mēſura eſt vtriuſqꝫ: et q̄r eadē mēſura claudit
vtrūqꝫ. Prīo modo negat̄ falſitas cōſequētis. Secūdo
vero modo negat̄ principalis ſeu vltīa ꝯſequētia: ſcilicꝫ
ſunt ſimul ergo in vna mēſura. Ad q̄ntū. Negāꝰ primū
antecedēs: loquēdo de attingētia ex parte attingentis
indiuiſibilis. ſicut etiā multe linee in cētro nō differūt
Ad probationē negat̄ ꝯſequentia. Ex parte aūt attingi
bilis ſūt multe ſm̄ multitudinē pūctoꝝ in circūferētia
vel partiū in tēpore. Idē dicitur de p̄ſentialitate anīe
ad multa corporis mēbra. Poteſt tamē etiā dici: ꝙ iſta
attingētia eſt multiplex ſm̄ multitudinē terminorū ex
parte creature et nō permanet vna niſi ex parte funda
mēti. Nec tū̄ ſeq̄tur ꝙ deus attingat ſucceſſiue ex parte

ſui. ſed ꝙ attigat ſucceſſiua per attingētias ſucceſſiuas
ex parte termini: et non ex parte fūdamēti. Ad ſextū de
coexiſtentia Antichriſti dicit̄: ꝙ illa relatio eſt realis et
menſuratur tempore mēſurante Antichriſtū tanq̄ȝ mē
ſura propria. Oppoſita aūt relatio eſt rationis tantuȝ.
nec menſurā habet: aut habet eam que eſt ſibi oppoſite
relationis. Et tempus futurū nō eſt actu comparatuȝ
ad menſurā reſpectu cuiꝰ dicit̄ futuruȝ: ſecus ſi cōparet̄
ad deum. Ad ſeptimū quoqȝ de anime Antichriſti crea
tione. Dicitur per minoris negationē: quinymo illa pa
ſſiua creatio eſt deo actu preſens: non in menſura qua
loquimur: ſed in ea que poſt illā futura eſt. Nec ſequit̄
ergo deus creat animā illaȝ: quia ly creat denotat tem
pus preſens in quo loquimur. Quod ſi a tali cōnotati
one abſtrahat. Dico: ꝙ deus illam animā creat in tem
pore futuro: quo ad nos: et deo preſente. Sed obicitur e
cōtrario: Primo qȝ ſequeretur ꝙ tempus futuȝ ⁊ preteri
tū eſt. Dicendū. Negetur cōſequētia ſi ly eſt cōnotet tē
pus in quo loquimur. Sic eniȝ neqȝ Antichriſtus: nec
tempus eius eſt. Secūdo obijcitur quia videtur ꝙ oēs
tēporis partes ſint ſimul: ſunt em̄ om̄es preſentes vni
tertio. Dicendū. Om̄es partes tēporis ſūt priores aut
poſteriores comparate ad inuicē ad motū et ad magni
tudinē: ſed non comparate ad deū. Nec ſequit̄ ſi ſint p̄
ſentes et coexiſtentes tertio: ꝙ et inter ſe ſint. Nam ca
put et pedes ſūt anime preſentia et nō ad inuicē. Poſt
hac ad octauū quoqȝ dicitur concedēdo cōſequens ad
aliquē ſenſum. Cōuenit em̄ aliquid eternaliter deo du
pliciter: ſcilicet quia competit ei pro quacūqȝ menſura
vera vel ymaginabili. Et quia cōuenit ei pro tota eter
nitate et non pro eius parte. Primo modo nihil ei con
uenit qđ reſpectū dicat ad creaturam. Secus ſecundo

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0124-8

modo: licet ergo iſta preſentialitas nō ſit eterna: tamē
deo eternaliter competit ſecūdo modo: ſicut et oīs re
ſpectus. Ad nonū poſtremo dicitur: per antecedētis ne
gationez: ly exiſtūt abſtrahente: a cōnotatiōe preſentis
temporis in quo loquimur. Futura ergo exiſtūt: ſed nō
nobis: ſed deo. Diſſolutis itaqꝫ hoc modo: aduerſantiū
argumētis: adhuc priori adheremus ſentētie: perhibē-
tes omnia diuine ſubeſſe et preſcientie et prouidentie:
quanto eius eternitati coexiſtūt omnia: in quocūqꝫ tē
poris fluxu: decurrentia.

Caput Octauū.

Qđ tametſi deus omniū certiſſimā habeat preſcientiā
nō tamen adimit: hac preſcientia: futuroꝝ ꝯtingentiā.

Atqui cū ſecundo loco perhibuimus: dei cog
nitionē: et futurorū p̄ſcientiā eſſe certiſſimā.
pro eo ꝙ ſicuti viſus: etſi de cōtingēti dū id: ī
eſſe poni preſenter cernit: certiſſimus extet. non tamen
illi cōtingentiā adimat: quo minus cōtingenter in eſſe
ceciderit. Ita diuinus intellectus: in eternitatis nunc
quoqꝫ futura: preſenter intuēs. de his certiſſimā habet
cognitionē. minīe tamē eorū futuroꝝ adempta contin
gentia. Cum inqꝫ hec de dei preſcientie certitudine per
hibuerimus. Sunt: qui idipſū: fodicare nituntur. Con
tendentes id minus verū eſſe: et primū ob ea ꝙ cum ſci
entie certitudine nequeat aliqua ex parte rerum cōtin
gentia conſiſtere: in earum exiſtētia: Et primū hoc mo
do. Quia ſequitur deus ſcit: ergo neceſſario erit: antece
dens eſt neceſſariū: probatio ꝯſequentie qꝛ actus ratio
nalis nō diſtrabit̄: ꝓpter materiā ſuper quā trāſit. ſicut
loqui nō diſtrabitur: ſi trāſeat ſuper hoc qđ eſt me loq̄.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0125-4

Sequit᷑ em̄: dico me nihil dicere: ergo aliq̄d dico: ergo
a ſimili ſcire nō diſtrahit ꝓpter materiā ſuper q̄ trāſit.
ergo cū ſcire dei ſit ſimpliciter neceſſariū: non diſtrahit᷑
ab hac neceſſitate: ꝓpter hoc ꝙ trāſit ſuper ꝯtigēs. Pre
terea ſc̄do. Om̄e ſcitū a deo fore: neceſſario erit. a eſt ſci
tū a deo: ergo maioꝛ eſt vera ꝓut eſt d̄ neceſſario: qꝛ p̄di
catū de neceſſitate ineſt ſubiecto. et mioꝛ ineſt de ineſſe
ſimpliciter: qꝛ ꝑ eternitate vera. ergo ſeq̄tur ꝯcluſio de
neceſſario. Tertio nā futurū ꝯtingēs vt poſituz actu in
certo tēpoꝛe p̄ſens: nō tribuit diuio intellectui: vt certi-
tudinaliter ab eo cognoſcat᷑. Ille em̄ intellect⁹ mēſura-
ret᷑ a reb⁹ a quib⁹ acciperet certitudinez Ergo neq̄ hoc
facit vt poſitū actu p̄ſens ſit eternitati. Quarto nā iſte
modus dicēdi nō aſſignat: q̄d ſit deo ratio attingēdi fu
turū cōtingēs vt preſens: ergo nihil facit. Et ſi dicat᷑: ꝙ
vtiq̄ aſſignatur. qꝛ diuīa eſſentia eſt omniū rep̄ſenta-
tiua. Cōtra primo ſic. Nā idee ſimpliciū terminoꝛū in
rep̄ſentādo abſtrahūt ab eſſe et non eſſe: ſicut et ſpecies
roſe: illā rep̄ſentat: etiā ſi nō ſit: ergo non ducūt in noti
ciā rei vt preſens eſt. Et ſi dicat᷑ (per negationez antece
dentis) ꝙ ſpecies roſe in me rep̄ſentat roſam ſolū q̄tū
ad naturā ſpeciei. ſed ydea eius in deo rep̄ſentat illam
ſiue ſit ſiue nō ſit: oīa eius accidētia. et per eā ꝯgnoſcit᷑
roſam eſſe in tali tēpoꝛe: et in tali non. et hoc certiſſime
vti diuus Thomas aſſerit latius de veri. Contra inq̄t
quia talis repreſentatio eſt poſſibilis eſſe: etiā ſi res nō
eueniat. ergo per eā res determinate neſcitur. Dicitur:
ſi aliqua res nō ponat᷑ aliquādo. dico ꝙ ydea nō rep̄ſen
tat illam poſitā: ſed non poſitā. Preterea Secūdo con
tra ydeas. Nam cōplexio in tali vel tali nūc ponēda vl'
poſita: non poteſt rep̄ſentari per ſimilitudinē: que non
maneat: dato ꝙ cōplexio non ponat᷑: alioquī nō poſſet

habere ſilr̃itudinẽ falſaz. Nulla aũt ſilr̃itudo talis idest i.manẽs renõ manẽte ducit ĩfallibiliter in noticiã rei. ſeu talis cõplexionis: cũ poſſit eſſe falſa ergo deus non ꝯgnoſcit futura per ideã repñſentantẽ cõplexionẽ in tali nũc ponendã. Preterea quĩto. Pñcipaliter adhuc deꝰ nõ cognoſcit futura certiſſime: ob pñſentiaz ad nũc eternitatis: probat̃. Quia ſi deus intuet̃ eiulatus dãnatoꝝ vt preſentes. aut ergo in diuĩo intuitu ſunt finiti aut infiniti. Nõ primũ: qꝛ poſt aliquã finitã durationez non eiularẽt. Neqꝫ ſecundũ qꝛ infinitas ⁊ pñſentialitas mutuo ſibi repugnãt. Sexto: Omĩs ꝓpoſitio ſcita eſt vera: vt eſt ſcita. Sed aliqua ꝓpoſitio de futuro: vt ſic eſt ſcita ergo vt ſic: eſt vera et neceſſaria. et ꝯſequẽter futuritio ẽ inuariabilis: et nõ ſolũ preſentialitas. Probat̃ aũt minoꝛ qꝛ iſta: hoc erit eſt de futuro: ⁊ vt ſic cõcedis eã ſcitã a deo. ergo vt ſic eſt neceſſaria. Septimo ex noticia attĩgente rem vt pñſentẽ pñteritã vel futurã: poteſt inferri. ꝙ res eſt in pñſenti vel fuit: vel erit: nõ ſolũ in pñſenti eſſe viſibili. quo videt̃: ſed etiã ĩ ꝓprio eſſe. Sicut video ſedere ſoꝛtẽ in pñſentialitate ſua: ergo ſedet in ſe. ergo ſi deus vidit eternaliter ſoꝛtẽ ſedere: in ſua pñſentialitate: ab eterno: pñſentialiter ſedit in ſeipſo. His aliiſqꝫ ratiõibus nitũtur cõuincere. Primũ nõ conſiſtere ſimul: certiſſimã ſcientiã et rerũ cognitarũ in om̃i ſua exiſtẽtia ꝯtingentiã. Nec ſecũdo: ſimul cuz diuĩe ſciẽtie certitudine ſtare rerũ cõtingentiã. ob rei: ab eterno: in diuino cõtuitu habitã preſcientiã. Sed illis minĩe obſtantibus dicimus vt antehac: latius recenſuimus. vñ et argumẽta diſſoluimus hoc modo. Ad primuz nãqꝫ dicit̃: ꝙ antecedens nõ eſt neceſſariũ ſimpliciter: et cũ probat̃: qꝛ actus rationalis nõ diſtrahit̃ ſuper quãcũqꝫ materiã. Dicendũ ꝙ licet nõ diſtrahat̃ quin ſtet ſcḋm ſe: et ſic eſt ſẽper neceſſa

Argutie q̄bꝫ cōtēditur nō cēſta.

rius. tamē poteſt ſibi ſubeſſe nō neceſſariū aliquod. ⁊ ſic
ſm quid poteſt eſſe nō neceſſarius. et hoc maxime ſi ſit
actus qui poteſt reſpicere diuerſa obiecta. Ad ſecunduꝫ
dicitur ꝙ illa mixtio nō valet: niſi illa minoꝛ: ſit de īeſſe
ſimpliciter: et hoc non tantū: ꝙ ſit vera pꝛo omni tēpo-
ꝛe: ſed ꝙ ſit neceſſario vera. et foꝛte opoꝛtet ꝙ ſignificet
ſubſumptuꝫ per ſe cōtineri ſub medio. Sufficit ergo ad
ꝓpoſitū: ꝙ opoꝛtet eā neceſſario eſſe verā: et ꝙ hoc requi
rat̄ liq̄t in iſta inſtātia. Omne quieſcens neceſſario nō
moueť: lapis in centro terre eſt quieſcēs ergo de neceſſi
tate nō mouetur. Cōcluſio nō ſequiť: et tamē minoꝛ ſē-
per eſt vera: nō tamē neceſſario vera. Poteſt em̄ deꝰ nō
ſcire a: ſicut poteſt nō velle a: pꝛopter ꝯtingentiā: q̄ pꝛio
eſt in volūtate ad obiecta ſecūdaria: et ex hoc cōcomitā
ter in intellectu. Ad tertiū diciť: ꝙ non intendimus id
videlicet ꝙ p̄ſentia rei det certitudinē cognoſcenti: cuꝫ
pꝛioꝛ ſit cognitio: q̄ꝫ p̄ſentia vel rei exiſtētia. Sed diciꝰ
ꝙ cōtingēs nō poteſt ſubdi certe cognitioni niſi vt p̄ſēs.
Sic em̄ habet determinationē et certitudineꝫ: quā exi
git certa cognitio. Hinc ad ſecundū in quo cōtendebať
cōtra ydeas: ꝙ cōplexio in tali vel tali nūc ponēda vel
poſita: nō poſſit rep̄ſentari per ſimilitudinē: que nō ma
neat: dato ꝙ cōplexio nō ponať ⁊c. Dicitur. ꝙ in re non
ſunt cōplexiōes terminoꝝ vt ſupponiť. ſed ſolū vnitas
cōplexioni coꝛreſpōdens. hoc tamē dato negať minoꝛ.
et pꝛobatio pꝛocedit de ſimilitudine creata. Illa enim
falſa eſt ſi cōplexio in re nō ponať. nō aūt de ſimilitudi
ne increata: qꝛ ſi nō ponať nō rep̄ſentabit: illā poſitaꝫ:
ſed nō poſitā. licet nō poſſit rep̄ſentare aliq̄d ī tali nūc
ponēdū ⁊ poſt nō ponēdū. erit aūt eadē ydea: ⁊ nō falſa.
Ratio aūt iſtoꝝ eſt (inq̄t B T de veri) qꝛ nos per diuer
ſas ꝯceptiōes intelligiꝰ p̄ſens p̄teritū et futurū. Ideo

trāſeunte re: falſa eſt noticia: que de pterito habebat. Secus eſt in deo: vnde etiam dicit a beato Thoma ꝙ ſi aliqua res poneret preter illas quas deus puidit ventu ras: nō fieret additio alicuius ſpeciei ad diuinū intelle ctū. ſed eſſet alius reſpectus diuīe eſſentie ad illā rez. et ita in hoc noſtro ꝓpoſito dicendū. Hinc quoqꝫ ad quītū de eiulatibus obiectū: dicimus. ꝙ ſunt infiniti pſentes eternitati: et nō ad inuicē. vnde nō eſt infinita multitu do ſimul in actu: ſed in potētia: ſicut etiā dies anni oēs ſunt ſiml' pſentes deo: ſed nō inuicē: ſed ſimul. coexiſtūt aūt futura eternitati: nō in tempore: in quo ſūt futura ſed in eo in quo ſunt preſentia. Ad ſextū dicitur: ꝙ deus cognoſcēdo futurū: duo cognoſcit. ſcilicet eſſe futuri i ſe: et eſſe eiuſdem in ſuis cauſis: quo dicit futuruz. ſed non cognoſcitur certe niſi ratione primi. Negetur ergo mi nor. Ad probationēqꝫ dicit: ꝙ iſta ſcilicet hoc erit eſt de futuro: et ꝙ eſt ſcita a deo: ſed nō ratiōe futuritiōis: ſed pſentialitatis: et eodem modo eſt neceſſaria. Et dico ꝙ futuritio eſt quidē variabilis: ſed ratiōe pſentialitatis ſolū. Poſtremū ad vltimuz dicit: Nō aliquid dicit eſſe preſens dupliciter: ſcilicet qꝛ eſt pſens in rerū natura: ꝑ illa menſura pro qua enūciatur preſens. Ita ꝙ eodem tempore mēſuratur locutio et rei exiſtētia: et quia atti gitur ab aliq̄ actuali menſura: ſiue illa ſit euū: ſiue eter nitas: ſiue tempus. Primo ergo modo futurū eſt futuꝝ et nō preſens: ſed ſecūdo modo eſt preſens. Deus autez attingit futurū vt preſens ſecūdo modo: nō primo. ſiue vt preſens ſibi: nō nobis. Primo ergo modo ꝯcedit an tecedēs et negat ꝯſequēs. Scdo aūt modo: ecōuerſo. vl' pōt dici ꝙ antecedēs eſt verū: de noticia creature q̄ nō poteſt ſimul attingere rem in ſe: et in ſua cauſa. Nō aūt de ea que ſimul attingit vtrūqꝫ.

diſſoluūtur. ꝙ cū īfallibilitate

Capur Nonum.

Contendiť hic: aliquoꝝ argutijs: infallibilitatē ꝓui
dentie: excludere contingentiam.

Um vero etiā perhibuimus: ſimul cū infalli
c bilitate: diuīe preſciētie ꝓuidentieq;: ſtare
rerū futurarū: ad vtrūlibet ꝯtingentiā: pro eo
ꝙ niſi deus: rē modo quo euēit: agnoſceret. nequaq̄ re‑
cte omniſciens appellaretur. Veniūt aūt extra cōtra‑
uerſiā res quedā: ꝯtingēter. vti et quedā neceſſario. q̄re
vtraſq;: neceſſe eſt deuz preſcire abſq; eo tamē: ꝙ illius
ſcientia fallatur: verū aduerſus id quoq;: quidaz ꝯten‑
dūt nixi: argutiolis ſuis cōprobare. Infallibilitatē pro
uidentie: nequaq̄ cōpati ad vtrūlibet rerū cōtingētiā.
et id quidē Primo ſic: Nā ſcientia infert ſcituz per ꝯſe
quentiā bonā: q2 ſequitur. Scio hec eſſe: ergo eſt. Et in
ꝯſequētia bona ſi antecedēs eſt īmutabile ⁊ ꝯſequēs cū
ergo diciť deus ſcit aliquid futurū: ergo erit. Antecedēs
eſt īmutabile ſi ſciētia dei ſit immutabilis ergo et conſe
qnēs. Preterea cognoſcere poſſe aliquid aliter q̄ ſit: eſt
poſſe decipi: ⁊ ſimiliter poſſe agnoſcere ꝙ res aliter erit
q̄ erit. ſed ſi res nō eueniūt neceſſario de9 poteſt aliter
ſcire res q̄ erūt ergo poteſt falli. Preterea tertio. Naz
ſic arguēdo. Omē ſcitū a deo: de neceſſitate eſt eſſe veꝝ
Sed hoc cōtingēs futurū eſt ſcitū a deo: ergo. Maioꝛ ē
de neceſſario: minoꝛ vero de ineſſe. ergo ſm regulā prio
ꝛiſticā ſequitur cōcluſio de neceſſario: et ꝯſequēter nece
ſſario euenit illud. Quarto. Omis cauſa neceſſaria que
impediri nō poteſt: inducit neceſſitatē in effectu. Sed
ſciētia dei eſt cauſa neceſſaria: minīe impedibilis ergo.
Ob has iſtiuſmodiq; ratiōes alias: quidaz permoti in

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0130-2

Preſciētie nō poſſit ſtare

aliā cōceſſerūt reddende ratiōis cauſaȝ. cur ſcilicet deꝰ cognoſceret futura cōtingētia ſua infallibiliter certiſſia ſciētia. In hāc videlicet: ꝙ neqꝫ per preſentiā: neqꝫ per ydearū repſentationē: deus cognoſceret futura cōtingētia: ſed ex hoc ipſo quia ab eterno ſue volūtatis cognoſceret determinationē. Vti primo: aiūt: ſupponere ſe qꝛ totius ꝯtingētie prima precipuaqꝫ cauſa: ſit volūtas diuina. Ex quo ſic arguendū putāt: Intellectus diuinus ab eterno cognouit determinationē diuine volūtatis: vt nō impedibilē. ſed volūtas diuia: cū ſit prima cauſa totius ꝯtingentie: ab eterno determinat oīa futura cōtingētia: cognoſcēdo determinationē volūtatis ſue. Ex quo ipſi:met quedā ſubinſerunt dubia. Primū ꝙ ex dictis videat̄ ꝙ deus determinet volūtatē meaȝ ad actū meritoriū: qui eſt actus cōtingēs: ⁊ ſic tollitur libertas arbitrij. Secundū quid ſit cauſe cur plus determinent ad bonū: Petrū qꝫ Paulū: cū petrus ⁊ paulus ſic ſe habent ꝙ nullū impedimentū ex illis inferat̄: excipiendo talē determinationē. Ad quorū primū reſpōdent: ꝙ cū deus determinet hūc ad bonū: nō propter hoc tollitur libertas volūtatis: quēadmodū in ſanctis et ꝯfirmatis ponit̄ gratia. Ita ꝙ nō poſſūt mortaliter peccare ſtāte tamē arbitrij libertate. Ad ſecūduȝ quoqꝫ reſpōdent: topice: per Cōmētatorē q̄rto Metaphiſice perhibentem: ꝙ indiſciplinati eſt querere oīm cauſas. Qꝺ magiſter ī ſecūdo dicat. Nō eſſe querendā diuīe volūtatis cauſaȝ: Auguſtino perhibēte Cur hūc trahat: illū relinquat: noli interrogare: ſi nolis errare. Hec inqꝫ hij dicūt: qui ꝓrꝫ ori noſtre ſentētie de infallibilitate diuīe pſciētie: in ordine ad cōtingentiā: obſiſtūt Sed nos ab eiſdeȝ quoqꝫ querimus. Cum in oīm actiōe: intellectꝰ noſter intelligatur vt dirigens: volūtas vt imperans: et potentia vt

exequēs:et nos inuiſibilē dei actionē ex viſibili arguere
et internoſcere(quantillū id ſit)iuuamur ⁊ manuduci
mur.cum ſimiliter etiā diuina voluntas nō ſe determi
net niſi pꝛe directa ab intellectu.querimus ergo:per q̇d
dirigitur:voluntas. et qua determinatione vel indice:
ratio voluntatē dirigat.vt hec ſe ad hāc potius q̄ꝫ illaꝫ
determinet.et hoc diſquirētes eo deueniemus:vt ꝑma
certitudo:et limitatio:et cortitudo: et īfallibilitas.ma
gis in intellectu:⁊ pꝛincipaliſſime:reperiatur. q̄ꝫ ꝙ ille
hinc certiſſimus ſit:ꝙ volūtatis noſcat determiātionē
Vnde hec dicentes:nō explicant: ſed magis implicare
videntur queſtionē.quod alibi latius recenſetur. Iccir
co:nihilo his curatis:in pꝛioꝛi ſiſtimus Acquinatis ſē-
tentia.ꝙ ſimul cū infallibili ꝓuidentia ſtet futuroꝛum
contingentia.ob id ꝙ res non in futuritione:ſed in ſua
cognoſcitur pꝛeſentia. Vnde et ad ratiōes dicimus.pꝛi
mo et ad pꝛimū ꝙ eodem modo eſt īmutabile cōſequēs
ſicut antecedens:quod eſt īmutabiliter veruꝫ:ſoluꝫ pꝛo
illa menſura qua ſubicitur diuine ſcientie:pꝛo tempoꝛe
pꝛecedente poſitionē eius.Sic em̄ ſcitur futurū:⁊ īmu
tabiliter eſt futuruꝫ:nec tamē ſequitur ꝙ ſit hic aliqua
neceſſitas abſoluta per aliquā menſurā. Ad ſecundum
dicit̄:ꝙ poſſe cognoſcere aliquid aliter q̄ꝫ eſt:habet du-
plicē ſenſum:ſcilicet compoſituꝫ: qꝛ ſcilicet totū hoc eſt
poſſibile:vt res ſit et pꝛo tunc cognoſcat̄ aliter eſſe:⁊ di-
uiſum.quia ſcilicet res taliter eſt:⁊ poſſibile eſt ꝙ aliter
cognoſcatur. Pꝛimo modo concedit̄ maioꝛ et negatur
minoꝛ.Secūdo vero modo ecōuerſo: Sicut em̄ ſtant ſi
mul ſic eſſe:et poſſe aliter eſſe. Ita ſic eſſe et poſſe aliter
cognoſcere.Vnde ex hoc nō ſequitur decipi. Ad tertiuꝫ
dicitur ꝙ ſi maioꝛ eſt ꝯpoſita argumentū nō valet. Si
vero eſt diuiſa ē falſa. Ad q̄rtū dicēdū:ꝙ maioꝛ eſt vera

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0132-3

ſolū quādo talis cauſa habet neceſſariā habitudinē ad
effectū. nō aliter: niſi ſit ſermo de neceſſitate ſuppoſitio
nis. qua neceſſitate nōnulla neceſſario euētura infalli-
biliterq; ad alterā cōtradictiōis: determiata eſſe ꝯfite-
mur. abſq; tamē ꝓuidentie excluſiōe: aut abſolute nece
ſſitatis erga talia prouiſa ipreſſiōe. Quo ſic liq̄do iterū
atq; iterū ꝯſtet: q2 nihilo aniaduerſis: cōtradicentū ra
tionellis et argutiolis: ad oīa ſe diuina extēdat ꝓuiden
tia imutabiliter infallibiliter: certa et determiata. abſq;
eo tamen ꝙ ab vniuerſo: rerū excludaꝛ ꝯtingētia: quod
nos toto hoc vſpiā: ferme libello: perſuaſiſſe cōtendeba
mus: et nūc quoq; aſſecuti ſumus: ei9 auſpitio. q̄ a fine
ad finē pertingens fortiter oīa diſponit ſuauiter.

Caput Decimū.

Qd non omniū philozophantiū diſcors eſt a fide de ꝓ
uidentia opinatio. quinymo quedā ſit inter illos: fide-
leſq; concordia reperienda.

At quādo etiā: referēte in ethicis Areſtotele:
ea q̄ ſunt: ei ꝯſonāt: que ſūt: hoc eſt. verū: oīe
vero cōſonat: falſo aūt citius diſſonat verū:
philolozophorūq; pleriq;: qui poſt Anaxagorā cū Pla
tonicis philozophati ſunt: et multa et p̄clara: de diuiā
perhibuerūt ſcriptaq; reliquerūt ꝓuidētia: q̄ diu9 etiā
Aurelius veluti ab iniuſtis poſſeſſoribꝫ: ad nrā iubet do
ctrinā reuocari. vti et egiptios p̄ciſis fūmitatibus: iſra
heliticis miſceri ꝓpheta annuit: qd diuus Hieronim9 d
peregrinis et hnicorū doctrinis: in noſtrā eruditionē de
ſumēdis inandiendū ſcripſit. Idcirco: tametſi illos to
to abigēdos campo cenſeamus: qui mundum nulla pu
tabant rectore gubernari: eos tamen: qui conformiter

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0133-8

vere philozophantibꝫ quicpiā attulere. tāetſi: nō vndi-
quaqꝫ: metā veritatis chriſtiane: de ꝓuidētia ꝯtigerint
explodere non cōtendimus. verū nūc quo nā pacto: no
biſcū cōcordent̄ magis intentare moliri. Id aūt cōpen
dario fieri arbitramur per quādā prouidētie diuiſionē.
Prouidere equidē: in vaſto ſcripturoꝝ campo: offendiꝰ
alios: alijs trifariā. Primo videlicet executiue: quo mō
philozophi (quorū in ꝑſentiarū cōcordiā intentamus)
generabiliū corruptibiliūqꝫ regimē prouidentiāqꝫ ce-
leſtibus tribuūt corporibus. dicēte Cōmētatore: factuꝫ
eſſe calorē in terra ex ſolis calore: aliarū ſtellarū calore
admixto: calidoqꝫ celeſti cooperante. et iccirco ſol luna
qꝫ vite extent principiū cuiuſlibet: in natura viuentiū.
quod latius dearticulatū quiſqꝫ penes aſtrologos offē
det. qui cōpertū habere ſe iactant: virtutē ſuperioruꝫ (a
quibus infera hec propagent̄) geminā eſſe. vnā videlicꝫ
vniuerſalē: orbis primi et ſtellarū: motu lumīe influen-
tia et figura quoqꝫ in inferiora operantē. Aliā vero con
tractam magis et particularem: que ſigillatim: ex vna
quadragintaocto geſtaminū imagine: depēdet. dicente
Ptolomeo vultus huiꝰ ſeculi celeſtibꝫ ſbiectos vultibꝫ
hoc eſt inferioris mūdi animātia: plantas et ſi qd eiuſ-
modi: omne ex celeſtibus depēdere. Adeo: vt ſapientes
imaginū: mirabilis: virtutis effectores ſiue ſculptores
planetarū motū: introitūqꝫ eorū in ſigna potiſſimū ob
ſeruarēt: ꝙ illorū virtutē planetaꝝ ymagines ſculptas
tum ſibi deſumere putabāt a planetis: efficiendi. Cum
celeſtis Scorpio ſit (vt aſtrologi aiūt) qui ſubceleſtibꝫ
dominent̄ ſcorpionibꝫ. dicente Hermete Enoch ſeu Mer
curio. quālibet maris arenarum: ſuū retinere ſidus: ad
eiuſdem incrementū. Quāto illud amplius in perfectiori
bus animātibus: ymo homibus fieri cōiectabile. in his

videlicet omnē vim a ſuperū muneribus participatam
eſſe. hoc eſt a demōibus: vti et Platonici cenſent: ob va
rietatē inferiorū: his demonas prepoſitos: ſicuti prece-
denter recenſuimus. quibus etiā demoniacis virtutibꝫ
oīa hec inferius plena antiqui cenſuerūt: aduſqꝫ terre
centrū: vbi ob radioꝝ celi: ſtellarūqꝫ collectionē: ſinodū
deorū coactā perhibuere. Quatenꝰ hinc ꝯſtet: qꝛ haud
informiter dictū ſit. primo loco prouidentiā fieri a cele
ſtibus corporibꝫ: ſed executiue. Secundo vero prouidet
aliquibus: imperatiue quo modo philozophi orbiū mo
tricibus gubernationē prouiſionēqꝫ in hec inferiora tri
buūt. que ſuo imperio et appetitu orbes dimouētes: ꝗc
quid ſub orbibus eſt pariter tamē illis ipſis a ſe motis
orbibus: mouēt: gubernāt: et tuent. dicēte Cōmētatore
Naturā facere aliquid perfecte et ordinate. quāuis nō
intelligat: quaſi eſſet rememorata ex virtutibus agētibꝫ.
Id quod Platonici putarūt: dū arbitrati ſunt: inferio
rū formas a ſecūdis dijs donari. dicētes deū deoꝝ ſemē
tem eis generatiōis dediſſe. vti hinc formas yle indāt
⁊ imprimāt: celeſtiū corpoꝝ ſubſeruiēte miniſterio. Qð
etiā Cōmentator voluiſſe videtur: dū cōmento decimo
octauo duodecimi metaphiſice: ait. ꝙ calores generati
ex caloribus ſtellarū generātes quālibet ſpetiē anialiū
habēt menſuras proprias illius orbis: ex quātitatibus
motuū ſtellarū: et diſpoſitiōibus earū ad inuicē in pro
pinquitate et remotione: ⁊ iſta mēſura ꝓueniat ab arte
diuina intellectuali: que eſt ſimilis vni forme vnius ar
tis principalis ſub qua ſunt artes plures. Iſtas auteꝫ
proportiones et virtutes que fiūt in elemētis a motibꝫ
ſolis et aliarū ſtellarū. ſunt he quas Plato (inꝗt Auer
rois) reputat formas: et eas intēdit: ſed lōge īſpiriebat
illas ⁊c. Que catenus huc accerſimus: vt cōprobemus

orbiū motrices hec inferiora gubernare imperatiue:qui
eſt ſecundus gubernādi ſiue prouidedi(quem deſcribi-
mus)modus. At tertio directiue:quidā etiā prouidere
perhibentur a philozophis.et id ſingulariter ab eiſdez
tribuitur primo principio:ſiue diuine arti. Intelligen
tes em̄ orbiū motrices diuinā artē:ad illos:in ipſis re-
lucentes effectus.celos: celeſtiūqꝫ celorum ſperas ſiue
orbes:dimouēt. Arbitrati hinc:philozophi:euidentiori
bus argumētis īſinuari.quia habeat deus de oībus ſol
licitudinē et curam. Quod hinc explicatius deprehen-
ditur.ꝙ cōmento 38 duodecimi Metaphiſice Cōmenta
tor ſubſequenter ſcripſit. Moueri celū primū a motore
primo ſecundū deſideriū:vt illi pro poſſe aſſimiletur:ſi
cuti omnis amans moueri ſolet:quo ſuo amato ſimile
tur. Alia vero celeſtia corpora:ſecundū deſideriū ad pri
mi corporis motū:quo circa ⁊ geminū motum planete
habere perhibentur. Vnuz quo inferiora ad generatio-
nē:corruptionēqꝫ mouerint.quē illi duplicibus ad inui
cē oppoſitis motibus perficiūt. Aliū vero:quo continu
ationē illarū faciūt generationū ⁊ corruptionū.ſed illū
eſſe motū potius primi mobilis:ac ea propter eundem
eternū regularemqꝫ:⁊ vniformē eſſe.quo pariter om̄es
planete rapiantur.die naturali vnā reuolutionem:ſed
indeſinentē:explentes. Nexo iterū ab eodem Cōmen-
tatore.ꝙ hīc liqueat:quia habeat deus circa omnia cu-
rā et ſollicitudinem. Vti nunc quoqꝫ tertio loco cōſtet:
ꝙ etiam excluſa(pro Philozophorum quorundaz opi
natiōe)a primo principio effectiua cauſalitate. adhuc
diuina ſollicitudo:prouidentiaqꝫ erga infera hec:a phi
lozophis recognoſcitur. Non quidem executiue:ꝙ alio
quin ſecūdas cauſas ocioſas hij cauſentur. deo nature
neceſſitate agente. Ac per hoc:omni reiecta ſubſeruien

Dū tripliciter rebus:

tium actione: omnia per ſe dimouente exequentes) ſed
exemplariter et directiue: modoq; finis: omnia vt ama
tū et deſideratuz mouentis. Quo modo et duodecimo
Metaphiſice Philorophus: in huius ſentētie aſſeuera
tionez: ait. Non conſiſtere ſolum bonū vniuerſale in or
dine. vbi prouidentia relucet. ſed et in quodam etiam
ſeparato: qui modo ducis et principis dicatur prouide
re. Ad quem: hoc vniuerſum: vti ad bonū quoddam infi
nitū ſubſiſtenſq; ordinatur. Et ne quiſpiam autumet:
dūtaxat: vniuerſalem: prouidentiam. deū inferioribus
hijs pretendere. Nuncupatius illi perhibent circa ho-
mines: deum ſingularem curam indies exhibere. Et id
quidem Areſtotelis in de fortuna verbis: dum ſcripſit.
Benefortunati hominis ad bonū impulſū a deo optio
eſſe. Nexo in primo Ethicorū. q̄ ſi quod donum nobis
a deo obtingat: id maxīe ſit felicitas et beatitudo. Cui
et in decimo: tranſlatiōe noua: adijcitur. Quod ſi dij cu
ram aliquam habent humanarū rerum (vti eſtimatur
et creditur) rationabile eſt eos gaudere optimo et cog-
natiſſimo. huiuſmodi vero eſt mens: et amantibus illā
maximeq; honorantibus eam fauere: tanq̄ rerum cha
riſſimarū curatoribus: et recte et bene agentibus. quod
autez id ſapienti maxime competat: non eſt obſcurum
Adſtipulante huic ſententie: in de ſecundo celi et mun-
di Cōmentatore: dum liquido ſcripſit: habere corpora
celeſtia erga nos ſollicitudinē propriam. ⁊ in de ſomno
adijtiens veritatem ſomnioꝝ eſſe ex perfecta circa nos
dei ſollicitudine. Ibi etiam declarando: quomodo eas
noticias quibus potiſſimū veritas contineretur: agat.
intelligentia agens. Nexis nonnullis huic ſententie
robur et explicationem conferentibus: quibus lectis ⁊

repaſtinatis:ſatis ꝯſtare poterit. In hoc potiſſimū phi-
lozophos: Theologoſqꝫ veluti a veritate coactos ꝯſen-
tire oportere. quia ſit gubernator prouiſorqꝫ oīm vnus
dirigēs moderanſqꝫ vniuerſa q̄ꝫ tūuis philozophis:na
ture neceſſitate:deū agere:exiſtimātibus:nō ſatis ꝓbarẽ
quicpiā:deū vel executiue: vel imperando in rebꝫ cadu
cis efficere:quod nos eorū damus nō temeritati:ſed in
ſcitie. qui in lumine nature per viā motus:in motorez
agnoſcenduz dūtaxat cōſcēdere potētes:fruſtra:cauſas
ſecūdas inſtitutus autumabāt:niſi ille exequerent̃ vel
executionē imperarēt. ac per hoc intelligere nequibant
quia nulla imbecillitate: ab exequēdo deus tēperaret.
ſed bonitatis ſue maiori cōmunicatōe:quo ſic etiā ſecū
dis agētibus nō ſolū:ꝙ eſſent:daret. ſed quod etiā alia
cauſare poſſent:eius p̄ſuppoſita influētia:vim virtutē
qꝫ largiretur. Hoc tamē cū theologis:in cōfeſſo habētes
philozophi. vti modo finis oīa moueret deus. ad finēqꝫ
om̄ia ordinaret. vt ſic a quo res egreſſe ſaltē vt in finez
viciſſim redirent. circularis figure perfectione:vndiqꝫ
clauſa:rerū vniuerſitatis egreſſū reditumqꝫ:ac per hoc
perfectionez indicante. vt ſic dei inuiſibilia:per ea q̄ fa-
cta ſunt:intellecta:cōſpicerent̃. ſempiternaqꝫ virtus et
ſapientia que attingēs om̄ia: nihil penitus elabi ſinit
a ſui infallibili certa īmutabiliqꝫ prouidētia. Id quod
nos hoc toto libro:perueſtigare cōtēdebāꝰ. vt hinc phi-
lozophorū aliorūqꝫ abigeremns deliria magis q̄ꝫ erra
mēta. Ad honorē eius qui ſtellas nūerat: quarū vel no
mina ſolus:ſigna poteſtates curſus:loca tēpora:noſcit.

Caput Vndecimū.

Cur Adam:deus ne corrueret:nō prouiderit. Angelica
quoqꝫ natura:permittatqꝫ mala et reliqua.

Cõtra prouidẽtiã in Prologo

v Erũ(vt eo redeat:quo cepta eſt oratio)Tam
etſi nõ poſſit nõ gratiſſimũ haberi:eouſqꝫ in
prouidẽtie perquirẽda ratione peruentũ eſſe
vt compertũ habeamus: hanc nõ dũtaxat ad minima
queqꝫ diſtendi:ſed in hãc quoqꝫ ſententiã: ethnicos cũ
chriſtiane religiõis candidatis:ꝯceſſiſſe.Tamẽ:multa
nimiũqꝫ multa adhuc obſtrepere videnť.quo minus ꝓ
uidentia:vel oĩa:cõtingere.vel ſi ꝯtingat:equa lance
diſpenſare queqꝫ:certius dephendant.Videri equidez
nõ obſcure:crediqꝫ nec iniuria cõiectariqꝫ poteſt(vt ad
hec redeamus q̃ i prologo mẽorauimus) prothoplaſtũ
noſtrũ nõ ſatis prouide creatũ:dũ hac mentis cecitate
ſenſus hebetudine:corporiſqꝫ fragilitate:in vitã prodi
gitur.vt vniꝰ pomi(et quidẽ vetiti)morſu.nõ tam ſeip
ſũ ꝙ̃ totũ mortaliũ genus:in preceps dederit.quanto
ſatius:extitiſſet: vel illũ in ſuperã nõ prodijſſe auram.
ꝙ̃ in has calamitatũ: miſeriarũqꝫ ⁊ erũne quoſqꝫ mor
tales:ſpeleas:ergaſculaqꝫ proſtituiſſe.a quibus:neqꝙ̃
ſuis viribus.ſed ſolius ſũmi maximi dei:ſupplitio mor
teqꝫ: et hac ignomĩoſiſſima euehi potuerit atqꝫ repara
ri. Id quod longe meſtius de angelicis illis ſpiritibus
perpetuo carceri deſtinatis queri licet: vnius primi lu
ciferi illecebris:in atrã merſis caliginẽ: donec acheron
tis tandẽ deſcendãt in vndas. cũ alioquin ſplendidiſſi
mis natalibus cõſtarent.ac oĩs pulchritudinis iubare
cõſpicui.quibus tamẽ nec intelligẽtie acumen:nec viſꝰ
perſpicacitas:nec quicq̃d:qꝺ vel verbo:vł calamo:illis
donatũ eſſe.ſignificari poteſt:ſuffragari potuit.quo mi
nus vnius retorti aſpectus momẽto:dũ ſuperbiũt nec
authori quod acceperũt:acceptũ referũt:in baratruz ſe
mergerent:irremeabilis hichẽne.Quod vtiqꝫ prouiſor
ſi vel voluiſſet: vel potuiſſet :ne ſiccine:ſe perditum

Obiecta: ob que quidam:

irent: ſublimes ſpiritus cohibere (ſi qua cura) debuiſſet
Et vt ſemel dicatur. Vnde hec imēſa malorū ſentina
et panda vitiorū vorago: in quā ſe agminatim mortaliū
quiqꝫ trahunt. Juſqꝫ et phas rūpitur: nec eſt vllus vir
tuti locus. Si deus prouidet. Si celſa ſedet eolus arce
ventoruꝫ vim temperans. An nō hodie dici locū habet.
quod dudū Patricius ille rhomanus queſtus eſt: dum
ait. Cū lex ceteraqꝫ legaliū tormēta penaꝝ: pernicioſis
(quibus etiā cōſtituta ſunt) potius debeant̄ in ſuppli-
tiū. cur hec vice mutata: nō prauos ſceleratoſqꝫ: ſed pro
biſſimos quoſqꝫ exagitant: premūt: decipiūt. Jd quod
ſacer ille Ecleſiaſtes cōqueritur. Videre ſe (inquiens)
calūnias: que ſub ſole gerant̄. et lachrimas innocentuꝫ.
et neminē cōſolatoreꝫ. nec poſſe reſiſtere eorū violentie
cunctorū auxilio deſtitutos. que ſibi minꝰ mira videri
predictus aſſeuerat: ſi nō prouidentis ratiōe: ſed fortui
tis oīa caſibus cōuolui in hoc vaſto orbe perhiberētur.
Cū vero in cōperto habeatur prouidentiā ad minia cō
tingere miro mirabiliꝰ eſſe: quis inficias ibit. malis ple
rūqꝫ optata: bonis peſſima obtingere. Ecleſiaſte idipſū
anhelanter mirāte: dū ſubicit. Eſſe iuſtos quibꝰ mala ꝑ
ueniāt: quaſi opera egerit impiorū. Jmpios quoqꝫ ali
os eſſe adeo ſecuros: quaſi iuſtoruꝫ opera exegerit. Que
in regno cūcta prouidētis: vel fieri vel permitti: omniū
eſt ammiratione mirabilius. Et quanq̄ꝫ Bohetiuꝫ qui
hec: hiſqꝫ maiora: latiſſime perſpicaciter digerit. Philo
ſophia ſoletur: aiens. Nec mirū ſi quid ordinis ignora
ta ratiōe temerariū cōfuſūqꝫ credat̄. Sed et ipſe q̄ꝫuis
cauſā tante diſpoſitiōis ignoret. tamē quoniā bonꝰ mū
dū rector temperet. recte fieri cūcta ne dubitet. Jnſinu
ās cōditoris: oīm ꝑuiſoriſqꝫ rationē: nō eſſe diſq̄rendā.
Tamen cuꝫ nō: tam ea que in prologo recenſuimus. q̄ꝫ

Nullã mũdi prouidentiã:

que indies ſub lunari globo irrito cõfuſoqꝫ ordine fieri
(vel ĩuiti)cerniꝯ. Sicqꝫ volui revoluiqꝫ humiqꝫ ⁊ ſubli
mi(extra omnẽ ordinẽ)tolli:diripiqꝫ res mortaliuꝫ ex
perimur.vt nõ tã viſꝯ horreat vidẽdo: q̃ꝫ cor tremat. et
tinniãt aures audiẽdo.nõ poſſiꝯ certe(ſi id vlla perſtri
cta ſermõis cõcinnatõe ꝯficri poſſet) rationẽ ad vnguẽ
nõ diſq̃rere. Veꝝ cũ id nõ vniꝯ ſed mltoꝝ voluminũ opꝯ
extet:ſuſcepto huic nr̃o Epithomati diſpar hecqꝫ ⁊ a no
bis p̃cedẽter ⁊ adamuſſi a perſpicaciſſı̃o iſto:nũq̃ꝫ ſatis
laudato: ⁊ philozopho ⁊ oratore: penetratis(q̃ꝫtũ hũa
nitus fieri potuit)ꝓuidẽtie fimbrijs: adeouſqꝫ digeſta
ſint:vt nihil(quod quidẽ humanitus ſciri poſſit)adijci
queat:aut ſuperinferri. Noſqꝫ ipſi ſuper his tres etiaꝫ
de Fato pretitulatos libros:dudum ſcripſimus. Iccir
co ne rurſus vel occeano latices:vel ſoli iubar adhibere
vel tenebras potius offũdere videamur: luculẽtiſſimo
authori:eo lectorẽ remittimus. In p̃ſentiarum ſat eſſe
arbitrati.vt quod ille ſpecietenus nõ attigit.de protho
plaſti conditione:cur tã fragilis:cõciduuſqꝫ crearetur:
in mediũ: ſed perfũctorie revocemus. In quo profecto
verũ videri poteſt:quod ille ipſe ſcripſit.videlicꝫ ꝙ tãet
ſi hunc ordinẽ prouidentie minĩe conſiderare valenti-
bus.confuſa omnia:perturbataqꝫ videantur.nihilomi
nus ſuus omnibus prudẽtiſſime modus adhibitus.ad
bonũ cũcta dirigens:cũcta rationabilibus cauſis diſpo
nat. Quod vel maxime in Ade creatione(quaꝫ nos fra
gilioreꝫ debito calũniamur)relucet: dũ in hac ipſa hoc
modo:conciduo fragiliqꝫ ⁊ expugnabili inſtituta.liqui
do nõ tam potentiã q̃ꝫ ſapientiã miſericordiãqꝫ ⁊ iuſti
ciã mirandi cõditoris deprehendimus. Dũ eñ hac cõ
ditione labili homo conditus eſt: quo intra ſe preſentiſ
cat nõ tam ſe exiſtentiã q̃ꝫ vitã:a deo optimo:q̃ꝫ etiam

Contēdebant:

illorū donorū cōſeruationē:obtinere.perſpicit indubie
(quod alioquin non agnouiſſet)omnē videlicet creatu
rarū potentiā deficientia permixtā.Ac vnicū ſolū crea
torē eſſe:quē ille vti infinitū:illimitatū omipotentēqꝫ
excolet:obſeruet veneretur.hincqꝫ cū quaquauerſū:in
hac mortaliū valle malis bona:⁊ melioribꝫ peiora mix
ta offendat.neqꝫ tamē niſi oīa:equo libramīe ſibi ipſis
cōſonātia.Adeo vt(nihil penitus)caſſū vanūqꝫ in na,
tura ſit relictū:deprehendat.Introſpectiſqꝫ rerū natu
ris(quibus ad ſe mutuas:inſtituto ordine:cōcedunt et
cōpingunt)liquido etiam cernit.quo nā modo his pul
cherrimus vniuerſi ordo:haud ſecus ac cōtinue progre
ſſionis numeris:ↄcinnat.Nō poterint certe:hic morta
les:deū nō ſapientiſſimū iudicare:qui ab eterno arche
typo:queqꝫ deprompſit:vt nihil ſuperuacui aut negle,
cti habentia: locis temporibuſqꝫ et formis pulcherrīe
cōtexerentur.Neqꝫ eñ:vnqꝫ:tam cōſpicuū ſapiētis ar
tificis opus(quātūuis eximiū)illuceret.ſi equis figu,
ris fatiebuſqꝫ et lineis ſibi conſiſteret.et non potius ex
paribus diſpariter:aut diſparibus pariter iūctis:ordi,
natim oīa cōſtarent.Sic tertio loco:niſi homo fragile
teſtaceūqꝫ vas confractū corruiſſet:viciſſim mitiſſimo
reparatore:cōſolidandū.Nō ſatis miſericordia illiꝰ ſu
per oīa opera illuxiſſet.Ac nec tandē iuſticia q̄ alioquin
vt heſperus inter ſtellas micat:illuxiſſet.niſi malis ſu,
plitia:bonis iuſta premia:equa lance librarent.Quod
vtiqꝫ cōſtare nō potuiſſet:ſi impeccabiles naturaqꝫ in
uertibiles homo angeluſqꝫ conditi extitiſſent.Rite er
go cōſultoqꝫ et rationabiliter:mundū quē ſolus condi
dit:ſūmus artifex:pulcherrīa ratiōe gubernat.quod ſi
quis animo accipit:retruſoqꝫ erroris nubilo liquidius
cernere ſatagit.Offendet indubie quia:qui creauit oīa

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0142-8

Diſſoluūtur.

In numero pondere:et mēſura.ad minia vſqꝫ ſuā diſte dit prouidentiā. Verūqꝫ eſſe:dinoſcet Bohetianū illō quo ſcribit. Quia manet ſpectator deus deſuper: cūcto rū preſcius futurorū. viſiōiſqꝫ eius preſens ſemper eter nitas.cū noſtrorū actuū futura qualitate cōcurrit. Bo nis premia. Malis ſupplitia diſpenſans. Nec tamē fru ſtra ſunt in deo poſite ſpes:preceſqꝫ que cū recte ſint:in efficaces eſſe nō poſſunt. Ob quod et nos: nunc tandez de prouidentia receptui canētes:quod gratū:fauſtū ſit optimo maximo vni trinoqꝫ:carmē offerim9 iſtud.

IN CALCEM OPERIS. AD TRINAS vnius deitatis hipoſtaſes: & Sanctiſſimā the-otocō:eiuſdē Con. Vuimpie de fagis Oratio.

AD DEVM PATREM ORACIO.

Limpida ſtellifero qui ſidera dirigis arcu
Iupiter Eliſei ſolus poſſeſſor olympi
Plaſma tuū genitor/purū quod rite creaſti
Sordibꝫ obduxit rurſus caro mūdus & orcus
Et niſi magne pater fera rūpas fulmia ditis
Nequaq̄ eliſios ſperabit quiſqꝫ nepotum
Sūme igit̄ p̄nceps cui cūcta ſubeſſe neceſſe eſt.
Incute tartareos ruituros dirige greſſus
Sic etenī/haud aliter celos ſperamus apertos.

AD DEVM FILIVM ORACIO.

Chriſte dei verbũ/ſũmi ſapientia patris
Omnigenũ factor/lapſis venerãde redẽptor
Lux:ſpes:dux/veteꝝ/rex vita ſaluſqꝫ nepotũ
Lex via cũctorũ/terraqꝫ mariqꝫ vagantum
Eya vocate veni/Caſus miſerate tuorum
Gorgoneos/i quos ſtiga mouit & acris erinis
Aufer/nec paciaris nigra videre/redemptos
Tartara:ſed duce te morbis vitioqꝫ leuati
Vltima frigentes dũ virtus liquerit artus
Saluati ſtygios vitent maneſqꝫ profundos.

AD DEVM SPIRITVM SANCTVM: Oratio.

Tu quoqꝫ qui celos terras cãpoſqꝫ liquentes
Spiritus:obluſtras:lux & celeſtis origo
Mẽtibus inſiſtas noſtris qnas corpora tardãt
Ob facinus patris/qui vix ſpiracula vite
Ex ſuperis nactus fedauit ſecula morſu
Vſqꝫ adeo vt fragiles artꝰ moribũdaqꝫ mẽbra
Obſiſtant animis/ne celſi numẽ olympi
Reſpiciant/clauſi tenebris:& carcere ceco
Tu inq̃ qui cõcreta diu & ſerpentia furtim
Igneus o vigor:exurendaqꝫ putrida noſti
Contractã excindas labem purũqꝫ refunde
Ethereũ ſenſũ/atqꝫ aurai ſimplicis ignem
Hijs/ qui vltro penas ſumũt/veterũqꝫ malorũ

Supplitia expendũt/p̄ſens dũ vita ſuperſtat
In te cõſpicuos vt poſſint figere vultus.

AD SANCTISSIMAM TEOTOCON Oratio.

Cũctipotẽs genitrix/q̃ celũ & ſidera torques
Orbifluas virgo que ſperas ſola reuoluis
Noſtras: clara: p̄ces: q̃rulas nitidiſſima voces
Reſpice: nãq; potes caſus verſare ſupinos
Ad te clamãtes infando crimine merſos
Dis rapit: & niſi ſuccurras acherõtis ad vndas
Vltro p̄cipites rapimur temerantibus auſis
Sed tu dulce decus/pia clemẽs virgo Maria
Criminibus nimis op̄ſſis miſerebere nobis
Omnibus vt loti vitijs per ſtigmata Chriſti
Corporibus iactis meriti ſolamen Olympi
In Iouis ethereas poſſimus ſcandere ſedes

Excuſſit litteris eneis Ioannes Hanaw In florẽtiſſima Francophordiana Achademia Anno a natali Chriſtiano Quingẽteſimo ſedecimo ſuper milleſimũ Kalendis Martijs.

Brandenburgenſis ſunt hæc inſignia ſceptri:
Quæ nūc Theutonico ſūma ſub axe nitent.

virentem et afferentem semen
iuxta genus suum · lignum
que faciens fructum et habens
unumquodque sementem secundum spe
ciem suam · Et vidit deus quod es
set bonum · Factumque est ves
pere et mane dies tercius · Dix
it autem deus · Fiant luminaria
in firmamento celi · et dividant
diem ac noctem · et sint in signa
et tempora et dies et annos ; ut lu
ceant in firmamento celi et illumi
nent terram · Et factum est ita · Fecit
que deus duo magna luminaria
luminare maius ut preesset diei
et luminare minus ut preesset noc
ti ; et stellas · et posuit eas
in firmamento celi ut lucerent
super terram · et preessent diei ac
nocti · et dividerent lucem ac
tenebras · Et vidit deus quod
esset bonum · Et factum est vespe
re et mane dies quartus · Dixit

etiam deus · Producant aque rep
tile anime viventis et volati
le super terram sub firmamento ce
li · Creavitque deus cete gran
dia et omnem animam viventem
atque motabilem quam produx
erant aque in species suas ·
et omne volatile secundum genus
suum · Et vidit deus quod esset
bonum ; benedixitque eis dicens
Crescite et multiplicamini et
replete aquas maris ; avesque
multiplicentur super terram · Et
factum est vespere et mane dies
quintus · Dixit quoque deus · Producat
terra animam viventem in ge
nere suo · iumenta et repti
lia et bestias terre secundum spe
cies suas · Factumque est ita
Et fecit deus bestias terre
secundum species suas · et iumen
ta et omne reptile terre in gene
re suo · Et vidit deus quod esset bonum ·

et qui potestatem habent super eos be
nefici vocantur · Vos autem
non sic · Sed qui maior est
in vobis fiat sicut iunior ·
et qui precessor est sicut mini
strator · Nam quis maior est
qui recumbit an qui ministrat
Nonne qui recumbit · Ego
autem in medio vestrum sum sicut
qui ministrat · Vos autem estis
qui permansistis mecum in
temptacionibus meis · Et ego
dispono vobis sicut dispo
suit michi pater meus regnum ·
ut edatis et bibatis super
mensam meam in regno meo
et sedeatis super thronos
iudicantes duodecim tribus
israel · Ait autem dominus Symo
ni · Symon · ecce sathanas
expetivit vos ut cribra
ret sicut triticum · Ego autem
rogavi pro te · ut non defi

ciat fides t…
…sus · confirma…
dixit ei · Dn…
…sum et in carce…
…ire · Et ille d…
petre · non c…
gallus donec t…
nosse me · Et…
Quando misi…
lo et pera et c…
numquid ad def…
illi dixerunt N…
eis · Sed nunc…
…lum tollat sim…
qui non habet · ue…
suam et emat…
enim vobis · qu…
quod scriptum est op…
me · et quod cu…
tatus est · Eten…
me finem hab…
erunt · Domine ·…
dii hic · At…

hominis sedes a dextris virtutis … dea · et incipiens a galilea … …ntibus · Adjuratio… … …dui verba…

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0147-6
DFG

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0148-1

De diuina prouidentia: contra mūdi ſapientū circa hāc va ria ⁊ mirabilia erramēta.

Libri tres.

¶ Primus de priſcorū philozophorū Platonicorū: Peripateticorū: Stoycorūqꝫ Ciceronis: Auicēne et Algaſelis ethnicorū circa ꝓuidentiā: errore et varia hallutinatiōe.

¶ Secūdus de noſtratiū hoc eſt: legē agnoſcentiū vt rabimoyſi: Maurorū: Manicheorū et reliquorū chriſtianoruꝫ opinatione: et hinc de prouidentia veriori ratione.

¶ Tertius de prouidentie diuine Conditiōe: amplitudīe infallibilitate: certitudine: et particularitate: deqꝫ cōcordantia. philozophorū cū theologis chriſtianis.

AD LECTOREM.
Conradi Vuimpine de fagis.

Erratus veterū/ſi gliſcis noſſe ſophorum
Qui cunctis caſū rebus ineſſe putant
Cauſanturqꝫ: deus ꝙ nil ratione gubernet
Irrita: ſed fieri cuncta ſub orbe ſinat
Inſtituūtqꝫ homines/nullius vindicis ira
Poſſe pati et facere peſſima queqꝫ libet
Abſciſſum hunc lege: ſed longa vtilitate: libellū
Nam canit eternū: qui regit: omne deum.

T. q. 116.
UNIV. U. LANDESBIBLIOTHEK HALLE (SAALE)
80 L 1039
Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-112214-p0149-1
DFG